

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Qiyaslı Ülkər Osman qızı

**" Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığının inkişaf
perspektivləri "**

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 050401 - "Dünya İqtisadiyyatı"

İxtisaslaşma: "Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlər"

***Elmi rəhbər:* prof. R. T. Həsənov**

***Kafedra müdiri:*prof. Ş. H. Hacıyev**

Bakı-2016

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
I Fəsil. Regional maliyyə təşkilatlarının dünya iqtisadiyyatında rolu və mövqeyi	
1.1 Regional maliyyə təşkilatlarının mahiyyəti və yaranması tarixi.....	5
1.2 Regional maliyyə təşkilatlarının məqsəd və funksiyaları.....	24
1.3 Azərbaycanın beynəlxalq və regional maliyyə təşkilatları ilə qarşılıqlı əlaqələrinin xüsusiyyətləri.....	32
II Fəsil. Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığının müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi	
2.1 Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığı: maliyyə əlaqələrinin həcmi, dinamikası və təhlili.....	39
2.2 Regional maliyyə təşkilatları tərəfindən layihələr çərçivəsində Azərbaycana yatırılan xarici investisiyaların və ayrılan kreditlərin həcmi, dinamikası və təhlili....	46
III Fəsil. Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri	
3.1 Azərbaycanın Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə qarşılıqlı əlaqələri....	55
3.2 Azərbaycanın Asiya İnkişaf Bankı ilə qarşılıqlı əlaqələri.....	62
3.3 Azərbaycanın İslam İnkişaf Bankı ilə qarşılıqlı əlaqələri.....	72
Nəticə və təkliflər.....	77
İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı.....	80
Xülasə.....	82
Резюме.....	83
Summary.....	84
Referat.....	85

GİRİŞ

İqtisadi ədəbiyyatlarda regional maliyyə təşkilatlarının dünya iqtisadiyyatında oynadıqları rol və ölkələrarası münasibətlərin tənzimlənməsindəki iştirakı mövzusunda axır zamanlarda xüsusi önəm verilmişdir. Əsasən bütün ölkələrinin iqtisadiyyatlarında əmələ gələn tənəzzül bu mövzunun vacibliyini ortaya çıxarmış, bir sıra tədqiqatların işlənməsinə səbəb olmuşdur. Regional təşkilatlarla münasibətlərin tətbiqi sahəsində Azərbaycan iqtisad elminin ayrı-ayrı nümayəndələrinin – R.Həsənov, Ş.Hacıyev, A.A.Nadirov, Z.A.Səmədzadə, A.K.Ələsgərov, R.Quliyev, M.M.Sadıqov, C.Kərimov, Ə.Ələkbərov, Ş.H.Haqverdiyev və başqalarının əsərlərində rast gəlinir. Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə investisiya münasibətlərinin təkmilləşdirilməsi problemi xüsusi tədqiqat predmeti olmamış, vahid cəm formasında işlənməmişdir. Göstərilənlər məsələnin vacibliyini önə çəkərək bu mövzunun işlənməsini, vəzifə və məqsədlərinin dəqiqləşdirilməsinin nə dərəcədə mühim olduğunu göstərir.

Mövzunun əsas məqsədi Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiyaların cəlb olunması baxımından regional təşkilatlarla bu sahədə əlaqələrin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyən edilməsidir.

Disertasiya işində məqsədə müvafiq tədqiqat işinin funksiya və vəzifələri aşağıdakı kimi qeyd olunmuşdur:

- Regional maliyyə təşkilatlarının mahiyyəti və yaranması tarixi
- Regional maliyyə təşkilatlarının məqsəd və funksiyaları
- İnkişaf etməkdə olan və keçid iqtisadiyyatlı ölkələrin sosial – iqtisadi inşafında regional maliyyə təşkilatlarının rolu
- Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığı: maliyyə əlaqələrinin həcmi, dinamikası və təhlili
- Regional maliyyə təşkilatları tərəfindən layihələr çərçivəsində Azərbaycana yatırılan xarici investisiyaların və ayrılan kreditlərin həcmi, dinamikası və təhlili

- Azərbaycanın Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə qarşılıqlı əlaqələri
- Azərbaycanın Asiya İnkişaf Bankı ilə qarşılıqlı əlaqələri
- Azərbaycanın İslam İnkişaf Bankı ilə qarşılıqlı əlaqələri

Tədqiqatın obyektini Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə investisiya əlaqələri təşkil edir. Tədqiqatın predmetini investisiya əlaqələrinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində Azərbaycanın regional təşkilatlarla əməkdaşlığı təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Regional maliyyə təşkilatlarının fəaliyyətində investisiya siyasətinin funksiyaları, metod və göstəriciləri qiymətləndirilmişdir.
- Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə əlaqələrinin potensialı təhlil edilmiş və gələcək inkişaf istiqamətləri göstərilmişdir.

Dissertasiya işindəki vacib bəndlər, qeyd olunan nəticə və təkliflər ölkə iqtisadiyyatlarının inkişafı dövründə vacib investisiya sektorlarının müəyyən edilməsi, bu sektorlara investisiya axınının təşkil olunması, regional maliyyə təşkilatları ilə münasibətlərin və mübahisələrin tənzimlənməsi, ölkədə yoxsulluğun aradan qaldırılmasında regional maliyyə təşkilatlarının Azərbaycan hökuməti ilə əməkdaşlıq istiqamətləri, iqtisadiyyatın qeyri-neft sahələrinin inkişaf problemləri, xarici ticarətə inteqrasiya problemləri regional maliyyə təşkilatları ilə gələcək əməkdaşlıq zamanı mühüm faktorların müəyyən olunmasına imkan verəcəkdir.

I Fəsil. Regional maliyyə təşkilatlarının dünya iqtisadiyyatında rolu və mövqeyi

1.1 Regional maliyyə təşkilatlarının mahiyyəti və yaranması tarixi

Dünya ölkələri arasında iqtisadi, maliyyə və sosial münasibətlər inkişaf etməkdədir. Xüsusilə İkinci Dünya Müharibəsindən sonra dünyada bloklaşmalar ortaya çıxmış, beynəlxalq münasibətlər sürətlənmiş və beynəlxalq maliyyə təşkilatları qurulmağa başlamışdır. Bundan sonra inkişaf etməkdə olan ölkələrin inkişafının maliyyələşdirilməsini saxlaya bilmək üçün xarici borc və xarici yardım təşkilatları meydana çıxmışdır. Quruluşu və sərmayəsinə birdən çox ölkənin qatıldığı maliyyə fəaliyyətlərində birdən çox ölkənin faydalandığı quruluşlara beynəlxalq maliyyə təşkilatları deyilir. Hal-hazırda fəaliyyət göstərən beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının hamısı ikinci dünya müharibəsindən sonra qurulmuşdur.

Yaranma səbəbləri və məqsədləri. 60-cı illərdə Asiya, Afrika və Latın Amerikasında regional bankların yaradılması bir sıra səbəblərlə bağlı idi. Daxili səbəblər: 1) müstəmləkə sisteminin dağılması, siyasi müstəqilliyin əldə edilməsi, dünyəvi inkişafda inkişaf etmiş ölkələrin rolunun artması və yeni iqtisadi düzən üçün onların mübarizəsi; 2) çox vaxt nəzərə alınmayan regional məsələləri həll etmək vacibliyi; 3) regional əməkdaşlığın inkişafı və inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadi problemləri birgə həll etmək məqsədilə iqtisadi integrasiyası. Xarici faktorlar: 1) inkişaf etmiş ölkələrə xarici özəl investisiyanın əsas axınlarını təşkil etmək; 2) inkişaf etmiş ölkələrin “regionalizm” siyasəti.

		İştirakçılar			
		Regionun inkişafda olan ölkələri		İnkişaf etmiş ölkələr	
Adı və yaranma yeri	Yaranma ili	Sayı	üzvlərin sayı %-lə	sayı	üzvlərin sayı %-lə

Mərkəzi Amerika İnkişaf bankı, Vaşinqton	1959	27	62,8	16	37,2
Afrika İnkişaf bankı, Abican	1963	50	66,7	25	33,3
Asiya İnkişaf bankı, Manila	1965	31	68,9	1,4	31,1

Cədvəl 1

Fərqli regionlarda fəaliyyət göstərən bankların arasında fərq bu bankların yerləşdikləri qitələr Asiya , Afrika , Latin Amerikasına ölkəsinin iqtisadi , mədəni fərqlərindən irəli gəlir. Bu banklar arasında fərqli cəhətlər olduğu kimi oxşar cəhətlər də var. Regional inkişaf bankları regional əməkdaşlığa xüsusi önəm verirlər. Bir sıra regionların inkişaf layihələrini kreditləşdirirlər. Bölgələrin inkişafı üçün planlar hazırlayaraq onları həyata keçirməyə çalışırlar. Bu bankların tərkibinin üçdən birini inkişaf etmiş ölkələr təşkil edirlər. Belə ölkələr bank kapitallarının əksər hissəsinin sahibləri olduqları üçün bankların idarəçiliyində ciddi surətdə təsir göstərmək ixtiyarına malikdirlər. Amerika Birləşmiş Ştatları istədi vaxt Mərkəzi Amerika İnkişaf bankının qərarını rədd etmək ixtiyarına malikdir. Belə banklar fəaliyyətlərini eyni qaydalar əsasında qururlar. Məsələn eyni kredit siyasəti, aktiv və passivlərin yaradılması, xüsusi fondlar üçün resursların yaradılması və s.

Beynəlxalq maliyyə təşkilatları:

- Dünya Bankı
- Beynəlxalq Valyuta Fondu
- Beynəlxalq Pul Fondu
- Beynəlxalq FİNANS Qurumu
- Beynəlxalq İnkişaf Birliyi

Regional maliyyə təşkilatları:

- Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı
- Asiya İnkişaf Bankı

- Afrika İnkişaf Bankı
- Karibler İnkişaf Bankı
- İslam İnkişaf Bankı
- Orta Amerika İqtisadi İnteqrasiya Bankı
- ErebPulFondu

Bu təsnifatdan əlavə maliyyə təşkilatlarını fond və yaxudda ki bank funksiyalı olmasına görə də qruplaşdırırlar:

Fond funksiyalı maliyyə təşkilatları;

- Beynəlxalq Valyuta Fondu
- Beynəlxalq Pul Fondu
- Beynəlxalq FİNans Qurumu
- Beynəlxalq İnkişaf Birliyi
- Ereb Pul Fondu
- Avropa İnvestisiya Fondu
- Asiya İnkişaf Fondu

Bank funksiyalı maliyyə təşkilatları;

- Dünya Bankı
- Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı
- Asiya İnkişaf Bankı
- Afrika İnkişaf Bankı
- Karibler İnkişaf Bankı
- İslam İnkişaf Bankı
- Orta Amerika İqtisadi İnteqrasiya Bankı

Asiya İnkişaf Bankı 1966-cı ildə yaradılmışdır. Regional xarakterli maliyyə təşkilatlarından biridir. Asiya İnkişaf Bankının yaradılmasında məqsəd Asiyada və həmçinin Şərq aləmində ölkə iqtisadiyyatlarının inkişafına kömək göstərməkdir. Asiya İnkişaf Bankının baş offisi Filippinin paytaxtı Manila şəhərində

yerləşir. Xaroxiko Kuroda Asiya İnkişaf Bankına rəhbərlik edir 2005-ci ildən etibarən.

1974-cü ildən yenidən təşkil olunaraq BMT-nin Asiya və Sakit okean ölkələri üçün iqtisadi və sosial komissiyası (ESKATO) adlandırılmışdır. Asiya İnkişaf Bankı 67 ölkəni özündə birləşdirir. Bunlardan 48 ölkə xalis regional, 19 ölkə (Avstriya, Belçika, Böyük Britaniya, Almaniya, Danimarka, İspaniya, İtaliya, Kanada, Niderland, Norveç, ABŞ, Türkiyə, Finlandiya, Fransa, İsveçrə, İsveç və s.) isə digər regionlardandır. Asiya İnkişaf Bankı başqa banklarla və beynəlxalq maliyyə institutları ilə birlikdə də müəyyən layihələrin maliyyələşdirilməsini həyata keçirir. Burada Almaniya, Yaponiya və Fransanın banklarını, Küveyt və Səudiyyə Ərəbistanının maliyyə institutlarını qeyd etmək olar. Bankın maliyyə ehtiyatları üzvlük haqlarından, ehtiyat kapitaldan, kapital bazarındakı qarşılıqlı əməliyyatlardan, güzəştli kreditləşmələrdən, texniki yardım göstərilməsindən və digər fondlar hesabına yaranır.

Cəmi kapital yaradılmasında inkişaf etmiş ölkələr 60%, inkişaf etməkdə olan ölkələr isə 40% səsə malikdir. Burada ABŞ 17%, Yaponiya isə 14% səsə malikdirlər. Xüsusi bir cəhəti qeyd etməliyik ki, həmin regiondan olan ölkələrdən üzvlük haqqının müəyyən edilməsində ÜDM-in həcmi, əhalinin sayı, büdcə xərcləri, ixracın həcmi və s. kimi göstəricilər əsas götürülür. Bu regiondan olmayan inkişaf etmiş ölkələrin üzvlük haqqının müəyyən edilməsində onların inkişaf etməkdə olan ölkələrə iqtisadi yardımı və beynəlxalq təşkilatlara büdcədən olan yardımın həcmi nəzərə alınır. Beləliklə Bank maliyyə vəsaiti toplayaraq region ölkələrinə borc verir. Burada çox ciddi yoxlama və yerində qiymətləndirmə, hər bir layihənin qiyməti müəyyənləşdirilir. Borcun effektivli istifadə edilməsi və s. göstəricilər şərtləndirilir.

Bank vəsaiti formalaşma mənbəyinə, təyinatına və verilmə şərtlərinə görə iki cür olur:

- 1) Adi vəsait fondu;
- 2) Xüsusi fond.

Adi fondan Kommersiya şərtləri ilə məqsədli borc verilir. Bu borc 10-30 ilə verilir (2-7 il güzəştli müddət hesab edilir). Burada faiz dərəcəsi – dünya pul bazarı faiz dərəcəsinə uyğun müəyyən edilir. Bankın vəsaitinin əsasını adi fond adlandırılan hissə təşkil edir. Bu vəsait əvvəlcədən keçirilən kapital, borc vəsaitləri, borcların qaytarılmasından yaranan vəsait, kredit əməliyyatlarından olan mənfəət və s. hesabına formalaşır.

Xüsusi fond isə güzəştli borc və kredit verilməsinə sərf edilir. Bu fondun vəsaiti üzvlük haqqı hesabına formalaşır və ayrıca hesabda əks olunur. Buradan güzəştli şərtlərlə verilən borc 40 ilə nəzərdə tutulur. Bank öz idarəçiliyini üç xüsusi fond vasitəsilə həyata keçirir.

Asiya İnkişaf Fondu. Bu fond 1974-cü ildə yaradılıbdır. Əsasən öz üzvləri olan inkişaf etmiş ölkələri özündə birləşdirir (Fransadan başqa). Burada Yaponiyanın payı – 52%, ABŞ – 16%, Almaniya – 9%, Kanada – 5%, Böyük Britaniya və Avstraliya hər biri 4% təşkil edir. Fond hər nəfərə düşən ÜDM-in həcmi az olan ölkələrə güzəştli şərtlərlə borc verir.

Xüsusi Texniki Yardım Fondu. Bu fond əsasən üzv ölkələrin könüllü üzvlük haqqı hesabına maliyyələşdirilir. Bank əməliyyatlarına texniki yardım göstərir.

Xüsusi Yaponiya Fondu. Bu fond 1988-ci ildə Bank ilə Yaponiya arasındakı razılığa əsasən yaradılıbdır. Bu fond (Bankın üzvü olan) inkişaf etməkdə olan ölkələrə itisadiyyatda quruluş dəyişikliyi aparılmasına, yeni investisiya cəlb edilməsinə, ölkənin sənayeşəldirilməsinə, təbii ehtiyatların inkişafına, əvəzsiz texnologiya verilməsinə, insan ehtiyatlarının inkişafına köməklik göstərir. Qeyd etməliyik ki, Asiya İnkişaf Bankı Asiya Maliyyə İnvestisiya Birliyinin səhmlərini öz əlində cəmləşdirmişdir. Burada Asiyanın, Amerikanın və Avropanın 25 xüsusi maliyyə institutları təmsil olunurlar.

Asiya İnkişaf Bankı BMT – sistemi ilə, xüsusən Ümumdünya Bankı, BVF, FAO, Kənd Təsərrüfatı İnkişaf Fondu ilə, Aİ, OPEK-in Beynəlxalq İnkişaf Fondu və digər beynəlxalq təşkilatlarla yaxın əməkdaşlıq edir. Məhz bu yaxın əməkdaşlığın nəticəsidir ki, Ümumdünya Yenidənqurma və İnkişaf Bankı Aİ, Avropa İnvestisiya

Bankı, Beynəlxalq Kənd Təsərrüfatının İnkişafı Fondu, İslam İnkişaf Bankı, OPEK-in xüsusi fondu, Asiya İnkişaf Bankı tərəfindən maliyyələşdirmə işi üçün vəsait buraxırlar.

1976-cı ildə Asiya İnkişaf Bankının himayəsi ilə Asiya - Sakit okean regionunda inkişafın maliyyələşdirilməsi İnstitutları Birliyi yaradılmışdır. Bu qeyri – dövlət təşkilatı olsa da, yüksək məsləhətverici statusa malik olub BMT-nin İqtisadi və Sosial Şurası (EKOSOS) tərkibinə daxildir. Bu birlik 72 inkişaf bankını və digər inkişafın maliyyələşdirilməsi institutlarını və 7 xüsusi qurumu (Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Asiya İnkişaf Bankı) özündə birləşdirir.

Asiya İnkişaf Bankının fəaliyyəti faktiki olaraq inkişaf etmiş sənaye ölkələri tərəfindən tənzim edilir. Bankın siyasətində ABŞ və Yaponiyanın rolu daha böyükdür. Bu isə həmin regiona xarici xüsusi kapitalın axmasına zəmin yaradır. Yaponiya , ABŞ, Kanada, Danimarka, Niderland və digər ölkələrin Asiya İnkişaf Bankının xüsusi fonduna vəsait ayırması ilə faktiki olaraq bankın üzvü olan digər ölkələri özlərinə bağlayırlar. Əvvəllər bu bankdan borc alan bir çox ölkələr (yeni sənaye ölkələri) Cənubi Koreya, Hon-Konq, Sinqapur, Tayvan və s. hazırda donor ölkələrə çevrilmişlər.

Asiya İnkişaf Bankı öz üzvü olan ölkələrinə kömə etmək üçün qaydalardan, dialoqlardan, kreditlərdən, səhm investisiyalarından, qarantılardan, qrantlardan, texniki yardımlardan istifadə edir. 2014-cü il üçün texniki yardımların həcmi 158,89 mln dollar (257 lahiyə) , qrantlar vasitəsilə maliyələşən lahiyələrin həcmi 406,35 mln dollar (18 lahiyə) , kreditlərin həcmi 12,93 mlrd dollar (114 lahiyə) olub. Bundan başqa əlavə dəyərli birbasa maliyələşmə 9, 25 mlrd dollar vəsait yaradılıbdır. Bu vəsait qrant və kredit, güzəşt olan maliyələşmə, eyni anda kreditlər , Asiya İnkişaf Bankının Ticarətın Maliyələşməsi Praqramı cərcivəsində yaradılıb. 2010-cu ilin yanvar ayının birindən 2014-cü il dekabr ayının otuz birinədək Asiya İnkişaf Bankının illik kredit həcmi 12,1 mlrd dollar olub. Əlavə olaraq, Asiya İnkişaf Bankının maliyyələşdirdiyi investisiya qrantları və texniki yardım və özəl vəsait resursları 697,98 milyon dollar olmuş, həmin dövr üzrə

texniki yardımlarda isə 156.69 milyon dollar olmuşdur. 2014-cü il 31 dekabr tarixindən etibarən, birgə maliyyələşməni çıxmaq şərtilə cəmi məbləğ 44 ölkə üçün 2730 lahiyədə kreditdə 216,22 mlrd dollar, qrantlarda 6.87 milyard dollar və texniki yardım qrantlarında regional texniki yardım qrantı daxil edilməklə 3,76 mlrd dollar olmuşdur.

Asiya Klirinq İttifaqı beynəlxalq xüsusiyyətli əsas valyuta-hesablaşma təşkilatlarından biridir. Asiya klirinq ittifaqı 1974-cü ildə yaradılmışdır. Onun əsas təsisçiləri Banqladeş, İran, Hindistan, Myanma, Neapol, Pakistan və Şri-Lankadır. İttifaqın məqsədi təşkilat daxilində ticarət əməliyyatları üzrə qarşılıqlı hesablaşma aparılması yolu ilə iqtisadi əlaqələrin həyata keçirilməsinin asanlaşdırılması və öz aralarında əməliyyatların saldosu üzrə bir-birini kreditləşdirməkdir. Bunlar imkan verir ki, qruplaşma daxilində hesablaşmalar üzrə ödəmələr də üzv ölkələrə dönərli valyuta xərclənməsində qənaət edilsin. Qruplaşma çərçivəsində çoxtərəfli klirinq hesablaşmaları ikitərəfli klirinq hesablaşmaları ilə və çatışmayan əmtəələrin nağd valyuta ilə ticarəti ilə uyğunlaşdırılır. İttifaq üzvlərinin tələblərinin qarşılıqlı nəzərə alınmasını klirinq palatası həyata keçirir. Klirinq palatasının funksiyasını İran Mərkəzi Bankı yerinə yetirir.

Təşkilat bütün ölkələr, əsasən də Asiya klirinq ittifaqı üzv dövlətlərinin ticarət tərəf müqabilləri üçün açıqdır. Təşkilatın yüksək dərəcədə açıq olması xüsusiyyəti onunla əlaqədardır ki, o, üzv ölkələrin təmiz iqtisadi maraqları əsasında yaradılmışdır. Asiya klirinq ittifaqının kollektiv valyutası 1975-ci ildə yaradılmış Asiya valyuta vahididir – AMYU. Onun pariteti SDR-ə bərabərləşdirilir. AMYU iştirakçı dövlətlərin qarşılıqlı maliyyə tələblərinin qiymətləndirilməsinin vahid şəkli salınmasına xidmət edir.

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı 1990-cı ildə yaradılmışdır. 1991-ci ildən fəaliyyətə başlamışdır. Bankın təsis edilməsində 40 ölkə iştirak etmişdir. Hazırda isə onların sayı 57-dir. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının (AYİB) prezidenti Tomas Mirovdur. Bankın əsas ofisi Böyük Britaniyada yerləşir. Ümumdünya Bankı və BVF ilə yaxın əlaqə saxlayır. Şərqi Avropa ölkələrinə borc

verilməsi barədə 1992-ci ildə bu bank ilə Yaponiyanın İxrac-İdxal bankı arasında razılıq əldə edilmişdir. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı yüksək kredit reytingi olan beynəlxalq maliyyə təşkilatı statusuna malikdir. Belə status bu banka beynəlxalq kapital bazarına çıxmağa daha geniş imkanlar verir. Adətən bu bankın maliyyələşdirmə məbləği borc götürənlərin cəmi xərclərinin 35%-dən artıq olmur. Əlbətdə bu faiz dəyişməz deyildir. İnfrastruktura sahələrinin maliyyələşdirilməsi üçün bankın inkişaf departamenti hökumət orqanlarından sifarişlər alır və layihənin yerinə yetirilməsində məsul şəxsi müəyyən edir.

Xüsusi bölmənin inkişafına bank çox yaxından köməklik edir. 200-dən çox layihənin maliyyələşdirilməsinə köməklik göstərmişdir. Bu layihələr özəlləşdirmə və quruluş islahatı, maliyyə bölməsinin inkişafı, iqtisadiyyat bölməsi, energetika, AES-in təhlükəsizliyi, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, turizm, telekommunikasiya, sosial bölmə, ətraf mühitin mühafizəsi və digər sahələri əhatə edir. Bank kapital bazarının inkişafına zəmin yaradır və qiymətli kağızların yerləşdirilməsinə təminat verir. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı tərkibinə 9 departament (bank əməliyyatları, maliyyə üzrə, layihələrin qiymətləndirilməsi, baş iqtisadiyyat şöbəsi və s.) daxildir. Bank əməliyyatları departamenti üç şöbədən ibarətdir. Bu şöbələr aşağıdakı qrupları əhatə edir. Ölələr üzrə 10 qrup:

- 1) Azərbaycan, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan
- 2) Baltıqyanı ölkələr, Belarusiya
- 3) Bolqarıstan, Albaniya, Makedoniya, Sloveniya
- 4) Çexiya, Slovakiya
- 5) Macarıstan
- 6) Qazaxıstan, Özbəkistan
- 7) Polşa
- 8) Rumıniya, Moldova, Xorvatiya
- 9) Rusiya

10)Ukrayna, Ermənistan, Gürcüstan

Ayrı-ayrı sahələr və fəaliyyət dairələri üzrə 13 qrup mövcuddur.

Kənd təsərrüfatı; təhsil və peşə hazırlığı; energetika; maliyyə institutları; təbii ehtiyatlar; nüvə təhlükəsizliyi; özəlləşdirmə; quruluş islahatları; mülkiyyət; turizm; telekommunikasiya; nəqliyyat; ekologiya infrastrukturası və s.

Əməliyyatlara yardım qrupları. Bütün qrupların tərkibi bankın üzvü olan ölkələrin dövlət və xüsusi bölmələrinin mütəxəssislərindən ibarətdir. Bankın təsis müqaviləsinə əsasən aşağıdakı fondlar yaradılmışdır:

-Baltikyanı xüsusi investisiya fondu: Bu fond Baltikyanı ölkələrdə xüsusi bölmənin inkişafına köməklik edir. Burada Danimarka, İslandiya, Norveç, Finlandiya, İsveç çıxış edir.

-Baltikyanı xüsusi texniki yardım fondu: Baltikyanı ölkələrə bazar iqtisadiyyatının inkişafına köməklik göstərir. Bu fondun işində də Danimarka, İslandiya, Norveç, Finlandiya və İsveç iştirak edir.

-Rusiya xüsusi fondu: Xüsusi bölmədə xırda biznesin inkişafını nəzərdə tutur.

- Rusiya xüsusi texniki yardım fondu

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının ilkin kapitalı 10 mlrd. EKYÜ və yaxud 12.8 mlrd. dollar olmuşdur. Bankın üzvü olmaqla Aİ, Avropa Birliyi və Avropa İnvestisiya Bankının kvotası 51 %; Mərkəzi və Şərqi Avropa 13.5 %; Digər Avropa ölkələri 11.3%; Qeyri-Avropa ölkələri 24.2 % təşkil edir. Bankın cəmi kapitalının daha çox hissəsi aşağıdakı ölkələrə məxsusdur:

ABŞ-10%; Almaniya, Fransa, İtaliya, Böyük Britaniya və Yaponiyanın hər biri 8.5% təşkil edir. Bir qayda olaraq burada da kredit ehtiyatları adi və xüsusi ehtiyat fondlarına bölünür. Adi fonddan vəsait bazar şərtləri ilə verilir. Xüsusi fonddan isə rentabelliyi aşağı olan sahələrə, sosial infrastruktura sahələrinə kredit verilir. Bu bank kreditinin 70%-ə qədər xüsusi bölmənin inkişafına ayrılır. Şərqi Avropa ölkələrinə qoyulan cəmi birbaşa investisiyaların 15%-ə qədər bu bankın payına düşür.

Avropa İnvestisiya Bankı 1958-ci ildə yaradılmışdır. Avropa İnvestisiya Bankının yaradılmasında Avropa ölkələri Roma müqaviləsinin şərtlərinə, prinsiplərinə əsaslanmışlar. Bankı yaradarkən qarşıya qoyulmuş ən böyük məqsədlər aşağıdakılardır:

- Avropa İttifaqına üzv olan ölkələr üçün xüsusi rol oynayan layihələrin dəstəklənməsi;
- Avropanın bir sıra regionlarında inkişafının maliyyələşdirilməsi.

Bank ayrı – ayrı regionları inkişaf etdirmək üçün özəl və həmçinin dövlət müəssisələrini uzunmüddətli (20 illik) kreditlər və təminatlarla təmin edir. Avropa İnvestisiya Bankı bir sıra müəssisə və obyektlərin yenidən tikilməsinə,təmirinə, müştərək müəssisələrin yaradılmasına, müxtəlif nəqliyyat yollarının (dəmir və avtomobil yollarının) tikintisinə və müəssisənin konversiyasına kredit ayırır. Avropa İnvestisiya Bankında Rəhbəredici qurum İdarəedicilər Şurasıdır. Avropa İnvestisiya Bankı muxtar maliyyə statuslu idarədir. Bu şura tərəfindən kredit siyasəti müəyən edilir, ilik balans təstiq edilir, kreditlər və təminatlar verilir, istiqrazların döviyyəyə buraxılması və faiz dərəcələrinin həddləri haqqında qərar qəbul edilir. Bankın Nizamnamə kapitalı 14.5 mlrd ehtiyatı isə 1,6 mlrd EKYU miqdarındadır. Bankın təsis olunmasında 10 ölkə iştirak etmişdir. Hazırkı dövrdə Avropa İnvestisiya Bankı Avropanın və Afrikanın 60 dövləti ilə əlaqədardır.

Afrika İnkişaf Bankı 1964-cü ildə yaradılıbdır.Dövlətlərarası regional bank institute olmaqla Afrika ölkələrinə kredit verir.Bankın tərkibinə 77 dövlət daxildir.Bunlardan 53 dövlət həmin regiona məxsusdur, 24 dövlət isə digər region dövlətləridir. Bankın fəaliyyətində nisbətən daha böyük rolu olan Afrika dövlətlərindən Nigeriya, Əlcəzair, Liviya, Mərakeş, CAR, Misir və Konqo Demokratik Respublikasını (Zair) qeyd etmək olar. Digər regionlardan olan dövlətlərdən isə daha yüksək xüsusi çəkiyə malik olanları qeyd etmək olar: Avstriya, Belçika, Böyük Britaniya, Almaniya, Danimarka, İspaniya, İtaliya, Niderland, Norveç, Portuqaliya, Finlandiya, Fransa, İsveçrə, İsveç. Bu ölkələr cəmi səhm kapitalının 17.3 %-nə sahibdirlər. ABŞ, Argentina, Braziliya, Kanada (9.4%),

Hindistan, Çin, Koreya Respublikası, Yaponiya (6.2%), Küveyt və Səudiyyə Ərəbistanı (0.5 %) təşkil edirlər. Əlbətdə ümumi iqtisadi inkişaf dəyişdikcə ayrı-ayrı dövlətlərin rolu da dəyişir. Belə ki, həmin 24 dövlətin bankda olan səhm kapitalı artaraq 1998-ci ildəki 33,4%-dən 40%-ə, 53 regional dövlətin payı isə 66%-dən azalaraq 60%-ə bərabər olmuşdur.

Hazırda Afrika dövlətləri üçün xas olan əsas problemlərdən biri də bazarın qaytarıla bilməməsidir. Son illərin məlumatlarına görə bu məbləğ təqribən 1 trln.dollar təşkil etmişdir (Konqo Dr, Anqola, Sudan və Nigeriyanın borcu daha çoxdur).

1998-ci ildən bəri bu bank kreditləşdirmə sistemində daha fəal, yeni tədbirlər həyata keçirməyə başlamışdır. Afrikada aqrar bölmənin əsası olan xırda kənd təsərrüfatı istehsalçılarının kreditləşdirilməsi proqramı hazırlanmışdır. Afrika ölkələrinin maliyyələşdirilməsində yeni layihələr həyata keçirilir. Məs, son illər Əlcəzairdə kiçik və orta biznesin inkişafına – 136 mln.dollar; Burundiye - iqtisadiyyatın inkişafına - 55 mln.dollar; Zambiyaya – su təchizatı sisteminin və təhsilin inkişafına – 23 mln.dollar; Mərakeşə - dəmir yolunun modernləşdirilməsinə - 82 mnl.dollar; Seneqala – kənd təsərrüfatının maliyyələşdirilməsinə - 14 mln.dollar; Eritreyaya – irriqasiya layihəsinə - 12 mln.dollar maliyyə vəsaiti ayrılmışdır.

Başqa banklarda olduğu kimi burada da əsas maliyyə mənbəyi:

1. Nizamnamə kapiyalına köçürülən hissə
2. Borc verilməsindən əldə olunan gəlir
3. Beynəlxalq kapital bazarından olan gəlirlər və digər vəsaitdən ibarətdir

Bu bankın tərkibində Nigeriya İnam Fondu da fəaliyyət göstərir. Bu fond 1976-cı ildə yaradılıbdır. Nigeriyanın hökumət təşkilatı hesab olunur. Fond Nigeriyanın neft ixracından olan gəlirindən ayrılır. 2000-ci ilə fondun vəsaiti 400 mln.dollardan artıq olmuşdur.

Afrika İnkişaf Fondu 1972-ci ildə yaradılıb. 1974-cü ildən əməliyyat aparmağa başlamışdır. Fond müstəqil bir hüquqi şəxs kimi Afrika İnkişaf Bankı qrupuna daxildir. 26 üzvü var – Afrika İnkişaf Bankı, 14 avropa ölkəsi, ABŞ, Kanada, Yaponiya. Fondun əsas məqsədi nisbətən yoxsul ölkələrə güzəştli şərtlərlə layihələri maliyyələşdirmək, ticarəti genişləndirməkdən ibarətdir. Fondun vəsaiti əsasən qərb ölkələrinin üzvlük haqqı hesabına formalaşır. Fond ilk növbədə kənd təsərrüfatının, nəqliyyatın, ərzaq məhsullarının artırılmasına güzəştli kredit verir. Hazırda fond tərəfindən yeni layihələrin maliyyələşdirilməsi həyata keçirilir. Bunlardan – təhsilin maliyyələşdirilməsinə 50 il müddətinə - 16.5 mln.dollar; Madaqasqara – quruluş islahatı keçirilməsinin maliyyələşdirilməsinə - 46.5 mln.dollar; Toqoya – quruluş islahatı aparılmasına BVF, BYİB və Yaponiya ilə birlikdə 50 illiyə 15.3 mln.dollar krediti qeyd etmək olar.

Mərkəzi Afrika Dövlətlərinin İnkişaf Bankı 1975-ci ildə yaradılıbdır. Bankın tərkibi 11 üzvdən ibarətdir. Bunlardan altısı Afrika dövlətləridir: Qabon, Kamerun, Konqo, MAR, Çad, Ekvatorial Qvineya (bunlar eyni zamanda gömrük və iqtisadi ittifaqın üzvüdürlər) ; ikisi Afrika İnkişaf Bankı və Mərkəzi Afrika dövlətlərinin inkişaf bankıdır. Üçüncüsü isə qeyri regional üzv – Almaniya, Küveyt, Fransadır.

Şərqi Afrika İnkişaf Bankı 1976-cı ildə təsis olunub. Bankın üzvləri – Keniya, Tanzaniya, Uqandadan ibarətdir. Eləcə də Korporativ təşkilatlar, müəssisələr, institutlar, Afrika İnkişaf Bankı da bu bankın üzvüdürlər.

Qərbi Afrikanın İqtisadi və Valyuta İttifaqı 1994-cü ildə yaradılmışdır (1973-cü ildə Qərbi Afrika Valyuta İttifaqı adlanırdı). Öz tərkibində 7 ölkəni birləşdirir. Benin, Burkino – Faso, Kot-divuar, Mali, Niger, Seneqal, Toqo. Bütün başqa birliklərdə olduğu kimi burada da əsas məqsəd üzv olan ölkələr arasında inteqrasiya əlaqələrini genişləndirmək, ümumi tarif dərəcələri tətbiq etməklə ümumi bazar yaradılmasına yol açmaq, əmtəə və xidmətlərin, insanların sərbəst hərəkətinə zəmin yaratmaq, milli iqtisadi siyasətləri əlaqələndirmək, qanunçuluqda əlaqələri genişləndirməkdən ibarətdir.

Qərbi Afrika İnkişaf Bankı maliyyə qurumu olmaqla 1973-cü ildə yaradılmış, 1976-cı ildə isə əməliyyata başlamışdır. Bu bankın 13 üzvü var. Bunlardan yeddi dövlət eyni zamanda Qərbi Afrikanın iqtisadi və valyuta ittifaqının üzvüdürlər. Bunlar Benin, Burkino-Faso, Mali, Niger, Kot-dİvuar, Seneqal, Toqo; Eləcə də Qərbi Afrika dövlətlərinin Mərkəzi Bankı, Almaniya İnkişaf Korporasiyası, Avropa İnvestisiya Bankı, Belçika və Fransa da bu bankın üzvüdürlər. Bankın maliyyə vəsəti üzv olan tərəflərin qoyduqları pay və maliyyə ehtiyatlarının kapitallaşması ilə arta bilər. Bankın ali orqanı Qərbi Afrika İqtisadi İttifaqının Nazirlər Soveti hesab edilir.

Ərəb İqtisadi və Sosial İnkişafı Fondu 1968-ci ildə yaradılmış, 1971-ci ildən fəaliyyətə başlamışdır. 1974-cü ildən isə layihələrin maliyyələşdirilməsi üzrə əməliyyatlar aparmağa başlamışdır. Bu fondun 21 üzvü var. Ərəb Liqası dövlətləri (Komor adalarından başqa) həmin fondun üzvüdürlər.

-İnkişaf fondu üzv olan ölkələrə, istər dövlət, istərsə də xüsusi bölmədə olan təşkilatlara, institutlara subsidiya və borc verir və beləliklə iqtisadi layihələri maliyyələşdirir.

-Ərəb dövlətlərinin iqtisadiyyatının inkişafı üçün xüsusi və dövlət tərəfindən olan investisiyanın artmasına maraq yaradır.

-İqtisadi inkişafın müxtəli sahələrinə texniki yardım göstərir.

-Ərəb dövlətlərarası ticarətin maliyyələşdirilməsi proqramına yardım edir.

-Bir çox digər təşkilatlarla əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsini həyata keçirir.

Bu mənada həmin fond milli və regional inkişaf institutları arasında əlaqələndirmə qrupu kimi katiblik funksiyası yerinə yetirir.

Ərəb Bankı – Ərəb Dövlətləri Birliyinin (LİQA) təşəbbüsü ilə 1973-cü ildə yaradılıbdır. 1975-ci ildən əməliyyat aparmağa başlamışdır. Müstəqil beynəlxalq institut olmaqla Beynəlxalq hüquqi cəxs statusuna malikdir. Bank öz tərkibində 18

dövləti birləşdirir. Bunlar: Əlcəzair, Bəhreyn, Misir, İordaniya, İraq, Qatar, Livan, Liviya, Mavritaniya, Mərakeş, BƏƏ, Oman, Fələstin, Səudiyyə Ərəbistanı, Suriya, Sudan, Tunis. Bankın əsas məqsədi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Qeyri Ərəb Afrika dövlətlərinin iqtisadi inkişafına maliyyə yardımı göstərmək;

- Afrika dövlətlərinin inkişafı üçün zəruri texniki köməklik göstərmək;

- Afrika dövlətlərinin inkişafı üçün Ərəb ölkələrindən investisiya axınına maraq yaratmaq;

Bu məqsədlə də bank öz fəaliyyətində aşağıdakı cəhətlərə üstünlük verir:

- Milli və regional sahədə fəaliyyət göstərən maliyyə institutlarına borc və təminat verir.

- Ərəb ölkələrinin yardımının bölgüsünü və əlaqələndirilməsini həyata keçirir.

Bu bankdan 41 ölənin köməklik almaq hüququ var. Bu köməklik hər hansı bir hökumətə, müəssisə və təşkilatlara, dövlət və xüsusi birliklərə, qarışıq Ərəb-Afrika birliklərinə göstərilir. Bank sənaye, sosial və digər böyük iqtisadi layihələrin maliyyələşdirilməsində iştirak etməklə hər bir ölkənin iqtisadi inkişaf planında iştirak etmiş olur. Bu bankın hər bir layihəyə qoyduğu vəsait layihənin dəyərinin 50%-indən artıq olmur. Layihənin dəyəri az olduqca 10 mln. Dollaradək, bank vəsaiti 80%-ə qədər də ola bilər. Bankın maliyyə vəsaiti ölkələrin qoyduğu ilkin kapitaldan və cəlb olunmuş borc vəsaitlərindən ibarətdir. 1973-cü ildə bank ilə neft ixrac edən ərəb ölkələrinin birlikdə Afrikaya köməklik fondu yaradılmışdır. Bu fond Ərəb ölkələri Liqasının idarəçiliyinə verilmişdir. Lakin Afrikada olan Ərəb ölkələri bu fondan köməklik almaq hüququna malik deyillər.

Ərəb Valyuta Fondu 1977-ci ildə yaradılmışdır. Bu fondun tərkibinə Ərəb Liqası dövlətlərindən 20 üzv daxildir (Cibuti və Komor adalarından başqa) . Bu fondun əsas məqsədi :

-Tədiyyə balansında çatışmazlıq yarandıqda üzv olan dövlətlərə kredit verməklə maliyyələşdirmə aparır;

-Ərəb ölkələrində valyuta kursunun sabitləşməsinə və dönərliyinə yardım edir;

-Üzv olan ölkələrdə iqtisadi integrasiyanın və inkişafın sürətlənməsinə köməklik göstərir;

-Ərəb ölkələrində maliyyə bazarının inkişafına yardım edir;

-Beynəlxalq valyuta və iqtisadi məsələlərdə üzv olan ölkələrin mövqelərinin əlaqələndirilməsini tənzimləyir.

Fond öz məqsədlərinə nail olmaq üçün struktur islahatları həyata keçirilməsinə kredit verir. Bununla yanaşı 4 növdə güzəştli şərtlərlə borc verir.

1. Birbaşa – borc üç il müddətinə verilir.
2. Adi borc – beş illiyə verilir.
3. Qarşılıqlı əvəzlənmə formasında borc üç ilə verilir.
4. Daha geniş miqyaslı borc – yeddi ilə verilir.

Aydın ki, borcun verilməsində sabitləşmə və iqtisadi islahatlar barədə proqramlar, borc alan dövlətlərin öhtəçilikləri, razılaşmalar əsas götürülür. Bu fondun maliyyələşdirmə mənbəyi – ilkin kapital, borc və kreditlər, ehtiyat kapitalı və s.-dən ibarətdir.

İslam Bankları. Keçən əsrin 70-ci illərində islam dininin hökm sürdüyü bir sıra dövlətlərdə xüsusi banklar yaranmışdı. Onların əsasında müsəlmanların müqəddəs kitabı, səmavi kitabların sonuncusu və ən mükəmməli olan Qurani-Kərimin ümumi konseptual əsasları durur:

- İnsan əmlakın mülkiyyətçisi deyil; o, Allahın iznilə öz həyatı dövründə resurslardan istifadə etmək hüququ alır;

- Bu vəsaitlər passiv olmamalıdır, o fəal yaradıcı rol oynamalıdır, lakin onlar möhtəkirlik məqsədilə istifadə oluna bilməzlər, törəmə maliyyə alətlərindən istifadə etmək qadağandır;
- Hər bir müsəlmanın vəsaitləri və əmlakının başlıca təyinatı onun bütün cəmiyyətin xoşbəxtliyi naminə fəal şəkildə səmərəli istifadə olunmasıdır;
- İnsanı istismar etmək, onu əməyə məcbur etmək, şantaj, hədə-qorxu və s. yollarla hər hansı bir hərəkəti həyata keçirməyə vadar etmək qəti şəkildə qadağan olunur;
- Müsəlmanın malik olduğu resursları xərcləməsi, yaxud onları mübadilə etməsi istismar aktı hesab olunmur, lakin iqtisadi cəhətdən məqsədəuyğun istifadəsi və müvafiq olaraq, əmlakın istifadəsinə görə zamanıt verilmiş haqq nəzərdə tutulur.

Qeyd edilən bu əsaslı müddəalar müsəlman ölkələrində banklara və bank funksiyasını yerinə yetirən digər təşkilatlara tamamilə şamil edilir. Müsəlman banklarının digər bütün banklardan fərqi borc faizindən imtina olunmasıdır. Qurani-kərimdə sələmlə pul vermək günah hesab olunur. Bu onlara imkan verir ki, “pulun qiyməti”nin ənənəvi kriteriyası bir çox, o cümlədən möhtəkirlik təsirini daha adekvat – “kapitalın səmərəliliyi” kateqoriyası ilə əvəz etsinlər. Bununla da borc maliyyələşdirilməsi istisna olunur, ona görə ki, mənfəət norması ilə cəlb olunan maliyyə vəsaitləri bilavasitə iqtisadiyyatın müvafiq bölməsinə yönəldilir.

Beləliklə, hələ VII əsrdə Qurani-kərimin bazasında qurulmuş iqtisadi nəzəriyyə öz inkişafını alır. Müsəlman etikasına bu və ya digər dərəcədə əsaslı şəkildə İran, Pakistan və Sudan, qismən də Səudiyyə Ərəbistanı, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Küveyt və s. ölkələr əməl edirlər.

1975-ci ildə hökumətlərarası İslam İnkişaf Bankı və birinci kommersiya bankı “Dubay İslam Bankı” yaradıldı. Onlar hər ikisi də müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərir və müxtəlif müsəlman ölkələrin də inkişaf proqramlarının həyata keçirilməsinə köməklik göstərirlər. Hazırda dünyanın 35 ölkəsində islam prinsiplərini rəhbər tutan

banklar fəaliyyət göstərir ki, bu da adi banklara nisbətən onların rəqabət qabiliyyətli olmalarına dəlalət edir.

İslam bankları öz fəaliyyətlərində bir sıra şəriət prinsiplərinə və alətlərinə əsaslanırlar: a) mudaraba, b) muşarak, c) idcara, ç) solyam, f) murabaha və s.

Mudaraba – bu zəmanətlə maliyyələşdirmədir. Bu halda bank bir halda əmanətçilərin vəsaitləri ilə işləyərkən trast idarəedicisi kimi, digər halda müştəri kimi çıxış edir.

Muşarak – bu ortaqlığın elə bir növüdür ki, bu halda layihələrin və ya sövdələşmələrin həyata keçirilməsi bankın və sahibkarın birgə səyi ilə baş verir. Bu halda bank nəticəyə görə dividend şəklində öz mənfəət payını alır.

İdcara – lizinqin klassik növüdür.

Solyam – indiki kontraktasiya (təsərrüfat təşkilatları və s. arasında olan müqavilə) müqavilələrini xatırladan və adətən kənd təsərrüfatında istifadə olunan əməliyyatların avansla maliyyələşdirilməsidir.

Murabaha – “bankın xərcləri üstəgəl əlavə qiymət artımı” prinsipi üzrə ticarət əməliyyatlarının maliyyələşdirmə formasıdır.

İslam İnkişaf Bankı - Beynəlxalq maliyyə institutu olmaqla dünyada öndə gedən maliyyə təşkilatlarından biridir. Üzvləri müsəlman ölkələridir. İslam İnkişaf Bankı İran körfəzində yerləşən müsəlman ölkələrinə neftin ixracı nəticəsində gəlirlərin daxil olması nəticəsində yaranmışdır. Onun yaranması haqda bəyannamə 1973-cü (Hicri təqvim ilə 1393-cü) ilin dekabrında Müsəlman ölkələrinin maliyyə nazirlərinin konfransında yaradılmış, bank işləməyə 1975-ci (İslam təqvimi ilə 1395-ci) ilin oktyabrında başlamışdır. Yalnız İslam Konfransı Təşkilatına (İKT) üzv olan ölkələr İslam İnkişaf Bankına üzv kimi qəbul edilə bilərlər. Bankın fəaliyyəti müddəti ərzində ən böyük məqsədi üzvü olan İslam ölkələrinə və müsəlman icmalarına İslam prinsiplərinə müvafiq formada xidmət göstərilməsi, yardım edilməsidir. İslam bankları fəaliyyətlərində Quranı əsas tutur, oradakı prinsiplər əsasında fəaliyyət

göstəririlər.

İslam İnkişaf Bankının yaradılmasında iştirak edən ölkələrin hamısı müsəlman ölkələridir. Hal - hazırda bu bankın 56 üzvü var. Hazırkı dövlətlərin sayı bankı yaradarkən üzv olan dövlətlərin sayından 2.4 dəfə coxdur. İslam İnkişaf Bankının üzvü olmaq üçün ilkin kapitalı ödəmək, mütləq şəkildə İslam Konfransı Təşkilatının üzvü olmaq lazımdır. İdarəçilər Şurası tərəfindən müəyyən edilmiş başqa şərtlər də mövcuddur. Üzv ölkələrin böyük hissəsi Afrika və Asiya ölkələridir. Türkiyə və Albaniya bu iki ölkə avropa, Surinam isə Amerika ölkəsidir. Həmçinin Rusiya da İslam İnkişaf Bankına üzv olmaq istəyir. Səbəb olaraq isə onlar bildirirlər ki, Rusiya ərazisinin xeyli hissəsində müsəlmanlar yaşayır və onların sayı ölkə əhalisinin içində heç də kiçik olmayan müəyyən hissəni təşkil edirlər. Qeyd etdiyimiz kimi İslam İnkişaf Bankının üzvləri fərqli regionlardan olduqları üçün İİB-ı regionlararası bank olaraq da qəbul edilə bilər. İslam İnkişaf Bankının iqtisadi cəhətdən vəziyyəti stabildir. Həmçinin maliyyə ehtiyatları da böyükdür. Fəaliyyət göstərdiy dövr ərzində Nizamnamə kapitalı 7,5 dəfə, ödənilmiş hissə isə 9 dəfə artıb. Başqa regionlar arası banklar ilə müqayisə edilərsə ən yaxşı göstəriciyə malikdir (imzalanmış və ödənilmiş kapital nisbətinə görə). Bankın ən böyük səhmdarları Səudiyyə Ərəbistanı (27.4 faiz), Liviya (11 faiz), İran (9.5 faiz), Misir (9.4 faiz), Türkiyə (8.7 faiz), BƏƏ (7.8 faiz), Küveyt (6.9 faiz) və Pakistandır (3.4 faiz). Bizim payımız isə 0.13 faiz təşkil edir. Həyata keçirdikləri əməliyyatlar arasında əsas yer kreditindir. Əməliyyatların ümumi həcmnin 30%-dən çoxu iqtisadi və sosial infrastrukturun inkişafı layihələrinin maliyyələşdirilməsinə sərf olunan uzunmüddətli kreditlər, kənd təsərrüfatında, tikintidə, suvarma sistemlərinin yenidən qurulmasına yatırılan kreditlərin payına düşür. İslam İnkişaf Bankının verdiyi kreditlərin fərqli cəhəti ondan ibarətdir ki, onlar faizsiz verilir. Bu kreditlər verilirədən az miqdarda (iki tam onda beş faiz) xidmət haqları alınır ki, bunlar da inzibati xərclərin ödənilməsi üçün istifadə olunur. Kreditlərin verilmə müddəti 25 il, güzəşt kimi müəyyən olunan dövr isə 7 ildir. Ölkələrdən asılı olaraq bu dövrlər və xidmət haqqı dəyişə bilər (0.75 faiz xidmət haqqı, 30 il kreditin verilmə müddəti, 10 il isə güzəşt ili kimi təyin oluna bilər).

İslam İnkişaf Bankını digər regional maliyyə təşkilatlarından fərqləndirən cəhət yalnız faizsiz kreditlər verməsi, fəaliyyətində İslam qayda qanunlarından istifadə etməsi deyil. İslam İnkişaf Bankının fərqli xüsusiyyətlərindən biri də dəstəklədiyi layihələri uzunmüddətli dövr üçün 15-25 illik müddət ərzində maliyyələşdirməsidir. Fəaliyyətini daha səmərəli surətdə təşkil etmək üçün İslam İnkişaf Bankı qrupunda bir araya gələn 11 ixtisaslaşmış qurum yaradılıb bank rəhbərliyi tərəfindən. Qrup tərəfindən bu zamanadək alıcılara qırx milyard dollar pul vəsaiti verilib. Həmçinin bank tərəfindən layihə maliyyələşdirilməsi də fəal surətdə həyata keçirilir. 2008-ci ildə kommunal xidmət sahəsində 22.3% , nəqliyat sektorunda 22.4 %, kənd təsərrüfatı sahələrində 16.4 %, social sahədə ehtiyacların ödənilməsində isə 30 % ehtiyatlar sərf olunub.

1.2 Regional maliyyə təşkilatlarının məqsəd və funksiyaları

Cəmiyyətin inkişafının bütün dövrlərində təşkilatlar mühüm rol oynamışlar. Təşkilatların qarşısında duran əsas məqsəd ölkələr arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, müxtəlif tərəflər üçün marağa səbəb olan məsələlərə dair müvafiq layihələri hazırlanması, azad bazar iqtisadiyyatına keçidə kömək məqsədilə müəyyən qrup inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqtisadi inkişafın və yenidənqurmanın müdafiə edilməsi, maliyyə sabitliyinin qorunması, dünya ticarətinin çoxtərəfli, bərabər hüquqlu əsasda genişləndirilməsi, iqtisadi maraqlar nəzərə alınmaqla əməkdaşlığın əsas istiqamətlərinin və mexanizminin müəyyən edilməsindən ibarətdir.

Həm beynəlxalq, həm də regional maliyyə təşkilatlarının ortaq məqsədləri bunlardır:

İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsinə kömək etmək; İnkişafı təşviq etmək, malların alınıb satılmasında qarşıya çıxan maneələri dəf etmək; İqtisadi iş birliyini stimullaşdırmaq, iqtisadiyyatların qovuşması, azad ticarəti, müxtəlif sahələrdə göstərilən fəaliyyətlərdə iş birliyinin inkişaf etdirilməsi.

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının əsas məqsədləri bunlardır:

İlk növbədə Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrində əməliyyat aparmaq; Bu ölkələrin bazar iqtisadiyyatı sistemində keçməsinə köməklik etmək; Həmin ölkələrdə xüsusi sahibkarlığın inkişafına yardım etmək; Kommersiya bankları ilə inkişaf bankının funksiyalarını əlaqələndirmək və s.-dən ibarətdir. Bank xüsusi və özəlləşdirilmiş müəssisələrə köməklik göstərəndə onların sponsor yardımı olmasını və biznes planı olmasını da məsləhət bilir. Xarici sponsoru olan obyektlərə daha tez kredit verir.

Bankın qarşısına qoyduğu əsas məsələlər aşağıdakılardır:

- öz əməliyyatlarını müstəsna olaraq, Mərkəzi və Şərqi Avropada həyata keçirmək;
- bu ölkələrdə demokratik institutların inkişafı və insan hüquqlarına hörmətin təmin olunması;

- kommersiya bankı və inkişaf bankının funksiyalarının birləşdirilməsi;
- Avropada ümumi durumun yaxşılaşdırılmasına köməklik etmək.

AYİB-nın başlıca vəzifəsi Avropanın keçmiş sosialist ölkələrinin bazar iqtisadiyyatlarına keçmələrinə köməklik göstərilməsi, eləcə də fərdi və sahibkarlıq təşəbbüsünün inkişaf etdirilməsidir.

Bankın fəaliyyətinin əsas istiqamətləri:

- fərdi və özəlləşdirilmiş müəssisələrin maliyyələşdirilməsi;
- infrastrukturanın inkişafı layihələrinin maliyyələşdirilməsi;
- konkret layihələr üzrə məsləhətçi-texniki köməyin göstərilməsi.

AYİB-nın kredit fəaliyyəti aşağıdakı maliyyələşmə növlərini əhatə edir: kommersiya müəssisələri üçün maksimum 10 ilə, infrastrukturanın inkişafı sahəsində olan layihələr üçün 15 ilə qədər verilən kreditlər; nizamnamə kapitalına investisiyalar; borc öhdəliklərinin alınması və onlara yazılımalarda iştirak etmək və onlara təminat vermək.

Bankın bütün işlərinə rəhbərlik onun prezidenti başda olmaqla, direktorlar şurası tərəfindən həyata keçirilir.

AYİB kredit fəaliyyətini həyata keçirərkən aşağıdakılara diqqət yetirir:

- İEO-lərin bank işinin prinsipləri əsasında çevik kreditləşmə üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə olunması;
- xüsusi investorlarla, onların məsləhətçilərilə, həmçinin kommersiya bankları ilə əməkdaşlıq;
- uzunmüddətli inkişaf planlarının həyata keçirilməsində ölkələrlə iş birliyi;
- beynəlxalq maliyə və valyuta-kredit təşkilatları ilə əməkdaşlıq;
- ətraf mühitin qorunması və yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş fəaliyyətlərin dəstəklənməsi;
- AYİB fəaliyyətində üzləşilən problemlərə bəzi dövlətlərdə ayrılan ehtiyatların istifadəsi üçün dəqiq hüquqi bazanın təyin olunmaması;
- xüsusi sektorun maliyyələşdirilməsinə mühafizəkar şəkildə yanaşma və sair

faktları aid edə bilərik.

AYİB cəmi kredit ehtiyatları adi vəsait fondu və xüsusi fondların vəsaitlərindən təşkil olunub. Adi resurslara aşağıdakılar daxildir:

- AYİB nizamnamə kapitalı, həmçinin ödənilən səhmlər və ehtiyac yarandıqda ödənməli olan səhmlər;
- cəlb olunmuş borc vəsaitləri;
- borcların ödənilməsi və ya qətnamələr üzrə alınmış vəsait, həmçinin səhm kapitalına investisiyaların reallaşdırılmasından əldə olunmuş gəlir;
- xüsusi fondlara daxil edilməyən vəsait və gəlirlər.

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı məsuliyyətlə sərmayə yatırdığına əmin olmaq üçün öz əməliyyatlarının səmərəliliyini qiymətləndirmək, keçmiş təcrübədən öyrənmək və gələcək layihələrin inkişafını yaxşılaşdırmaq üçün davamlı olaraq araşdırmalar həyata keçirir. Belə ki, Qiymətləndirmə Departamenti bankın əməliyyatlarının araşdırılmasında cavabdehlik daşıyır. Qiymətləndirmə Departamenti bank layihə və siyasətlərinin onların nə dərəcədə məqsədlərinə uyğun işlədiklərini və bank mandatına nə dərəcədə uyğun olduğunu öyrənərək qiymətləndirir. Departament həmçinin bankın əvvəlki təcrübəsindən nəticələr çıxararaq ona yeni layihələrin hazırlanmasının təkmilləşdirilməsinə kömək edir. 14 may 2002-ci ildə Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının Direktorlar Şurası tərəfindən həyata keçirilən iclasda bank tərəfindən dəstəklənən layihələrin mənfi təsirindən zərər çəkmiş qrupların öz şikayətlərini bildirmələri üçün birbaşa müraciət edə biləcəkləri mexanizmin qurulması qarşıya məqsəd kimi qoyuldu. Belə bir mexanizmin yaradılması Avropa Yenidən Qurma və İnkişaf Bankının nə dərəcədə şəffaf fəaliyyət göstərdiyinin sübutu olacaqdı. Avropa Yenidənqurma İnkişaf Bankının təftiş paneli müstəqil kommunikasiya sistemidir. O AYİB-in maliyyələşdirdiyi projektlər hazırlanarkən dəyəcək ziyanın aradan qaldırılması üçün istifadə olunacaqdır. Bu mexanizm projektlərin həyata keçirilməsi ərzində qarşıya çıxacaq maneələr üçün

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf bankının icracı direktorlar şurasına birbaşa müraciət üçün köməklik göstərir.

Avropa İnvestisiya Bankı Avropa birliyinin maliyyə institutlarında biri də Avropa İnvestisiya Bankıdır. Bankın əsas vəzifəsi Avropa İttifaqının qərarlarına əsasən müəyyən edilir. Avropa İnvestisiya Bankı kapital bazarında öz vəsaiti hesabına əməliyyat aparmaqla birliyin ölkələri arasında investisiya qoyuluşunu maliyyələşdirir. Bu bank heç də mənfəət gətirməyi qarşıya məqsəd qoymur. Layihələrin maliyyələşdirilməsinə yardım edir, borc verir, inkişaf etməkdə olan ölkələrə, Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrinə güzəştli borc verir. Avropa İnvestisiya Bankının fəaliyyəti aşağıdakı istiqamətləri əhatə edir:

- İstər dövlətə və istərsə də xüsusi sahibkarlara sənayenin, kənd təsərrüfatının inkişafına, ekologiya sahəsinə və energetika infrastrukturasına, xidmət və kommunikasiya sahələrinin inkişafına kredit verir.
- Avropa İnkişaf Fondu, Avropa Sosial Fondu, Avropa Kənd Təsərrüfatının istiqamətləndirilməsi və təminatı fondu ilə birlikdə investisiya proqramlarının maliyyələşdirilməsini həyata keçirir.

Avropa İnvestisiya Bankı hər bir layihə dəyərinin 50%-ə qədərini maliyyələşdirir. Digər maliyyə vasitəçiləri ilə məsləhətləşmələr aparmaqla daha böyük layihələri başqa borc hesabına maliyyələşdirir. Sənaye layihələrinin inkişafına 7-12 ilə, infrastrukturanın inkişafına 20 ilə qədər uzun müddətli borc verir. Borcun verilməsində bəzən valyuta bərabərliyi, bəzən bir valyuta, müxtəlif valyutalar, Euro, dövrəli valyutalar əsas götürülür. Avropa İnvestisiya Bankının idarə heyətinin qərarına əsasən Aİ-nin üzvü olmayan, lakin yaxın əlaqələr saxlayan ölkə və birliklərə də borc verilməsi nəzərdə tutulur. Avropa İnvestisiya Bankı çərçivəsində “Müvəqqəti Edinburq Kreditləşmə fondu” (1992) və Avropa İnvestisiya Fondu (1994) fəaliyyət göstərir.

Asiya İnkişaf Bankı BMT-nin Asiya və Sakit okean ölkələri üçün iqtisadi və sosial komisiya adlandırılırdı. Bankın əsas məqsədi həmin regionda inkişaf etməkdə

olan ölkələrin iqtisadi inkişafına və əməkdaşlığına köməklik göstərməkdən ibarətdir. Bankın fəaliyyətində əsas cəhət regional və milli layihələrin, proqramların maliyyələşdirilməsindən ibarətdir. Burada aşağıdakı sahələrə daha çox üstünlük verilir.

1. Kənd təsərrüfatında: İrriqasya işləri, kənd rayonlarının inkişafı, balıqçılıq, heyvandarlıq, meşə təsərrüfatı;
2. Energetikada: Energetika sahəsində olan layihələr təbii qaz və kömür çıxarılması, neft emal edən müəssisələrin yaradılması;
3. Nəqliyyat və rabitə sahəsində: Liman və gəmiçilik, yollar, dəmir yolları, təyyarə limanları, telekommunikasiya;
4. İnfrastruktura sahəsində: Su təchizatı, sanitariya işləri, şəhər təsərrüfatı infrastrukturası, təhsil və səhiyyə sahəsində olan layihələr və s.

Bütün bunlarla yanaşı bank kiçik və orta sahibkarlara da az məbləğdə borc verir.

1995-ci ildə Asiya İnkişaf Bankı Hesabatlıq Mexanizmi Siyasətini hazırladı. Bu mexanizmin hazırlanmasında məqsəd bank tərəfindən maliyyələşdirilən layihələrin həyata keçirilməsi zamanı problemlərlə qarşılaşan qurumların öz şikayətlərini bildirmələridir. Özbəkistanın paytaxt şəhəri olan Daşkənddə 2010-cu ilin may ayında Asiya İnkişaf Bankının İdarə Heyətinin iclası keçirildi. Bu iclasda bankın rəhbəri Menecment İcmalını elan edərək bildirdi. Heyətin yaradılmasında məqsəd icmala nəzarət etmək idi. İşçi qrupu tərəfindən 2 beynəlxalq məsləhətçi qrupa qatıldı. Bu beynəlxalq məsləhətçilər icmalları nəzərdən keçirərək onlara nəzarət edirdilər. Bu nəzarət Asiya İnkişaf Bankının digər buna oxşayan mexanizmlərindən bir sıra məlumatlar əldə edilərək hesabatlıq mexanizmi daha da təkmilləşdirilmişdir. Bütün bu yoxlamalar həm də geniş miqyaslı müzakirələri şərtləndirirdi. 2012-ci ilin mart ayında Asiya İnkişaf Bankının Hesabatlıq Mexanizmi Siyasati təsdiqləndi. Belə qurumun yaradılması bankla əlaqədar yaranan şikayətlərin cavablandırılmasında vacib yer tutur. Bu qurumun yaradılması ilə Xüsusi Fasillitasiya Ofisinin işi yüngülləşdi. Hansı ki əvvəllər yaranan problemlərin, şikayətlərin araşdırılması bu

qurumun üzərinə düşürdü. Belə mexanizmin mövcud olması Asiya İnkişaf Bankında lahiyələrin keyfiyyətinin artırılmasına, effektivliyin yüksəldilməsinə şərait yaratdı. Sənəd özündə bir sıra müsbət xüsusiyyətləri birləşdirirdi. Belə ki birinci dəfə idi ki dövlət və xüsusi bölmənin sahələri arasında mövcud olan münaqişələrin həllində hər hansısa bir qurum rəhbərlik edirdi. Hesabatlıx mexanizmində etibarlılıq effektivlik iştirakçılıq və şəffaflıq ən vacib xüsusiyyətlər idi.

İslam İnkişaf Bankı. İslam İnkişaf Bankı fəaliyyətində əsas diqqət ona üzv olan ölkələrdə bir sıra məsələlərin həllində köməklik göstərməkdən ibarətdir. Bu bank üzv dövlətlərində lahiyələrin həyata keçirilməsində onlara dəsdək olur, ticarəti inkişaf etdirir. Sığorta fondlarını maliyyə cəhətdən dəstəkləyir. Xüsusi fondlar yaradır ki, hansı ki bu fondlar İslam Konfransı Təşkilatına üzv olmayan ölkələrdəki müsəlmanlara köməklik göstərir. İslam İnkişaf Bankı müxtəlif sektorlardakı lahiyələrə maliyyə dəstəyi verir. Belə sektorlardan biri də kənd təsərrüfatı sahəsidir. Belə ki, bu sahədə əkinçilik, heyvandarlıq, suvarma sistemlərinin yaxşılaşdırılması, torpaq və məhsulun qorunması əsas diqqət yetirilən hissələrdir. Sənaye sahəsində də addımlar atılır. Bunlara istehsalın inkişaf etdirilməsi, bir sıra sənaye müəssisələrinin yenidən bərpası, fəaliyyəti dayandırılan istehsal güclərinin bir daha istifadəsi aid edilir.

Lakin nəzərdə tutmaq lazımdır ki, islam bankları şəriət normaları və ənənəvi islam etikasına zidd olan əməliyyatlar və fəaliyyət dairəsindən mənfəət götürmək fikrində olmurlar. İslam bankı müştərini o qədər maliyyə vəziyyəti ilə deyil, nə qədər ki, onun surəti (şəxsiyyəti) ilə qiymətləndirilir.

İslam İnkişaf Bankının qarşısına qoyduğu əsas məqsədlər bunlardır:

- İslam ölkələrində iqtisadi maliyyələşməni həyata keçirmək;
- Kreditlərin verilməsində faizsiz bankçılıq sistemindən istifadə;
- Banka üzv olan ölkələrdə social və iqtisadi inkişafın müsəlman qayda qanunlarına uyğun şəkildə həyata keçirilməsi.

Bank vermiş olduğu kreditlər üçün borclulardan faiz almır. Yalnız Müştəri xidmət payı adı ilə müəyyən haqq tələb edir. Banka üzv olan ölkələrə həyata keçirmək istədikləri bir sıra sahələrdə dəstək verir.

Afrika İnkişaf Bankı dövlətlərarası regional bank institutu olmaqla Afrika ölkələrinə kredit verir. Bankın əsas məqsədi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Region üzrə ölkələrin iqtisadi və sosial inkişafına köməklik göstərmək;
- İnvestisiya proqramları və layihələrinin maliyyələşdirilməsi;
- Dövlət və xüsusi sahibkarlar tərəfindən olan investisiya siyasətinə yardım edilməsi;
- Bank ilə ayrı-ayrı qurumların birlikdə ikitərəfli, çoxtərəfli qurumların birlikdə maliyyələşdirmə aparmasının təşkil edilməsi;
- Ayrı-ayrı ölkələrdə inkişaf layihəsi hazırlanmasına texniki yardım edilməsi;
- Afrika ölkələrinin iqtisadi inkişaf strategiyasını hazırlamaq və s.

Mərkəzi Afrika Dövlətlərinin İnkişaf bankının əsas məqsədləri:

- Üzv ölkələrin iqtisadi və sosial inkişafına köməklik etmək;
- İqtisadi integrasiyanın inkişafına dair layihələrin maliyyələşdirilməsi;
- Texniki – iqtisadi hesablamaları maliyyələşdirmək;
- Sənaye, kənd təsərrüfatı, energetika, infrastruktura, nəqliyyat, elmi tədqiqat işlərinin maliyyələşdirilməsi və s. həyata keçirmək;

Bank digər maliyyə institutları ilə əməkdaşlıq edir. Bankın maliyyə ehtiyatları – nizamnamə kapitalı, dünya kapitalı bazarında olan gəlirlər və bankın öz xüsusi gəlirləri hesabına formalaşır.

Şərqi Afrika İnkişaf Bankının əsas məqsədi – üzv olan ölkələrin inkişafına köməklik göstərmək, onlara məsləhət xarakterli xidmətlər göstərməkdən ibarətdir.

Qərbi Afrika İnkişaf Bankının əsas məqsədləri:

- Üzv olan ölkələrin taraz inkişafına köməklik göstərmək;
- Qərbi Afrikada iqtisadi integrasiyanı reallaşdırmaq;

- Yüksək əhəmiyyətli layihələri maliyyələşdirməkdən ibarətdir.

Bu məqsədlə bank öz fəaliyyətində ayrı-ayrı sahələrin inkişafında iqtisadi siyasətlərin əlaqələndirilməsinə yaxından köməklik edir:

- Milli və regional layihələrin maliyyələşdirilməsinə təminatla kredit verir;
- Milli maliyyə institutlarının və müəssisələrin kapitalında iştirak edir;
- Texniki – iqtisadi əsaslandırmaları maliyyələşdirir;
- Kiçik və orta müəssisələrə yardım edir;
- Afrika İnkişaf Bankı, Qərbi Afrika Dövlətləri İqtisadi Birliyi, Afrika Həmrəylik Fondu, Mərkəzi Afrika Dövlətlərinin İnkişaf Bankı ilə yaxından əməkdaşlıq edir;
- BMT sisteminə daxil olan beynəlxalq təşkilatlarla, Aİ ilə, Asiya, Şimali Amerika, Şimal ölkələri, Almaniya ilə əməkdaşlıq edir.

Eləcə də bank Belçika, Almaniya, Danimarka, Kanada, Niderland, Norveç, Finlandiya, Fransa, İsveçrə, İsveç, Yaponiya və digər ölkələrlə ikitərəfli münasibət saxlayır.

1.3 Azərbaycanın beynəlxalq və regional maliyyə təşkilatları ilə qarşılıqlı əlaqələrinin xüsusiyyətləri

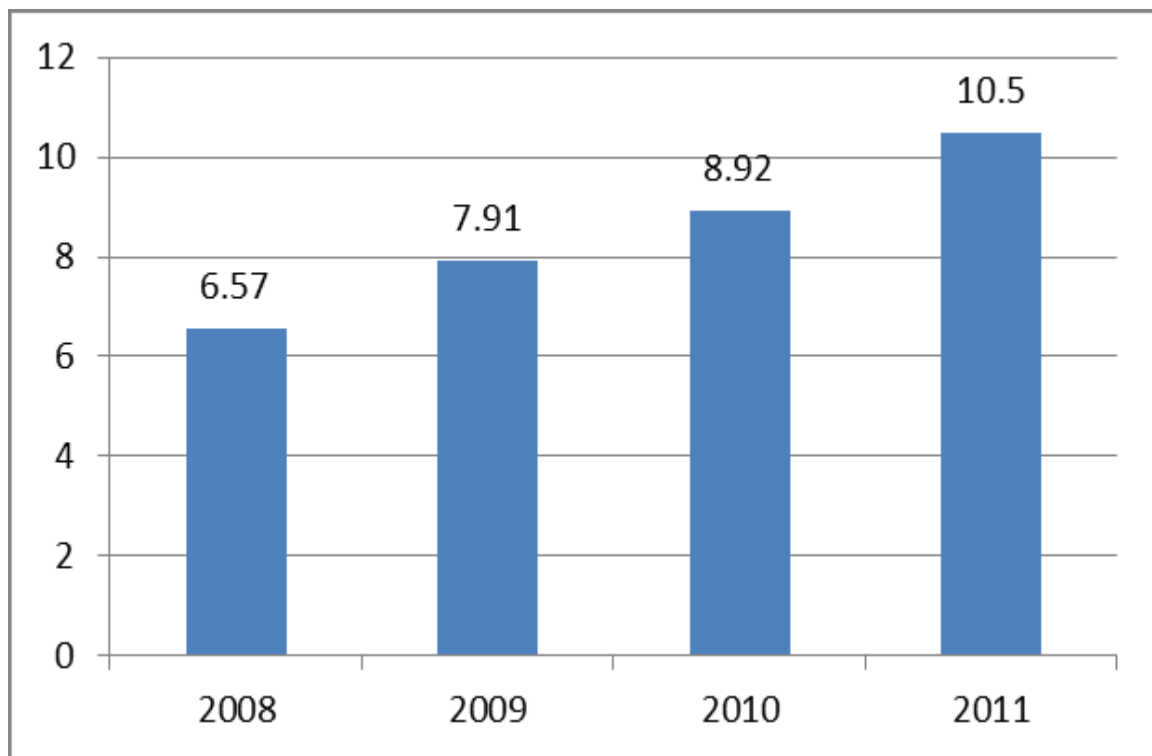
Axır zamanlarda Azərbaycan dövləti müxtəlif sosial və infrastruktur layihələri, idarəçilik islahatlarını reallaşdırmaqdan ötrü beynəlxalq və regional təşkilatlardan xeyli miqdarda kreditlər alıb. Beləliklə neftdən gələn gəlirin artması ilə yanaşı götürülmüş kredit məbləğlərinin də artması ilə Azərbaycanın borc yükü getdikcə coxalır. Azərbaycanın 2012-ci ilin yanvarın əvvəllərində götürdüyü ümumi kredit məbləği 10 490 mln. ABŞ dolları olub və bu məbləğin 5 820mln.-u xərclənib.

Başqa nöqteyi nəzərdən baxılsa, ölkənin maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşması və xarici ölkələr qarşısında öhdəliklərin ümumi daxili məhsula olan nisbətinin aşağı olması göstərir ki, xarici ölkələrdən alınan kreditlərin məbləği çox da yüksək deyil. Əksinə, bu xarici öhdəliklər makroiqtisadi inkişafa müsbət təsir göstərir, ona görə ki, belə uzun müddətə götürülmüş kreditlər təxirə salınması mümkün olmayan layihələrin maliyyələşdirilməsində mühüm rol oynayır. Bu kimi bir sıra həll olunması böyük önəm daşıyan layihələrin həyata keçirilməsi üçün çoxlu vəsaitə ehtiyac duyulur. Buna görə də ölkə xarici ölkələr qarşısında daha çox borclanır. Lakin bu kreditlərin 90%-dən coxu 10 ildən artıq müddətə götürülmüşdür və onların tam olaraq geri qaytarılma tarixləri neftdən gələn gəlirlərin azaldığı zamana təsadüf edir. Bu vəziyyətdə öhdəliklərin geri qaytarılmasında çətinliklər yaranacağı ehtimal olunur. Verilən proqnozlara görə, 2016-cı ildə 1472.6 mln. manat və 2017-ci ildə 1300 mln. manat kredit götürülə bilər.

Azərbaycana kredit verən banklar və fondların da sayı getdikcə artmaqdadır. Onların arasında Qazaxstan, Cənubi Kariya Şinhan Bankı, İran Bankı kimi adlar yer tutur. 1991-ci ildə SSRİ süquta uğrayarkən ölkələrin öz müstəqilliyini bərpa etdiyi zamanlarda iqtisadiyyatlarını inkişaf etdirmək üçün bir sıra beynəlxalq və regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığa başladılar. Ölkəmiz isə öz növbəsində 1992-ci ildə BVF və Dünya Bankı ilə əməkdaşlıq etməyə başladı və 2 ildən sonra birinci dəfə borc aldı. Azərbaycan 1990-ın sonlarına yaxın AYİB, Asia İnkişaf Bankı və digər beynəlxalq-regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlıq etməyə

başlayıb. Bütün bunların nəticəsində ölkə 15 il ərzində müxtəlif layihələri həyata keçirmək üçün xarici öhdəliklərini artırıb.

2012-ci il yanvarın 1-nə beynəlxalq maliyyə təşkilatları və digər kreditorlarla imzalanmış kredit müqavilələrinin məbləği 10,5milyard ABŞ dollarıdır. Bu isə öncəki ildən 1.6 milyard yaxud 17.7% çoxdur.

Diaqram 1. İmzalanmış kreditlərin məbləği, milyard ABŞ dolları

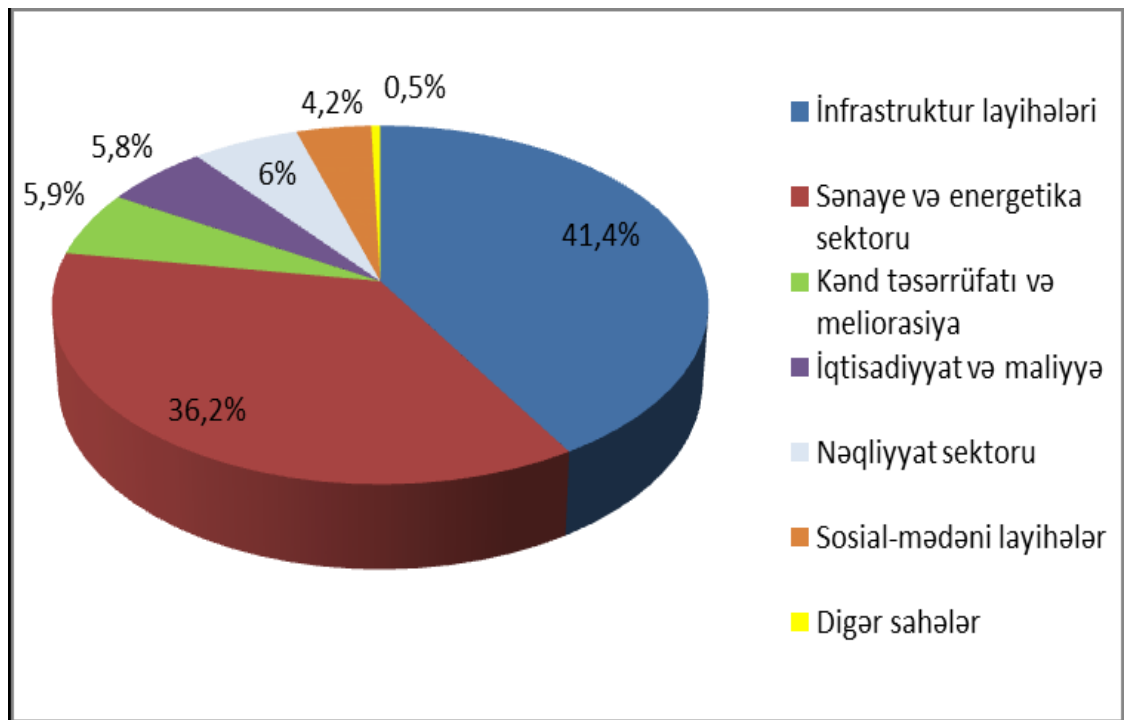
Nəzərə almaq lazımdır ki, imzalanmış kreditlərin çoxu 2004-cü ildən sonra götürülmüşdür. Azərbaycan dövləti 2004-2011-ci illərdə beynəlxalq xarici maliyyə kredit institutları ilə 71 layihənin müəyyən edilməsindən ötrü 92 kredit müqaviləsinə imza atıb və onların cəmi məbləği 9550 mln. manatdır.

Kredit layihələri		Layihələr in sayı	Məbləğ, Mln. US\$	Yekun da payı, %
1	Avtomobil yolları	18	3500	36.66
2	Enerji	10	2300	24.09
3	Su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin yenilənməsi	8	1066	11.17
4	İrriqasiya, meliorasiya və kənd təsərrüfatı	9	335.9	3.52
5	Sosial-mədəni	12	354.2	3.71
6	Nəqliyyat	5	1500	15.71
7	İqtisadiyyat və maliyyə	7	261.9	2.74
8	Ekologiya	2	227.9	2.39
Yekun 71			9545.9	100

Cədvəl 2. 2004-2011-ci illərdə Azərbaycan hökumətinin imzaladığı kredit layihələri və onların məbləğləri

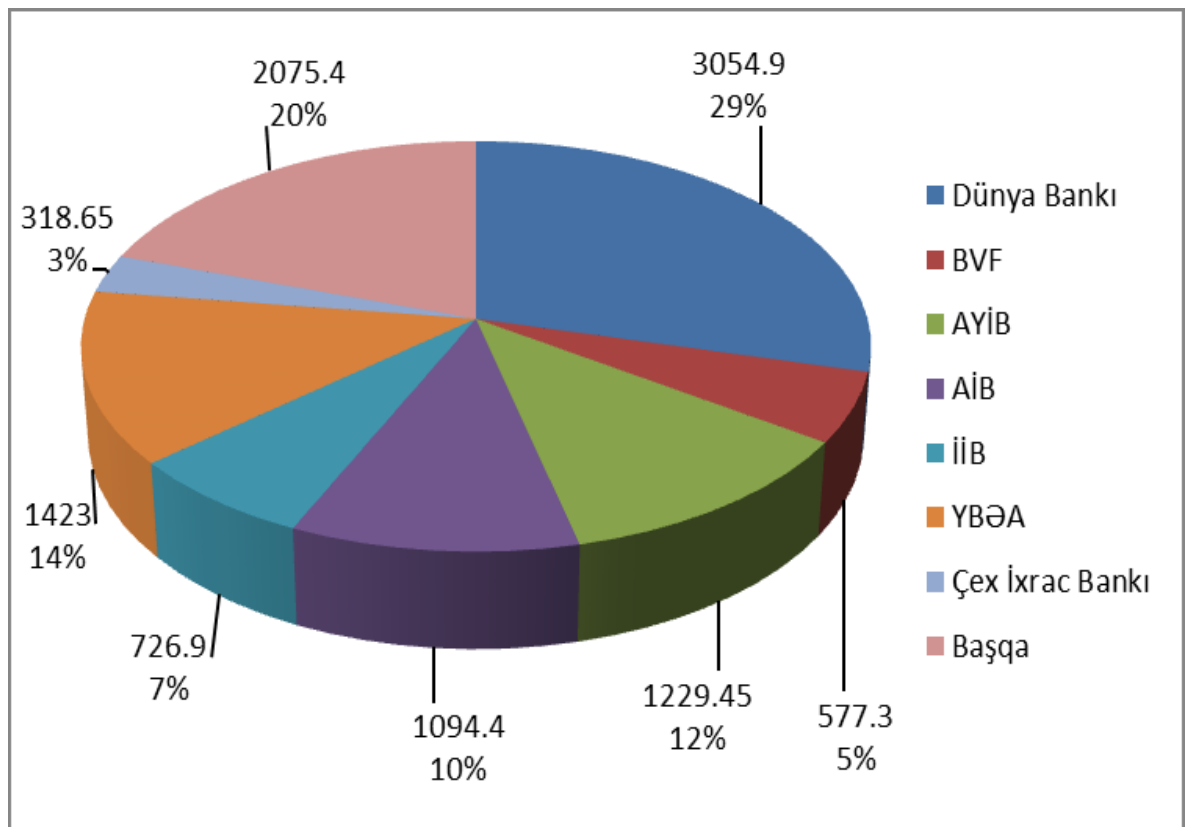
Kredit müqavilələrinə əsasən götürülmüş borc məbləğinin 5.8 milyard ABS dollari istifadə edilib. 2012-ci il yanvarın 1-inə olan göstəricilərə əsasən götürülmüş kreditin 4 820 mln. dollar istifadə olunub. Dövlət infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi üçün 2012-də 1 472.6 mln. manat, 2013-də 1 300 mln. manat borc götürmüşdür.

Xarici borcların istifadə istiqamətlərində isə əsas yeri yol infrastrukturunu və energetika-sənaye sahələri tutur. 41.4% yol infrastrukturunun, 36.2% isə sənaye-energetika sahəsinin payına düşür. (DİAQRAM 2) Borcun 5.9% -i kənd təsərrüfatına, 4.2%-i sosial-mədəni layihələrə xərclənir.

Diaqram 2. İstifadə edilmiş xarici kreditlər üzrə dövlət borcunun sahələr üzrə strukturu, 1 yanvar 2012

Kredit müqavilələrinin kreditorlar üzrə strukturuna baxsaq görürük ki, Dünya Bankı 29, Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankı 12, Yaponia Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyi 14, İslam İnkişaf Bankı 7, Asiya İnkişaf Bankı 10 % payla ilk sıralardadır. 2004-cü ilə qədər ölkənin əsas borcverənlərindən biri olmuş Beynəlxalq Valyuta Fondu isə 5 faiz paya sahibdir. Nəzərdə tutsaq ki, hökumət bu fonddan kredit alınmasını dayandıracaq, deməli bu faiz gələcəkdə daha da aşağı düşəcək. Diaqram 5-dən də görünür ki, bu kreditlərin 20%-i digər kreditorlara məxsusdur, hansı ki, buraya Ərəb fondları, Çin hökuməti, Amerikanın İdxal-ixrac Bankı, Şotlandiyanın Royal Bankı və s. 20-dən çox maliyyə-kredit təşkilatı aiddir.

Diaqram 3. 1 yanvar 2012-ci il tarixə imzalanmış kredit sazişlərinin donorlar üzrə strukturu, mln. ABŞ dollar

2000-ci illərdə iqtisadi rəqəmlərin güclənməsi, infrastrukturun yenidən bərpa edilməsi ilə beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlıq genişlənməyə başladı. Bu dövrlərdə Azərbaycanın neftdən iri gəlir əldə etməsi beynəlxalq və regional maliyyə və kredit təşkilatlarının tərəfdaş kimi diqqətini cəlb etməyə başladı. Eyni zamanda bu maliyyə qurumları Azərbaycan hökuməti üzrə öz strategiyalarını təzələdi. 2007-2010-cu illər üzrə Dünya Bankının ölkə strategiyası tamamlanıb və indi 2010-2013-ü əhatə edən strategiya fəaliyyət göstərir. Hal-hazırda yeni layihələr bu strategiyaya əsasən həyata keçirilir. Dünya bankı Azərbaycanın ən iri borcverəni və bir çox layihələrin müəllifidir. 2011-ci ilin sonunadək Dünya Bankı Azərbaycanda 34 layihəni tamamlayıb, 21 layihəsi isə davam etməkdədir. Əvvəllər olduğu kimi indi də Dünya Bankının siyasətində dövlət sektorunda şəffaflıq və idarəciliyin keyfiyyətinin artırılması, qeyri neft sektorunun davamlı inkişafının təmin edilməsi, su və kanalizasiya sistemlərinin bərpa edilməsi, enerji, maliyyə, səhiyyə sektoru, sosial müdafiə, sosial xidmətlərin keyfiyyətinin artırılması əsas hədəflərdəndir. Həmçinin

dəmiryol nəqliyatının təkmilləşdirilməsi də 2011-2014-cü illəri əhatə edən bu startegiylərin siyahısına daxildir.

Layihələrin daha effektiv həyata keçirilməsi üçün BMI-lər müxtəlif nəzarət mexanizmlərini işləyiblər. Ölkələr üzrə keçirilən layihələrdə ətraf mühitin qiymətləndirilməsi və mülkiyyətin qorunmasından ötrü yaradılmış təftiş qurumları və təlimatlar onların həyata keçirilməsi üçün əziyyət çəkən qrupların hüquqlarının qorunması üçün bir vasitədir. BMI-lər bu tipli müfəttişlik və nəzarət mexanizmlərinin işlənməsinə 1990-cı illərdən başlayıblar. Layihələr həyata keçirilərkən ətraf mühitə vurulan ziyan və ətrafda yaşayan insanların əziyyət çəkməsi son nəticədə BMI-lərə şikayətlərin sayını artırmağa başlamışdır. Belə şərait layihələrin effektiv həyata keçirilməsindən başqa, onların şəffaf və son nəticədə vaxtında başa çatdırılmasına da ciddi bir maneə olub. Borc alan ölkənin bu vəsaiti tam geri qaytarmasına zəmanət verməsinə baxmayaraq, ətraf mühitə dəyən insan və mülkiyyət hüquqlarının pozulması BMI-lərin nüfuzuna ciddi zərbədir. Bunu nəzərə alan BMI-lər müxtəlif səviyyəli hesabatlıq və cavabdehlik mexanizmləri yaradırlar.

Dünya Bankının Təftiş Paneli müstəqil kommunikasiya sxemi olub, DB-nin maliyyələşdirdiyi layihələr həyata keçirilərkən vurulan ziyan zamanı istifadə edilə bilər. Bu müfəttişlik şurası layihələrin icrası müddətində yaranan problemlər üçün DB İcraçı Direktorlar Şurasına bilavasitə müraciət üçün kömək edir. Təftiş Panelinə üç nəfər müxtəlif millətlərdən olmaqla, 5 il müddətində seçilmiş üzvlər daxildir. Panelin əsas fəaliyyətində faktların araşdırılması durur: o, DB-nin kredit əməliyyatları siyasətini məxsusi prosedurlarına uyğunlaşdırmaq üçün müstəqil və obyektiv fəaliyyət göstərir. Təftiş Panelinin internet saytı və illik hesabatları onların bu sahədə apardığı yoxlamalar və tədbirlər barəsində məlumat verir. Müşahidə Şurasının səlahiyyətləri qismən Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası və ya Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı tərəfindən maliyyələşən bütün layihə və proqramlara şamil olunur. Bu şuranın ünvanına su bəndləri tikintisindən tutmuş meşə təsərrüfatı, elektrik enerjisi və kreditlənməyə qədər müxtəlif sahələrdəki layihə və proqramların icrası zamanı yaranmış suallar və şikayətlər daxil olur. Şuranın prosedurlarına görə, şikayət ərizələri fərdi surətdə, onu təqdim edən şəxs və ya QHT tərəfindən təqdim

oluna bilər. Şikayətçi tərəfin hüquqlarını beynəlxalq QHT-nin nümayəndələri də müdafiə edə bilər. Müşahidə Şurası həmçinin şikayətçi tərəfin təhlükəsizliyi üçün onun anonimliyini də təmin edə bilər. 1993-cü ilə kimi BMI-də hər hansı qərar qəbulu prosesində narahatlıqlarla bağlı prosedurlar olmamışdır. Həmin ildə DB-dən başlayaraq bir çox BMI-lərin layihələri maliyyələşdirilərkən onların təsir əhatəsinə düşən qruplarla bağlı qərarlar verməsi resursları yaradılmağa başlandı. İki müxtəlif yanaşma qəbul olundu. Bunlardan birincisi institusional şikayətlər üçün mexanizmə fokuslanmışdı. Bu halda bank layihəsinin təsdiqində və onun həyata keçirilməsində hər hansı bir qrupa təsiri nəzərdə tutulurdu. İkinci tip mexanizmdə isə böyük məqsəd vardır və təsir qruplarının narahatlıqlarına fokuslanmışdır. Mexanizmlər problem həlli və ya ombudsman rolunda götürülür, korrektə və imkanların genişləndirilməsini nəzərdə tutur.

Bundan başqa, DB 2011-ci ildə özünün Məlumatlar Çıxış Siyasətini hazırladı ki, bunun da əsasında ölkələr üzrə Açıq Statistikanın yaradılmasına start verildi. Eyni zamanda DB-nin Açıq Statistikası internetdə və müxtəlif mobil əməliyyat sistemlərində əlavələr şəklində əlçatan oldu.

II Fəsil. Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığının müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi

2.1 Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığı: maliyyə əlaqələrinin həcmi, dinamikası və təhlili

Azərbaycan iqtisadiyyatının güclənməsi həm müasir iqtisadi şəraitdə, həm də mütəmadi olaraq yerli və dünyanın aparıcı maliyyə təşkilatlarının hesabatlarında makroiqtisadi göstəricilərlə əks olunur. Ölkənin iqtisadi qüdrətinin kənardan qiymətləndirilməsini aparan təşkilatlar müstəqil fəaliyyət göstərdiyindən və öz açıqlamalarında tam sərbəst olduqlarından onların açıqladığı məlumatlar mühüm əhəmiyyətə malikdir. Lakin beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının qiymətləndirmə metodologiyası ümumilikdə oxşar olsa da, investisiya məqsədindən asılı olaraq hər birinin fərqli xüsusiyyətləri də vardır. Bu araşdırmada beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının Azərbaycan iqtisadiyyatındakı rolu, onların töhfəsi və son dövrdə bu təşkilatların ölkəmiz üzrə açıqladığı iqtisadi vəziyyətə nəzər yetirmək istədik.

İlk öncə Azərbaycanın iqtisadi inkişaf tarixinə nəzər yetirsək görərik ki, müstəqillik əldə edildikdən sonra ölkə qarşısında iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi istiqamətində əsas məqsədlər yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması, makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsi, iqtisadi islahatların aparılması, bazar iqtisadiyyatının formalaşdırılması, ölkə iqtisadiyyatına xarici investisiyaların cəlb edilməsi, bir sözlə, hərtərəfli sosial-iqtisadi inkişafın bərpası və davamlılığının təmin edilməsi olmuşdur. Bu istiqamətdə başlıca iş dövlət proqramları çərçivəsində ölkənin uğurla icra olunan daxili potensialından (istehsal olunan mal və xidmətlər) əldə olunan gəlirlərin səmərəli idarə edilməsi, həmçinin xarici iqtisadi siyasətin gücləndirilməsi olmuşdur. Hər bir ölkə üçün daxili potensialın gücündən asılı olmayaraq, xarici potensialdan istifadə etməsi zəruridir. Belə ki, daxili və xarici potensiallar daima əlaqəli olub bir-birini dəstəkləyir. Bu minvalla, beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin qurulması məqsədi ilə Azərbaycan, müstəqilliyinin ilk illərində dünya maliyyə sisteminə inteqrasiya edərək Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Asiya İnkişaf Bankı və Avropa

Yenidənqurma və İnkişaf Bankı kimi aparıcı beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarına üzv seçilmişdir. Səmərəli əməkdaşlığın nəticəsi olaraq bu təşkilatlar ölkədə müxtəlif dövlət və sosial əhəmiyyətli layihələri maliyyələşdirməklə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına bilavasitə dəstək olmuşdur.

Adları qeyd olunan maliyyə təşkilatları iqtisadi inkişaf və ticarəti gücləndirmək məqsədilə yaradılmış qlobal institutlardır. Bu təşkilatlar, onlara üzv olan ölkələrin iqtisadi inkişafını maliyyə və texniki yardımlarla dəstəkləməklə yanaşı, mütəmadi olaraq (rüblük və ya illik) hesabatlar hazırlayır və bu hesabatlarda həm qlobal, həm regional, həm üzv ölkənin iqtisadi inkişafını ayrılıqda təhlil edirlər. Onlar əsasən daha zəif inkişaf etmiş dünya ölkələrində iqtisadi inkişafı və müxtəlif layihələri maliyyələşdirmək məqsədi ilə milyonlarla ABŞ dolları həcmində kreditlər ayırırlar. Bu istiqamətdə ən çox dəstək göstərən, ən çox tanınan təşkilatlar Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondudur. Bu iki beynəlxalq təşkilat ikinci Dünya müharibəsindən sonra 1944-cü ildə 45 ölkə nümayəndəsinin iştirak etdiyi "Bretton Vuds" konfransından sonra yaradılmış və əsas məqsədləri o dövrdəki qızıl standartlarının dağılmasının qarşısını almaq və 1930-cu ildən sonrakı Böyük Tənəzzülü aradan qaldırmaq üçün müharibədən sonrakı dövrdə davamlı iqtisadi inkişafı təmin etmək olmuşdur.

2000-ci illərdən etibarən Azərbaycan iqtisadiyyatının sürətli inkişaf etməsi, infrastruktur sahəsindəki irəlləyişlər maliyyə təşkilatları ilə əlaqələrin daha da artırılmasını şərtləndirdi. Neft ixracından xeyli miqdarda gəlir əldə edən Azərbaycan dünyanın bir sıra ölkə və təşkilatlarının diqqətini cəlb etməyə başladı. Belə ki dünyanın öndə gedən Beynəlxalq və regional maliyyə təşkilatları ölkəmizlə əlaqələri genişləndirdilər. 2005-ci ildən etibarən ölkəmizlə bağlı hazırladıqları müxtəlif layihələrin üzərindən keçərək onlarda dəyişikliklər etdilər.

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB) Avropa və Mərkəzi Asiya ölkələrinin iqtisadi inkişafında əhəmiyyətli paya malikdir. Belə ki, sözügedən regionda quruma üzv olan ölkələrin açıq bazar iqtisadiyyatına keçidini dəstəkləmək məqsədi ilə 1991-ci ildə yaradılmış bu beynəlxalq maliyyə təşkilatı ən iri maliyyə investorlarından biri kimi üzv ölkələrinin sənaye və biznes müəssisələrini, banklarını,

eləcə də dövlət mülkiyyətli şirkətlərini maliyyələşdirir. AYİB adətən üzv ölkələrdə həyata keçirilən layihələr üçün layihə dəyərinin 35 %-i miqdarında vəsait ayırır .

Azərbaycan AYİB-ə də 1992-ci ilin sentyabr ayında üzv seçilmiş və hazırda 21 milyard AVRO-luq ümumi nizamnamə kapitalında 21.01 milyon AVRO dəyərində paya malikdir. Su, mulkiyyət, enerji, aqro – biznes, nəqliyat, bankçılıq və digər sektorları əhatələyən layihələri dəstəkləmiş, onların keçirilməsi üçün şərait yaratmışdır. Bütün bunlarla yanaşı Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı üzvü olan ölkələrdə rəqabət qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi, instisuonal mühitin sürətli inkişafı üçün əlindən gələn köməkliyi göstərmişdir.

Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankı Azərbaycanda ümumi kredit məbləği 1.5 milyard AVRO olan 117 layihəni dəstəkləmişdir. AYİB Azərbaycanın özəl və maliyyə sektorlarında ən iri investordur və hazırda həyata keçirilən layihələrin 38 %-i infrastruktur (şəhərsalma və yol), 32 %-i enerji (təbii və enerji ehtiyatları), 16 % maliyyə (banklara və maliyyə institutlarına investisiya) və 13 %-i korporativ sektorun (kənd təsərrüfatı, sənaye və xidmətlər, əmlak, turizm və rabitə) payına düşür.

AYİB bankların inkişaf etdirilməsi məqsədilə mövcud yerli bankların bəzilərinin səhmdar kapitalında iştirak etməklə yanaşı, digərlərinə də kredit xətləri, sindikatlaşdırılmış və subordinasiyalı kreditləri təmin edir. Bununla yanaşı, AYİB bank olmayan mikromaliyyə qurumlarını, habelə lizinq və sığorta şirkətlərini də dəstəkləməkdədir. Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankının maliyyələşdirdiyi layihələr müxtəlif sektorlardan olsa da, dövlət sahəsində olan infrastuktur layihələri çoxluq təşkil edir. Qeyd olunan fakt stabil sahələrin inkişafında əsas yeri tutması üçün vacib iqtisadi və infrastuktur bazanın yaranmasına olan tələbi əhatə edir. Həmçinin neftin satılmasından əldə olunan məbləğin çoxalmasına baxmayaraq dövlətin borclanma səviyyəsinin son dövrlərdə xeyli miqdarda çoxalması qeyri neft sahələrinə investisiyaların cəlb olunmasını zəruri edir.

AYİB-in Regional İqtisadi Perspektivlər adlı hesabatında Azərbaycan iqtisadiyyatı ilə bağlı bildirilir ki, ölkənin güclü maliyyə mövqeyi gözlənilməz

makroiqtisadi riskləri azaltmaq iqtidarındadır. Qeyd olunmuşdur ki, ölkədə iqtisadi diversifikasiyanın aparılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir və neft sektoru ilə bağlı risklər dünya bazarındakı neft qiymətlərinin azalması səbəbindən hiss olunmaqdadır. Neftin istehsal həcmnin azalması büdcə xərcləri ilə stimullaşdırılmış qeyri-neft sektorunun güclü inkişafı ilə əvəzlənmişdir.

Azərbaycan 1999-cu ilin dekar ayında Asiya İnkişaf Bankına üzv olmuşdur. 2002-ci ildə Bakıda Asiya İnkişaf Bankının Əlaqələndirmə Offisi yaradılmışdı. Müharibə şəraitində olan Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkünlərin sayı kəfayət qədərdir. Bu da əhalının yoxsulluq səviyyəsinin minimumunun artmasına səbəb olur. Belə bir şəraitdə Asiya İnkişaf Bankı Azərbaycanda social sahənin inkişaf etdirilməsinə xüsusi önəm verərək bu sahədə olan lahiyələri maliyələşdirmişdir. Asiya İnkişaf Bankı tərəfindən Aralıq əməliyyat strategiyası adlı plan işlənib hazırlanmışdı. Bu planın məqsədi insanların inkişafına köməklik göstərmək, idarəçilik qabiliyyətini yaxşılaşdırmaq, instisiional bazarı möhkəmləndirməklə ölkəmizdə yoxsulluq səviyyəsini azaltmaq yaşayış minimumlarını artırmaqdır. Asiya İnkişaf Bankı tərəfindən ölkəmizdə həyata keçirilən yardım siyasəti ıqılı xarakter daşıyır. Lap pis vəziyyətdə yaşayan insanların təlabatlarının təmin olunmasında ölkə rəhbərliyinə yardım göstərmək; rəqabət şəraitinin yaradılaraq xüsusi investisiyaların cəlb olunması , bir sıra iş müəssisələrinin yaradılmasında zəruri muhitin təşkil olunmasına köməklik göstərmək. Asiya İnkişaf Bankı tərəfindən görölən bu tədbirlər nəticəsində ölkəmizdə idarəçilik güclənəcək, institutlar möhkəmlənəcəkdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatına əhəmiyyətli töhfə vermiş maliyyə-kredit təşkilatları sırasında AİB-i qeyd etmək yerinə düşərdi. Azərbaycan AİB-də hazırda 0.44 % iştirak payı və 0.65 % səs hüququ ilə təmsil olunur. 2004-cü ildə Azərbaycanda Asiya İnkişaf Bankının nümayəndəliyi açıldı. Bu hadisə Azərbaycanla Asiya İnkişaf Bankı arasında əməkdaşlığın daha da sürətlənməsinə şərait yaratdı. Asiya İnkişaf Bankı ölkəmizdə yoxsulluq səviyyəsinin azalması, qeyri neft sahələrinin inkişaf etdirilməsi üçün enerji, nəqliyyat, su təchizatı, bunlarla bərabər bank və sığorta sahələri , təhsil, səhiyyə sahələrində baş tutan lahiyələri maliyələşdirib. Həyata keçirilən bu lahiyələr

dövlət sahələri və xüsusi sahələri əhatə edir. Özəl sektorlarda bu bankın rolu, həyata keçirdiyi layihələrin miqdarı artmışdır. Maliyyə bank sektorunun güclənməsi, infrastruktur sahələrin inkişafına dəstək olmuşdur.

İndiyədək AİB tərəfindən Azərbaycan 43 layihəni maliyyələşdirmiş və bu layihələrə texniki yardımlar və ümumi məbləği 687.4 milyon ABŞ dolları olan kredit layihələri daxildir. Sektorlar üzrə bölgüyə gəldikdə, əsasən nəqliyyat, su təsərrüfatı və enerji sektoru üstünlük təşkil edir.

AİB də BVF, DB və AYİB kimi üzv ölkələrin iqtisadi vəziyyətini təhlil edir və hesabatlar açıqlayır. AİB tərəfindən ən son açıqlanmış İqtisadi İnkişaf Hesabatında ölkəmizin geniş formatda qiymətləndirilməsi aparılmışdır. İqtisadi göstəricilərə gəldikdə qeyd olunmuşdur ki, Azərbaycanda ÜDM artımı 2011-ci ildə 0.1% təşkil etmiş və 2012-ci ildə 4.1%, 2013-cü ildə isə 3.5% olmuşdur. Hesabata əsasən ölkəmizdə 2011-ci ildə 7.9% təşkil edən inflyasiya göstəricisi 2012-ci ildə 9.0%, 2013-cü ildə isə 8.5% təşkil etmişdir.

Qara Dəniz Ticarət və inkişaf Bankı (QDTİB). 1997-ci ildə Azərbaycan Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankına üzv seçilmişdir. Bu bankın ölkəmizdəki fəaliyyətinə Beynəlxalq Bank ilə ticarət xarakterli maliyyələşdirmə, həmçinin təzə açılmış Azərbaycan Mikro Maliyyə Bankına Avropa Yenidən qurma və İnkişaf bankı ilə birlikdə səhm kapital qoyuluşunun həyata keçirilməsi daxildir. Bankın ölkəmizdəki fəaliyyətinin əsas məqsədi aşağıda qeyd olunmuşdur:

- Üzv ölkələrin öz aralarında əməkdaşlıq etmələri;
- Qeyri neft sahələrinin inkişafı üçün layihələrin hazırlanması;
- Ölkə iqtisadiyatına təsir göstərəcək layihələr, məs sənaye, qida istehsalı, aqro biznes, enerji sahələrində cəlb olunan investisiyaları inkişaf etdirmək.

Qara dəniz Ticarət və İnkişaf Bankının rəhbəri Andrey Kondakov Azərbaycandakı çıxışlarının birində belə qeyd edib: "Səfərimiz iki əsas məqsəd daşıyır - sonrakı dörd il üçün yeni milli strategiyanın müzakirəsi, eləcə də Azərbaycanın işgüzar cəmiyyəti ilə bankın göstərilən müddət ərzində

maliyyələşdirəcəyi yeni layihələrin aşkar edilməsi məqsədilə görüşlərin keçirilməsi", - Kondakov bildirib. Onun sözlərinə görə, 11 illik fəaliyyət dövründə bank Azərbaycanda dəyəri 100 milyon avro olan 20 layihəni maliyyələşdirib. Ölkənin bankın kredit portfelində payı 5 faizdir. "Yaxın dörd il ərzində qarşımızda Qara dəniz Ticarət və İnkişaf Bankının Azərbaycanda fəaliyyətinin genişləndirilməsi və yeni maraqlı layihələrin maliyyələşdirilməsi vəzifəsi durur", - Kondakov qeyd edib. Onun sözlərinə görə, bankın ölkə üzrə strategiyası Azərbaycanın nazirlik və hökuməti ilə strategiyanın prioritetlərinin dəqiqləşdirilməsi və onların ölkənin sosial-iqtisadi siyasətinə uyğunlaşdırılması məqsədilə müzakirə edilir. "Göstərilən müddət ərzində 75 milyon avrodan 100 milyon avroya qədər 15-dən 20-dək layihə tapmaq istəyirik və həyata keçirilmə qaydasında getsə, söhbət bankın Azərbaycandakı portfelinin iki dəfə artmasından gedə bilər. Biz sosial, istehsal, enerji sektorlarının istehsal infrastrukturunun və kənd təsərrüfatının inkişafına yardımın göstərilməsini vacib hesab edirik, - Kondakov əlavə edib. Onun sözlərinə görə, Qara dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı Azərbaycanın bank sektoru ilə fəal əməkdaşlıq edir və bu əməkdaşlığı davam etdirmək planlaşdırılır, kiçik və orta sahibkarlığın və ticarətin maliyyələşdirilməsi üçün kredit xəttlərinə diqqət yetirilir.

Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı SOCAR-ın Türkiyədəki törəməsi olan "SOCAR Turkey Energy" şirkətinə Trans-Anadolu Qaz Boru Kəməri Xətti (TANAP) layihəsində 7%-lik pay almağa yardım edəcək. "Bank rəsmiləri bildirib ki, "SOCAR Turkey Energy"-nin TANAP-da 7%-lik pay almasına dəstək ola bilər və bununla bağlı, daxil olan təklifi dəyərləndirməyə hazırdılar", – deyə məlumatda qeyd edilib.

Bundan başqa, bankirlər bildirib ki, "SOCAR Turkey Energy"-nin bundan əvvəl bankdan cəlb etdiyi kreditin restrukturizasiyasını apara bilərlər. Türkiyə və Avropa Birliyi ölkələrinin enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və təchizatın diversifikasiyası baxımından böyük önəm daşıyan TANAP çərçivəsində qonşu ölkəyə ilk qaz nəqlinə 2018-ci ildə başlanılması planlaşdırılır. Başlanğıcda illik 16 mlrd. kubmetr təşkil edəcək nəql həcmnin mərhələli surətdə əvvəlcə 24 mlrd.

kubmetrə, sonra 31 mlrd. kubmetrə yüksəldilməsi nəzərdə tutulur. 1850 kilometrlik TANAP xətti 2020-ci ilin əvvəlindən etibarən Trans-Adriatik Təbii Qaz Boru Xəttinə (TAP) bağlanaraq, Cənubi Qafqaz Boru Xətti vasitəsilə alacağı təbii qazı Yunanıstan, Albaniya və İtaliya üzərindən Avropaya çatdıracaq. TANAP \$10-11 mlrd. dəyərində qiymətləndirilir. TANAP layihəsi payçılar arasında səhmlər belə müəyyənləşdirilib: SOCAR – 58%, BOTAŞ – 30%, BP – 12%. “Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı (QDTİB) üzv ölkələrdə dövlət sektorunda keçirdiyi əməliyyatların maliyyələşdirilməsini 15%-dən 25%-dək artırmaq niyyətindədir”. Bunu Bakıda səfərdə olan QDTİB-in prezidenti Andrey Kondakov bildirib. Onun sözlərinə görə, hazırda Bankın üzv ölkələrində həyata keçirdiyi əməliyyatların 85%-i özəl sektora aiddir: « Biz dövlət sektorunda da fəal ola bilərik və sözügedən sektorda fəaliyyətimizi 15%-dən 25%-dək artırmağı düşünürük».

Bankın Azərbaycanda fəaliyyətinə toxunan A.Kondakov bildirib ki, QDTİB ölkədə alternativ enerji sahəsində layihələrin maliyyələşdirilməsində maraqlıdır: «Eyni zamanda, biz enerji, nəqliyyat, istehsalat, aqrar və s. sahələrdə fəaliyyətimizi genişləndirəcəyik». A.Kondakov onu da əlavə edib ki, son 2 il ərzində QDTİB Azərbaycanla 10 layihə üzrə ümumi həcmi 70 mln. avro olan müqavilələr imzalayıb, halbuki Azərbaycan üzrə 2011-2014-cü illəri əhatə edən strategiyaya 8 layihə üzrə ümumi həcmi 90 mln. avro olan müqavilələr nəzərdə tutulur: «Bu tərəqqi onu göstərir ki, plan artıqlaması ilə yerinə yetiriləcək. Ümumiyyətlə, Azərbaycan QDTİB-dən ən çox kredit alan 5 ölkə sırasındadır». Qeyd edək ki, 1996-cı ildə təsis edilən QDTİB 1999-cu il iyunun 1-də fəaliyyətə başlayıb. Azərbaycan 2002-ci ildən bu Bankın üzvüdür. QDTİB regional əməkdaşlığın inkişafı prinsiplərini dəstəkləyərək üzv ölkələrdə layihələrin maliyyələşdirilməsi və səhmdar kapitalda iştirakla bağlı layihələr həyata keçirir. Beynəlxalq maliyyə institutu olan QDTİB-in səhmdarları rolunda 11 ölkə (Azərbaycan, Türkiyə, Albaniya, Ukrayna, Gürcüstan, Bolqarıstan, Moldova, Rumıniya, Rusiya, Yunanıstan və Ermənistan) çıxış edir. Azərbaycan QDTİB-də 5% paya malikdir. Bankın Azərbaycan üzrə müdiri ölkənin maliyyə naziri Samir Şərifovdur.

2.2 Regional maliyyə təşkilatları tərəfindən layihələr çərçivəsində Azərbaycana yatırılan xarici investisiyaların və ayrılan kreditlərin həcmi, dinamikası və təhlili

Dünyanın bütün ölkələrində xarici investisiya qoyuluşu iqtisadi inkişafın təmin edilməsində əsas amillərdən biridir. Bu baxımdan, müasir dövrdə dövlətin iqtisadi siyasətində investisiya siyasəti prioritet istiqamətə çevrilib. 1994-cü ildən başlayaraq Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatına investisiyaların cəlb olunması məqsədilə xarici investorlar üçün güzəştlər həyata keçirilməyə başlanılıb. Respublikada investorların hüquq və mənafelərinin qorunması, mülkiyyətin toxunulmazlığı, yerli və xarici sahibkarlara münbit iş şəraitinin yaradılması, əldə edilmiş mənfəətdən maneəsiz istifadə olunması ilə bağlı mühüm qanunlar qəbul edildi. Görülmüş tədbirlər nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan xarici investisiyaların həcmi sürətlə artmışdır. 1991-ci ildə respublika iqtisadiyyatına xarici investisiya qoyuluşu olmadığı halda, iqtisadiyyata yönəldilmiş xarici investisiyaların həcmi 2000-ci ildə 927 mln. ABŞ dolları, 2005-ci ildə 4893,2 mln. dollar, 2010-cu ildə 8247,8 mln. dollar, 2012-ci ildə isə 10314 mln.dollar təşkil etmişdir. 2000-ci ildə investisiya qoyuluşunun 64,3%-i, 2005-ci ildə 68,7%-i, 2010-cu ildə 47,52%-i, 2012-ci ildə 40,01%-i məhz xarici investorların vəsaitləri hesabına olmuşdur. Əsas kapitalla yönəldilmiş sərmayələrin çox kiçik hissəsi kənd təsərrüfatına, istehsal və emal sahələrinə, ticarət sektorlarına istiqamətləndirilir. Ticarət və qeyri neft sektorlarında əsas kapitalla yatırılan investisiyaların məhdudluğu bu sektorlarda müasir texnologiyaların, yeniliklərin və yeni biznes imkanlarının çatışmazlığına, həmçinin yeni idarəetmə üsullarının tətbiqinin və müəssisələrin restrukturizasiyasının ləngiməsinə gətirib çıxarır. Bu isə öz növbəsində bu sektorların rəqabətqabiliyyətliliyinə mənfi təsir göstərir. Bu fakt göstərir ki, qeyri neft sektorlarının rəqabətqabiliyyətliliyinin artmasına və qeyri-neft sektorlarına sərmayələrin cəlb edilməsinə ehtiyac var. Son dövrlərdə xarici investorlarla qurulan əlaqələr sistemində bir sıra müsbət dəyişikliklərin olmasına baxmayaraq, qeyd olunan üstünlüklərdən və imkanlardan səmərəli istifadə olunmur. Belə ki, Azərbaycanda güclü xarici investisiya axınına nail olmaq üçün bütöv iqtisadi sistem

formalaşdırılmalıdır. Dünya iqtisadiyyatında öncül yer tutan ölkələrin təcrübəsini nəzərə alaraq demək olar ki, Azərbaycanın xarici iqtisadi fəaliyyəti və xarici investorlarla effektiv münasibəti iqtisadiyyatda ümumi liberallaşma prinsipləri nəzərə alınmaqla qurulmalıdır. Ölkədə iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi mexanizmləri beynəlxalq hüquq normalarına və dünya praktikasına uyğun olmalı, iqtisadiyyatın və xarici ticarət əlaqələrinin strukturu ölkənin iqtisadi potensialına, daxili tələbatına və beynəlxalq əmək bölgüsündə malik olduğu üstünlüklərə uyğun olaraq formalaşdırılmalıdır. Bu gün investisiya prosesinin fəallaşması və onun səmərəliliyinin artırılması problemləri Azərbaycan Respublikası üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Xarici investisiyaların cəlb olunması ilk növbədə, Azərbaycan iqtisadiyyatının təxirə salınmaz prioritetlərini, yeni müasir istehsal texnologiyalarının mənimsənilməsini, innovasiya qərarlarını, yeni idarəetmə sistemlərinin, istehsal obyektlərinin yeniləşdirilməsini nəzərdə tutmalıdır. Lakin təcrübənin göstərdiyi kimi, xarici investorlar daha yüksək gəlirli, ən əvvəl, ixraca yönəlmiş xammal sahələrində möhkəmlənməyə çalışırlar. Bu, çox hallarda Azərbaycan iqtisadiyyatının xammal yönümlü olmasına və texniki-texnoloji geriləməsinə şərait yaradır. Xarici investorların iqtisadi maraqlarının qorunması baxımından Azərbaycan iqtisadiyyatının üstünlüklərini iki qrupda cəmləmək mümkündür: 1-ci qrup amillər bütün inkişaf etməkdə olan ölkələrə, o cümlədən Azərbaycana xas olan üstünlüklərdir. 2-ci qrup üstünlüklər isə birbaşa Azərbaycana aid olan üstünlüklərdir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrə, o cümlədən Azərbaycana aid olan üstünlüklər aşağıdakılardır:

- 1) İnkişaf etməkdə olan ölkə olduğuna görə inkişaf potensialı inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə dəfələrlə çoxdur. Daha çox inkişaf daha çox gəlir əldə etmək imkanı deməkdir. Bu prinsip dünyadakı transmilli şirkətləri daha çox inkişaf etməkdə olan ölkələrə investisiya qoymağa həvəsləndirir.
- 2) Yerli firmalar zəif inkişaf etdiyindən, daxildə rəqabət güclü deyil.
- 3) İnkişaf etməkdə olan ölkələr yüksək risk qarşılığında daha çox gəlir əldə etmək imkanına malikdirlər.

4) İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə xarici investorlar bürokratik əngəllərlə yerli investorlarla müqayisədə daha az üzləşirlər.

Birbaşa Azərbaycana xas olana üstünlüklərdən aşağıdakıları göstərmək olar:

1) Azərbaycanın əlverişli coğrafi-nəqliyyat mövqeyinə malik olması ilə yanaşı, burada inkişaf etmiş beynəlxalq əhəmiyyətli nəqliyyat şəbəkəsi (hava, su, dəmiryolu və avtomobil yolları, neft və qaz kəmərləri) vardır. Bu, xaricə intensiv əlaqələr yaratmaq imkanını asanlaşdırır;

2) zəngin təbii-iqtisadi potensiala (zəngin mineral-xammal ehtiyatları, məhsuldar torpaqlar, əlverişli təbii-iqlim şəraiti, bol və ucuz işçi qüvvəsi və s.) malikdir;

3) bir sıra müasir texniki-iqtisadi bazaya malik sənaye müəssisələri, istehsal sahələri və infrastruktur obyektləri mövcuddur;

4) güclü elmi-texniki potensial və ixtisaslı kadr ehtiyatı vardır;

5) xarici investisiyaların cəlb olunması və onun müdafiəsi, xarici iqtisadi əlaqələrin liberallaşdırılması və inkişafı haqqında bir sıra vacib qanunların və hüquqi-normativ aktların qəbul olunması və onların həyata keçirilməsi üçün təşkilati-idarəetmə mexanizminin yaradılması;

6) dünyanın bir sıra nüfuzlu xarici şirkətləri ilə birgə təsərrüfatçılıq fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələrin yaradılması;

7) Dünyanın aparıcı ölkələri ilə dövlətlərarası iqtisadi müqavilələrin bağlanması, beynəlxalq müqavilə və sazişlərə qoşulma, beynəlxalq və regional iqtisadi birliklərə və təşkilatlara daxil olma və s.

Ölkəmizin malik olduğu bu üstünlüklərdən istifadə edərək xarici investisiyaların cəlb edilməsini sürətləndirmək və biznesin inkişafına mane olan məhdudiyyətləri aradan qaldırılmaq lazımdır. Qeyd edək ki, xarici investorlar keçid iqtisadiyyatlı ölkələrə investisiya qoyarkən 3 əsas riski qiymətləndirirlər: a) makroiqtisadi sabitlik-iqtisadi artım, inflyasiya, valyuta məzənnə riski və s. b) institusional risk – xarici investisiya mühiti, vergi rejimi, hüquqi tənzimləmə və korrupsiyanın səviyyəsi; c) siyasi risklər –siyasi sabitlik, siyasi azadlıqlar və s.

Son zamanlarda baş verən müsbət hadisələr Azərbaycanda keçid dövrünün sabitləşdiyini əks etdirir. Bu prosesdə pul-kredit siyasəti mühüm rol oynayır. Bu siyasət iqtisadiyyatdakı struktur irəliləyişlərlə paralel getməyə səmərəli olmaz. Bununla əlaqədar olaraq əksər iqtisadiyyatçılar sabitliyin daima qorunması üçün respublikaya investisiyaların cəlb olunmasını vacib sayırlar. Həmçinin ölkənin beynəlxalq maliyyə təşkilatlarına özv olması da mühüm amillərdəndir. Üzləşilən böhranlarla mübarizə aparmaq və daha da kəskinləşməsinin qarşısını almaq üçün regional maliyyə təşkilatları tərəfindən irəli sürülən tövsiyələr vacib rol oynayır.

Liberallaşma və texnoloji inkişaf ölkələrdə maliyyənin gücünü artırmaqla yanaşı hökumətin rolunu zəiflətdi. Maliyyə bazarlarında baş verən yeni trendlərə ölkələrin qoşulması, bu müddətdə inkişafı müxtəlif sahələrdə olmuşdur. Texnologiya və kommunikasiya sahələrində baş verən inkişafı yanaşı beynəlxalq sərmayə hərəkətindəki məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması nəticəsində maliyyə bazarları bir-birinə integrasiya etmiş vahid bir bazar formasını almışdır. Bəzi iqtisadçıların fikrinə görə regional təşkilatlar dövlətlər arasında əlaqə yaradaraq yeni metodlar tətbiq edir və beləliklə də onlar arasındakı münasibətlərin bir qaydaya uyğunlaşmasını təmin edir. Regional təşkilatlar müəyyən məsələlərin həyata keçirilməsi üçün razılaşma və sərəncam əsasında təsis edilirlər. Bu təşkilatlar daimi fəaliyyətdə olan orqanlar sisteminə malikdirlər və hüquq normalarına uyğun fəaliyyət göstərilir. Azərbaycan əksər regional maliyyə təşkilatları ilə 1995-ci ildən əlaqələr qurmağa başlamışdır. Ancaq buna baxmayaraq hələ də iqtisadi təşkilatlarla münasibətlərin və münaqişələrin düzgün qurulması üçün hüquqi tənzimlənmənin elmi cəhətdən araşdırılmasına ehtiyac var. Müasir iqtisadiyyatın qurulması, inkişaf etdirilməsi yalnız təsərrüfat həyatının liberallaşdırılması, aqrar münasibətlərin yaradılması, sənayeləşmə və post-sənayeləşmə ilə ölçülür. İqtisadiyyatın inkişafı üçün eyni zamanda təhsilin yenidən qurulması, səhiyyə sisteminin yaxşılaşdırılması, işsizlik probleminin həlli, rəşional demoqrafik siyasətin həyata keçirilməsi, sosial bərabərsizliyin azaldılması və sair kimi məsələlərə də diqqət yetirilməlidir. Bu saydığımız faktorlar yoxsulluğun aradan qaldırılması və həyat şəraitinin

yaxşılaşdırılması üçün vacib olan faktorlardır. Azərbaycan dövləti inkişaf proqramı çərçivəsində bu sahələri beynəlxalq və regional maliyyə təşkilatlarından investisiyalar cəlb etməklə dirçəlməsinə nail olmuşdur. Qey edək ki, Azərbaycanın ÜDM-nin 57%-ni neft təşkil edir. Bu fakt ölkə iqtisadiyyatının gələcəyi üçün böyük risk yaradır. Müasir dövrdə neftdən gələn gəlirlərin və həmçinin regional maliyyə təşkilatlarının investisiyalarının qeyri-neft sektorunun və sosial sahələrin inkişafına cəlb olunması öz aktuallığını qoruyur. Bütün bunları nəzərə alaraq regional maliyyə təşkilatları ilə münasibətlərin elmi və nəzəri tədqiqatlarına ehtiyac duyulur.

2012-ci il yanvar ayının 1-nə Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankı ilə müqavilə imzalanmışdır. Bağlanmış bu müqavilədə dövlət sektorunu əhatə edəcək olan 9 layihənin maliyyələşməsi üçün 1.1 mlrd avro qədər kredit ayrıldığı göstərilir. Bank tərəfindən müəyyən edilmiş portfelin 32%-ni enerji sektoru öz üzərinə götürür. Cəmi Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankı tərəfindən 16 təbii ehtiyat layihəsi üçün 347 mln avro həcmində pul vəsaiti ayrılıb. Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankı Azərenerji səhmdar cəmiyyətini 213 mln avro kreditlə təmin edib. Kredit portfelinin 13%-i kommersiya, sənaye, aqro biznes sahələri üçün nəzərdə tutulub. Qaradağ Sementidə nəzərə alsaq bank tərəfindən 22 layihəyə 168 mln avro pul xərclənib.

1 yanvar 2012-ci il tarixinə Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə dövlət sektorunda 9 layihənin maliyyələşdirilməsi üçün 1,1 milyard avro məbləğində kredit müqaviləsi bağlanmışdır. Bankın hazırkı portfelinin 32%-i enerji sektorunun payına düşür. Ümumilikdə isə AYİB 16 təbii ehtiyat layihəsinə 347 milyon avro məbləğində vəsait ayırıb. Bank həmçinin “Azərenerji” SC-yə 213 milyon avro məbləğində kredit verib. Sənaye, kommersiya və aqrobiznes sahələrinə isə cari kredit portfelinin 13%-i həcmində kredit ayrılmışdır. Bank həm də “Qaradağ Sement” də daxil olmaqla, 21 layihəyə 167 milyon avro vəsait ayırıb.

Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankının ölkəmizlə əlaqəli planları aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilib:

- Azərenerji səhmdar cəmiyyəti bankın enerji sahəsində ölkəmizdəki ən vacib müştərisidir. Bank bu cəmiyyəti uzun bir müddət maliyyələşdirəcək. Həmçinin Gürcüstandan ölkəmizə qədər uzanan Qara Dəniz Firooptik xəttin tikintisi maliyyələşdiriləcək. Buna görə Avropa Birliyi qonşuluq investisiya imkanı həcmində ayırmağa, həm də başqa təşkilatlardan vəsait cəlb etməyə də razıdır.
- Bakı elektrik paylayıcı şəbəkəsinin xəttləri, yarım stansiya və transformator şəbəkəsinin bərpasını dəstəkləyir. Bir müddət sonra Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankı təbii ehtiyat olan qaz ilə əlaqəli layihələri maliyyələşdirmək üçün öz istəyini bildirəcək.
- İnfrastruktur sahəsində bank su təchizatı, şəhər nəqliyatı, kanalizasiya layihələrini dəstəkləyir. Buna görə yardım məqsədli pul vəsaitləri almağa çalışır. Azərbaycanla bağlı Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankının planları içərisində dəniz portunun tikilməsi üçün maliyə dəstəyinin göstərilməsi dayanır.

Asiya İnkişaf Bankının ölkəmizdəki layihələri proqramların yenidən işlənməsi vasitəsilə həyata keçirilir. Axıncı yeniləmə 2006-cı ildə qəbul olunmuş yeniləmədir. 2006-cı ildən etibarən ölkəmizlə əlaqəli hansısa bir strategiya hazırlanmamışdır. Asiya İnkişaf Bankının siyasətində ölkələrin strategyası deyil, biznes əməliyyat planının hazırlanması vacib sayılır. 2010-2012 və 2011-2013-cü illər üçün biznes plan hədəfləri müəyyən edilmişdir. 2010-cı ilə əməliyyat biznes plan 340 mln dollar müəyyənləşdirilib. 2011 və 2012-ci illər üçün isə bir qayda olaraq 350 mln və 250 mln dollar həcmində müəyyən edilib. Bank həm də gələcək strateji əməkdaşlığın davam etdirilməsindən ötrü texniki qiymətləndirilməsi üçün də vəsait ayırır – bu məqsədlər üçün ümumi olaraq 2 milyon dollar istəniləcək. Hökumətin borc planı yerli və regional infrastrukturun yenilənməsini və regional miqyaslı layihələrin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

2006-cı ilin proqramına uyğun olaraq, AİB təhsil, maliyyə, sosial, kənd inkişafı, nəqliyyat, enerji və şəhər xidmətləri sektorunda işləmək niyyətində olub. Yeni biznes planına görə, AİB növbəti üç ildə də Azərbaycana borc verilməsini

davam etdirəcəkdir. Azərbaycanda özəl sektorun əməliyyatları AİB üçün prioritet sahələrdən biri sayılacaq. Özəl Sektorun Əməliyyat Departamenti nəqliyyat və logistika, maliyyə sektorlarında müxtəlif investisiya imkanları üçün artıq araşdırmalara da keçib. AİB-in 2020-ci il strategiyasına uyğun olaraq, əsas ictimai sektor əməliyyatlarının tam olmayan siyahısı belədir:

-Nəqliyyat. Dəmiryol Şəbəkəsinin İnkişafı Proqramı bu müddətdə də davam edəcək. Proqram AİB Direktorlar Şurasında 2007-ci ildə təsdiq olunub və artıq 1-2-ci hissələri davam edir. Üçüncü hissə 2011-ci ildə təsdiqlənib, dördüncüsü isə 2013-cü ildə təsdiq olunub.

-Enerji. Enerji sektorunun yenidən qurulması gündəlikdədir və 2012-ci ildə elektrik enerjisinin paylanması sahəsi üzrə investisiya proqramı qəbul olunub.

-Su təchizatı və kanalizasiya, şəhər xidmətləri. Bu layihə 2009-cu ildə təsdiq olunub və 2-ci hissəsi həyata keçirilir. Layihənin 3-cü hissəsinin reallaşdırılması 2013-cü ilə nəzərdə tutulmuşdu və belə də oldu.

-Tematik prioritetlər və özəl biznes əməliyyatları. AİB hökumətə iqlim dəyişikliyi ilə bağlı problemlərin həlli üçün köməklik göstərmək niyyətindədir. Bunların içində iqlimə uyğunlaşma və investisiya imkanları, su resursları və tullantı menecmenti kimi layihələr vardır.

-Texniki dəstək. AİB bir neçə texniki dəstək layihəsi hazırlayır, bunların içində AİB-lə hökumətin 2014-2017-ci illər üçün hökumət partnyorluq siyasətinin formalaşdırılması da daxildir.

“Nəhəng üçlüy”ün Azərbaycan üzrə borclanma-investisiya prioritetlərinin təhlili bir daha sübutdur ki, BMİ-lər hələ qeyri-müəyyən müddətdə ölkə iqtisadiyyatında mühüm investorlardan olacaqlar və bu şəraitdə onların fəaliyyəti ilə uzlaşan bir monitorinq-nəzarət sxeminin yaradılması artıq reallığa çevrilməkdədir. Qeyd edək ki, Azərbaycanda indiyədək yalnız DB, AYİB və AİB-lə imzalanan kredit sazişləri və layihələrə çıxış vardır. Bu sənədlərin əksəriyyətini onların internet sahifələrindən əldə etmək mümkündür.

Son zamanlarda Azərbaycanda bəzi banklar İslam bankçılığı üzrə məhsul təklif etməyə başlayıb. Təklif olunan belə məhsullarda həm faizlər hesablanmır, həm də vəsaitlər faiz olan əməliyyatlarda iştirak etmir. Məsələn, kart verilir, kartdan komissiya tutulur, amma kartdan faizlə yox, sabit bir məbləğ tutulur – sırf zəhmət haqqı olaraq. Onun üzərində bank nə faiz verir, nə də tutur. Sanki bank müştəridən borc almış olur. Bank bu vəsaitləri tam olaraq digərlərindən ayırır. Azərbaycanda bunun üçün zəmin var. Azərbaycanda İslam bankçılığının inkişafına böyük zəmin var. Bunu iqtisadçı ekspert Samir Əliyev deyir. Onun sözlərinə görə Azərbaycanda bankların faiz dərəcələri çox yüksəkdir: “İslam bankçılığının tətbiqi ona gətirib çıxara bilər ki, insanlar kreditləri faizlə yox, səlahiyyət bölgüsü şəklində götürə bilər. Çünki İslam bankçılığının əsas fəlsəfəsi ondan ibarətdir ki, istər gəlirlər istərsə də xərclər onun üzvləri tərəfindən bərabər şəkildə bölüşdürülür”. Samir Əliyev bazarda təklif olunan bank məhsullarını bu istiqamətdə ilk addım kimi dəyərləndirir və ümid edir ki, gələcəkdə daha çox təşəbbüslər irəli sürüləcək.

Mərkəzi Banka görə heç bir bank faizsiz kredit xidmətini təklif edə bilməz. Elşad Miri deyir ki, hazırda Azərbaycanda heç bir bank sistemi faizsiz kredit sistemini tətbiq edə bilməz: “Çünki onlar bütün işləri Mərkəzi Bankın vasitəsilə həyata keçirirlər. Mərkəzi Bankda belə bir alternativ şöbəsi olmadığına görə, lisenziya vermir”. Avropada ilk dəfə olaraq Danimarkada İslam bankçılığının başlandığını deyən Elşad Miri bir çox ölkələrdə bu məsələnin gündəmdə olduğunu söyləyir. Onun sözlərinə görə, ümumiyyətlə indi dünyada bir çox sahədə halal məhsullara diqqət artır: “Halal məsələsi o qədər gündəmdədir ki, hətta bəzi ölkələrdə müsəlmanlar üçün alternativ məhkəmələr barədə də düşünülür. Halal qidaya gəlincə, hazırda dünyada bu sahədə 2 trilyon dollardan çox bazar yaranıb”. Britaniyada İslam bankçılığının 10 milyard dollarlıq dövriyyəsi var. İndi İslam bankçılığının mərkəzi London sayılır. Böyük Britaniyada bu bankçılıq sahəsinin dövriyyəsi 10 milyard dolları keçib. Ən böyük islamçı bank kimi İslam İnkişaf Bankı çıxış edir. Eyni zamanda müsəlman ölkələrindən Qətərdə, İndoneziyada da böyük dövriyyəsi olan İslam bankçılığı var. 1983-cü ildə Türkiyədə ilk İslam bankının

açılmasına icazə verilib. Malayziyadakı Berhad Bankı indi dünyada dördüncü ən böyük İslam maliyyə bank müəssisəsidir. Ümumilikdə, dünya üzrə İslam bankçılığı prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərən bank təşkilatlarının məcmu aktivləri 2010-cu ildə 1 trilyon ABŞ dolları həddini üstələyib. Analitiklərin proqnozlarına görə, 2015-ci ildən etibarən dünya müsəlmanları öz əmanətlərinin yarısını İslam banklarında yerləşdirəcəklər. İslam bankçılığının əsas iş prinsipi şəriət qaydalarına uyğun olaraq, faiz ödənişinə deyil, gəlir və xərclərin bölüşdürülməsi prinsipinə əsaslanır.

III Fəsil. Azərbaycanın regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri

3.1 Azərbaycanın Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə qarşılıqlı əlaqələri

Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankının ölkəmizdəki fəaliyyəti son zamanlarda xeyli dərəcədə artmış, fərqli sahələr üzrə tətbiq olunan projektlərin miqdarı əvvəlki illərlə müqayisədə çoxalmışdır. Bir öncəki ölkə strategiyasının istifadə olunduğu zamanlarda bir sıra layihələr imzalanmışdır. İmzalanmış bu layihələr təbi ehtiyatların sektorunu əhatə edir. Bu layihələr bankın biznes fəaliyyətinin əhəmiyyətli bölməsini 73 %-ni əhatə edir. Ümumiyyətlə götürüldükdə bankın biznes fəaliyyətinin məcmu dəyəri 240 mln avrodur. 2004-cü il dekabr ayının 31-nə kimi bank tərəfindən imzalanan biznes layihələri 460 mln avro dəyərində qiymətləndirilmişdir. Bunun da 67%-i təbi ehtiyatlar sektorunda öz əksini tapır. 3-cü cədvəldə 2010-cu ilin sonunadək bank tərəfindən Azərbaycanda həyata keçirilən layihələrin məcmusu göstərilir:

Sektor üzrə biznes qrupu	Layihələrin sayı	Layihənin ümumi həcmi (mln AVRO)	AYİB-in maliyyə payı (EUR mln)
Enerji			
Təbii ehtiyatlar	9	3.051	300
Energetika	2	90	55
Enerji üzrə cəmi	11	3.141	355
Maliyyə institutları		1	1
Bankın səhmdar kapitalına sərmayə			
Banklara kredit		11	10
Səhmlərə qoyuluş fondu		17	5
Kiçik biznesin maliyyələşdirilməsi		8	5
Maliyyə institutları üzrə cəmi	2	37	21
Ümumi sənaye			

Ümumi sənaye	1	5	2
Ümumi sənaye üzrə cəmi	1	5	2
İnfrastruktur			
Bələdiyyə və ekologiya infrastruktur	1	80	17
Nəqliyyat	4	78	55
İnfrastruktur üzrə cəmi	5	158	72
Sənaye sahələri üzrə			
Aqrobiznes	2	6	5
Əmlak və turizm	1	5	4
Sənaye sahələri üzrə cəmi	3	11	9
Azərbaycan üzrə cəmi	22	3.353	459
Bundan: Maliyyələşdirmə	20	2.143	372
Regional maliyyələşdirmə	2	1.21	87
Dövlət zəmanəti olmayan maliyyələşdirmə	15	3.104	332
Dövlət zəmanətli maliyyələşdirmə	7	249	126
Özəl sektorun maliyyələşdirilməsi	14	2.646	226
Dövlət sektorunun maliyyələşdirilməsi	8	707	233
Kredit şəklində maliyyələşdirmə	21	3.303	443
Səhmlərin alınması	1	49	15
Bundan zəmanət şəklində verilmiş	0	1	1

Cədvəl 3. Azərbaycan, Sənayelər üzrə Toplam Biznes Həcmi (milyon AVRO), 31 Dekabr 2010

Yatırılması nəzərdə tutulan investisiyalar. Ölkəmizə bir sıra yeni investisiyalar yatırılması haqda düşünülür. Bu investisiyalar müxtəlif sahələri əhatə edir. Ancaq buna baxmayaraq bu layihələr içərisində infrastruktur layihələr çoxluq təşkil edirlər

ki, bunlar da dövlət bölməsinin payına düşür. İqtisadi inkişaf prosesində özəl sektot mühim rol oynamalıdır. Bunun üçün də iqtisadi bazanın yaradılması zəruridir. Özəl sahədə planlaşdırılan yeni layihələr qənaət bəxş səviyədədir təbi ehtiyatlar bölməsinə çıxarsaq. Ancaq bu layihələrin həcmi digər bölmələrdə olan layihələrin həcmi ilə müqayisə olunarsa kiçik olduğunu görürük. Neftin satılması nəticəsində əldə olunan gəlirin artması ilə ölkənin borc alma qabiliyyəti də artacaqdır. Bunun nəticəsində hökumət dövlət bölməsində iri infrastruktur layihələr üçün maliyələşməyə ehtiyac duyacaq və kreditlərin həcmi hansı ki dövlətin zamanətilə verilir artacaq.

Strategiyanın əhatəetdiyi müddətdə Bankın prioritetləri. AYİB öz keçmiş təcrübəsinə və hökumət tərəfindən SPPRED ilə qəbul olunan və elan olunan prioritetlərə əsaslanacaqdır. Bununla əlaqədar olaraq AYİB yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması üçün ölkə iqtisadiyyatını inkişaf etdirməyə çalışacaqdır. Azərbaycan erkən kecid dövrü ölkəsi statusunda olan dövlətdir. AYİB də bundan istifadə edərək EKÖ təşəbbüsü cərcivəsində operativ şəraitdən, imkanlardan, vəsaitlərdən yararlanacaqdır. Bank tərəfindən yeni maliyə vəsaitləri istifadəyə verildi hansı ki u vəsaitlər yerli istehsalçıların tələblərinə cavab verirdi. Texniki yardımların həcmi artırıldı, kreditlərin müddəti uzadıldı, daxili resursların miqdarında artma müşahidə olundu. Bank fəaliyyət göstərdiyi müddət ərzində özəl sahələrin inkişaf etdirilməsi üçün əlindən gələni edəcəkdir. Bunun üçün investisiya mühiti yaxşılaşdırılacaq, bu uğurda dövlət qurumları ilə qarşılıqlı danışıqlar aparılacaqdır. Həmçinin digər sahələrdə də AYİB tərəfində dövlətə yardım göstəriləcəkdir. Nəqliyyat , enerji sektorları inkişaf etdiriləcək, səmərəli iqtisadi infrastruktur qurulacaqdır.

Sektorlar üzrəçətinliklər və bank tərəfindən qarşıya qoyulmuş vəzifələr. Avropa Yenidən qurma və İnkişaf bankı özəl sektorun, biznesin inkişafına çalışır. Həmçinin dövlət sahəsində müəyyənləşdirilmiş bölmələr üçün tədbirlər həyata keçirərək vacib infrastrukturallara investisiya qoyulusuna , beləliklədə xüsusi bölmənin himayələnməsinə regional sahədə inkişafın təmin olunmasına çalışır. Bank tərəfindən orta, kiçik, mikro sahibkarlığın dəstəklənməsi sahəsində erkən keçid ölkələri təşəbbüsünün xüsusi sahənin inkişaf etdirilməsi məsələsinə toxunması

mühim rol oynamışdır. Qeyd olunan bu faktlar məşgullüğün stabil inkişafının qorunmasında vacib yer tutur. Bu sahədə inkişafın müşahidə edilməsi habelə ölkədə demokratik sistemin qurulmasında, möhkəmləndirilməsində öz müsbət təsirini göstərəcəkdir. Sahibkar şəxslər qayda vəqanunların hazırlanmasında , icrası yollarının inkişaf etdirilməsində , korrupsiya səviyyəsində azalmanın müşahidə olunmasında istəklidirlər.

Qeyrineft sahələrinin inkişafı. Bank tərəfindən qeyrineft sahəsi dəstəklənəcəkdir. O bunu səhm kapital qoyuluşları, birbasa borclar , maliyə sahəsinin inkişaf etdirilməsi vasitəsilə edəcək. Maliyə dəstəyinin əsasən orta, kiçik, mikro sahibkarlara ediləcəyi gözlənilir. Aşağıdakı sadalanan qeyrineft sahələri capital qoyuluşları üçün nəzərdə tutulmuş ən optimal sahələrdir:

Aqro biznes- Kənd təsərrüfatı sahəsi ölkəmizdə zəif inkişaf etmişdir, güclü infrastrukturaya sahib deyil və pərakəndə xüsusiyyətə malikdir. Kənd təsərrüfatında kollektivsizləşmə siyasətinin yürüdülməsi nəticəsində natural əkinciliyə qayıdılmış, əlverişli qurğuların olmaması üzündən çətinliklərlə qarşılaşılmışdır. Bank tərəfindən komersiya müəssisələri araşdırılacaqdır. Onların qablaşdırma vəhəmçinin ilkın emal sahələrindəki üstünlükləri nəzərdən keçiriləcəkdir. Bu sahədə yeni kənd təsərrüfatı sektorunda fəaliyyətə başlayan insanlar az təcrübə sahibdirlər. Və yaxud da ki ümumiyyətlə təcrübəsizdirlər. Bunun səbəbi onların bu sahədə hələ yeni addımlar atmaqları ilə əlaqəlidir. Qərb təcrübəsi ilə müqayisə edilərsə bizimkilərin xeyli geridə qalmaları açıq aydın görülmə bilər. Buna görə də bu sahədə əldə olunan uğurlar başlanğıcda az olacaq, kadr təminatı isə ekstensiv vəkiçik olacaqdır. Belə müştərilər üçün mühasibat vəidarə etmə sistemlərinin yaradılması, həmçinin uzun vəorta müddətli siyasətlərin yaradılması məqsədilə texniki yardımla əhatələnmələrinə zərurət yaranacaqdır.

Turizm vəəmlak. Ölkəmizdə hökm sürən iqtisadi inkişaf nəticəsində yüksək səviyyəli, texnologiyalarla zəngin komersiya ofislərinə insanların ehtiyacı artmaqdadır. Avropa Yenidən qurma vəInkişaf bankı belə sektorlarda , kəminin

turizmvə pərakəndə satış sektorlarında capital cəlb olunmasının tərəfdarıdır. Belə capital qoyuluşlarının baş tutması üçün hüquqi mühitin olması, bu mühitdə son dərəcə vacib işlərin həyata keçirilməsi vacibdir. Avropa Yenidən qurma və İnkişaf bankı həmçinin birlik üzvləri ilə bərabər yaranmış hüquqi ortamın başqa maraqlı gələn elementlərinin inkişafı üçün həyata keçirdiyi addımları atmaqda davam edəcəkdir. Həmçinin təkmilləşdirilməli olan hüquq çərçivəsinin səmərəli formada təsnifatını, icrasına şərait yaradacaq hüquqi bazanın potensialının artırılmasını dəstəkləməsinə də təbii ki zərurət duyulur.

Ümumi sənaye sahələri. İnşaat sahəsində ölkəmizdə xeyli irəliləyiş özünü göstərməkdədir. İnşaat sektorunun bu cür sürətli inkişafı inşaat materiallarına tələbin artmasına səbəb olur. Borular və beton kimi materiallar belə inşaat məhsullarına aid edilə bilirlər. Ölkəmiz Qərb və Şərq, həmçinin Cənub və Şimal zonaları üzrə nəqliyyat əlaqələrini inkişaf etdirdiyi üçün belə materiallar regionda bu sahədə inkişaf edən müxtəlif zonaların sektorlarına doğru hərəkət edəcəklər. Və bu amil ixrac potensialımızın artmasına səbəb olacaqdır. Buna görə də bank tərəfindən inşaat materialları sahələrində yaranacaq layihələr maliyyələşdiriləcəkdir.

Azərbaycanda telekommunikasiyalar sahəsində islahatların aparıldığı bir dövrə gəlinib çıxılmışdır. Avropa Yenidən qurma və İnkişaf bankı da bunu görür və bu sahə diqqətini cəlb etməyə başlamışdır. Bununla əlaqədar olaraq ölkəmizlə əlaqəli qurmuş olduğu strategiyada telekommunikasiyalar sahəsinə də kapital qoymağı planlayır. Bunun üçün ölkə rəhbərliyi ilə olan danışıqlarını davam etdirir. Enerji səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi zamanı böyük enerji ehtiyatlarına malik olmağımıza baxmayaraq bütün enerji sahələrində problemlərin olduğu aşkar edilmişdir. Xeyli həcmdə karbohidrogen ehtiyatlarımız olsa da enerjinin qiymətinin az olması, dövlət tərəfindən enerjinin sərf olunmasında qənaət edilməsi üçün bir tədbir görülməməsi enerji səmərəliliyinin aşağı olmasında öz mənfi təsirini əks etdirir. Ölkəmizdə enerji qiymətləri aşağı olsa da Avropa Yenidən qurma və İnkişaf Bankı bu sahədən əlavə olaraq enerji sahəsində effektivliyi artırmaq üçün digər sənaye sektorlarında meyillənəcəkdir. Bu zaman diqqətin böyük hissəsi Bankın Dayanıqlı Enerji

Proqramına istiqamətləndiriləcəkdir. Belə bir proqramın yaradılmasının məqsədi davamlı enerji layihələri üçün capital qoyuluşlarını cəlb edə bilməkdir.

SEP üçün müəyyən olunmuş vəzifələr aşağıda qeyd olunmuşdur:

- Davamlı olacağı düşünülməyən enerji layihələrinin maliyyə cəhətdən dəstəklənməsi, yardım imkanlarını mümkün qədər çoxaltmaq, ən son model texnologiyaların gücündən istifadə etmək, müxtəlif sektorlar üzrə idarə etmə bacarığının ötürülməsi, karbon krediti satışı ehtimallarından istifadə;
- Enerji sahəsində sərf olunacaq xərclərin müəyyənləşdirilməsi, mühasibatlıqda istifadə olunacaq sistemin təkmilləşdirilməsi, kapitalın büdcə səviyyəsinin tərtibatı, enerji təhlükəsizliyi mexanizmlərinin etibarlı iş rejimini yaratmaq və yaradılmış səviyyəni artırmaq.

Maliyyə müəssisələri. Ölkəmizdə maliyyə sektorunda hökm sürən zəiflik Azərbaycanda həyata keçirilməsi planlaşdırılan iqtisadi proyektlərin təhlükə ilə üzləşməsinə səbəb ola bilər. Avropa Yenidən qurma və İnkişaf bankı bu sahəyə də diqqət ayırır, problemin həll olması üçün əlindən gələni edir, ən sərfəli kursun təyin olunması üçün danışıqları davam etdirəcəkdir. Bu cür danışıqlar rəqabət səviyyəsinin, bazar iqtisadiyyatının güclənməsinə, inkişafına, təkmilləşməsinə diqqət çəkəcəkdir. Azərbaycanda bank sektoru elə də güclü inkişaf etməmişdir. Mərkəzi Bank və Beynəlxalq Bankı çıxmaq şərtilə. Və bu banklar kiçik kapital ehtiyatlarına sahibdirlər. Kapital ehtiyatlarının az olmasa özəl banklara, yerli korporasiyalara orta həcmli maliyyə əməliyyatlarında çıxış etmək şansını müəyyən dərəcədə azaldır. Orta həcmli maliyyə əməliyyatı dedikdə 500000 ilə iki milyon dollar arası əməliyyatlar nəzərdə tutulur. Kommersiya bankları tərəfindən verilən kreditlərin, borcların həcmnin artması üçün bank yeni investisiya yatırımları üçün şərait axtaracaq, yaranan əlverişli imkanları nəzərdən keçirəcəkdir.

Avropa Yenidən qurma və İnkişaf bankı həm də ortamiqyaslı Müstəqil Maliyələşdirmə Mexanizmi daxilindəki metodlarla ölkəmizdə fəaliyyət göstərən

digər tərəfdən banklara köməklik göstərəcəkdir. Bütün bunlarla bərabər həm də qeyribank maliyyə sahələrini də inkişaf üçün dəstəkləyəcəkdir. Qeyribank maliyyə sahələrinə sığorta, lizinq və sair sektorlar aid edilib. Azərbaycanda mövcud olan kommersiya banklarının kredit portfellerini möhkəmləndirmələri üçün mövcud vəziyyətlər təhlil olunacaq, yeni imkanlar yaradılacaqdır. Həmçinin iflas hallarının qarşısının alınması, təhlükəsiz fəaliyyəti nəzərdə tutan muhitin təşkil olunması üçün də yardımlar nəzərdə tutulur. Habelə mikro və kiçik sahibkarlıq sahələrinə verilən kreditlərin həcmi artırılması, banklar tərəfindən ticarət maliyələşdirməsi üçün də yardımlar ediləcəyi gözlənilir.

3.2 Azərbaycanın Asiya İnkişaf Bankı ilə qarşılıqlı əlaqələri

Ölkəmiz Azərbaycan neftlə zəngin olan ölkələrdən birdir. Cənubi Qafqazda yerləşir. 2001-ci ildən bu günə qədər ümumi milligəlir orta hesabla 10 dəfə artmışdır. Azərbaycan sonradan 2013-cü ildə Asiya İnkişaf Bankı tərəfindən inkişaf etməkde olan üzv ölkələr sırasında C kateqoriyaya yüksəldildi. Bu yüksəliş qaz və neft resurslarının tədqiqi və inkişafı, iqtisadiyyatın yüksəlişi, artan dərəcəli ictimai xərclər, bazar funksiyalı iqtisadiyyatın dəstəklənməsi üçün vacib addımlar hesabına həyata keçirildi. Azərbaycan iqtisadiyyatının yüksək sürətlə inkişaf etməsinə baxmayaraq ölkə təbii yanacaq ehtiyatlarından yəni fosil yanacağından güclü şəkildə asılı vəziyyətdədir. 1999-cu ildən bu yana Asiya İnkişaf Bankı ölkəmizin tərəfindədir, bizə hər cür dəstəyi göstərir. Dəyəri təxminən 2 milyard dollar məbləğində 24 kredit və 3 qrant layihəsi, 18 milyon dollardan çox dəyəri olan 33 texniki yardım layihəsi və 168 milyon dollar dəyərində 8 özəl sektor əməliyyatları təsdiq olunmuşdur. 2014-cü ildə AİB, Azərbaycan üçün “Ölkə partnyorluq strategiyası 2014-2018”-i (ÖPS) təsdiq etdi. Bu strategiya iqtisadiyyatı şaxələndirmək, yeni iqtisadi imkanları artırmaq, əhəlinin aztəminatlı təbəqəsinə yönəlik inkişafı təbliğ etmək və şəhərkənd fərqlərini azaltmağı hədəfləyir. Kredit və adi kapital resursları ilə maliyyələşdirilmiş qrant üçün Azərbaycana edilən toplam ödənişlərə Asiya İnkişaf Fondu və digər xüsusi fondların ayırdıqları məbləğ 879.7 milyon ABŞ dollarına bərabər olmuşdur.

Azərbaycan: 2014 Təsdiq olunmuş kreditlər, qrantlar və texniki yardımlar (\$ milyon)				
Kreditlər				
Suveren	Qeyri-suveren	Texniki yardım	Qrantlar	Ümumi
295	20	5.43	—	320.43
— = sıfır				
Qeyd: Qrantlar və Texniki Yardıma birgə maliyyələşdirmə daxildir				

Cədvəl 4

Azərbaycan: Toplam kredit, grant və texniki yardım təsdiqləri, b			
Sektor	Say	Cəm məbləğ (\$ milyon)c	%c
Kənd təsərrüfatı, təbii ehtiyatlar və kənd yerlərinin inkişafı	3	23.2	1.17
Enerji	7	190.65	9.65
Maliyyələşdirmə	10	138.55	7.01
Səhiyyə	1	0.6	0.03
Özəl sektorun idarə olunması	8	3.56	0.18
Nəqliyyat	16	1058.43	53.58
Su və digər şəhər infrastrukturunu və xidmətlər	10	560.61	28.38
Cəm	55	1975.6	100
a Qrantlar və Texniki Yardıma birgə maliyyələşdirmə daxildir.			
b Suveren və qeyri-suveren kreditlər və texniki yardımlar daxildir			
c Yuvarlaqlaşdırmaya görə cəm toplana bilməz			

Cədvəl 5

Azərbaycan: Məhsula görə toplam qeyri-suveren maliyyələşdirmə	
Layihələrin sayı	7
	Məbləğ (\$ milyon)
Kreditlər	163
Səhm investisiyaları	—
Qarantiyalar	—
B kreditləri	—
Cəm	163
— = sıfır.	

Cədvəl 6

AİB-in dəstəklədiyi proqramlar və layihələr. Asiya İnkişaf Bankı Azərbaycanın inkişaf etdirilməsində , bir sıra ehtiyacların təmin olunmasında xüsusi rolu olmuşdur. Azərbaycan üçün edilən səylər içərisində ilk yeri yoxsulluq səviyyəsinin təhlil olunması, aşağı salınması, inkişaf planı və inkişaf siyasətinin hazırlanması tutur. Bu

cəhdlər içərisində dövlət borcunun idarəsi, makroiqtisadi göstəricilərin təhlili, kənd təsərrüfatının, ortamüddətli iqtisadi siyasətin hazırlanmasında potensialın artırılması aid edilir. Asiya İnkişaf Bankı həm də suyun sanitariyası, təchizatı, enerji, nəqliyyat sahələrində Azərbaycanda kredit portfelini artırmaq üçün fəaliyyət göstərmişdir. AİB kəndlərimizdə, ucqar zonalarımızda minimum yaşayış səviyyəsini artırmaq üçün çoxlu formalarda yardımlar etmişdir. Məcburi köçkünlər üçün 400-dən çox layihə həyata keçirilib ki bu da həyat səviyyəsini artırır. Bir neçə orta məktəblər təmir olunub, qaçqınlara məcburi köçkünlərə az həcmdə kreditlər verilib. Çaylarda baş verən daşqınların vurduğu ziyanın ödənməsi üçün 240 000-dən çox ev yenidən təmir olunub. 200km-lik nəqliyyat yolları salınıb, köhnə yollar bərpa olunub. 350 000-insan təmiz içməli su ilə təmin olunublar. Elektrik xətləri yenilənib, köhnələr təmir edilib. Bu da öz növbəsində işıqların tez tez sönməsinin qarşısını alır. Şəhər infrastrukturunun və xidmətlərin səmərəliliyinin artırılması üçün AİB yardımı, iqtisadiyyatın səmərəliliyini və rəqabətliliyini artırmaqla yanaşı Azərbaycanın Mərkəzi Asiya Regional İqtisadi Əməkdaşlığı (CAREC) çərçivəsində və onun hüdüdlərindən kənarda rəqabətliliyini artıracaqdır. Bank tərəfindən şəhərlərdə nəqliyyat sistemi üçün yardımlar təşkil olunur, əhali üçün səmərəli nəqliyyat vasitələrinin sayının artırılacağı gözlənilir. Görülən butədbirlər iqlim ilə əlaqəli problemlərin qarşısını alacaq, şəhərlərdə havanın çirklənməsini azalmasına təsir edəcəkdir. Bərk tullantıların idarə olunmasını yaxşılaşdırmaq və bərpa olunan enerjinin mənbələrini yaratmaq üçün texniki yardım da şəhərlərin ətraf mühitinin və Azərbaycanın ikinci dərəcəli şəhərlərində həyat keyfiyyətini yaxşılaşdıracaq. AİB həmçinin özəl sektorun, Azərbaycanın kommunal xidmətlərinə sərmayə yatırması üçün hüquqi və nizamlayıcı mexanizmlərin təkmilləşdirilməsində də yardım edir.

Azərbaycan: Layihə uğur səviyyələri		
İl	Uğur dərəcəsi (%)	Müstəqil şəkildə qiymətləndirilmiş layihə və proqramların sayı
2009	100	1
2011	50	2
2013	100	1
CƏM	75	4
Qeyd: “İl” dedikdə layihə tamamlanma hesabatı (LTH) dövrüyyə ilinə istinad olunur. Əvvəlki illərin fakt sənədlərində göstərilən rəqəmlərlə müqayisədə, burada göstərilən uğur dərəcələri təsdiqlənmiş LTH-lara və yalnız müstəqil şəkildə qiymətləndirilmiş iş göstəricisinin qiymətləndirilməsi hesabatlarına əsaslanır və öz-özünü qiymətləndirmə mövcud deyil. Kiçik nümunə ölçüsünə görə, uğur dərəcəsi heç də ölkənin məliyyatlarının iş göstəricisini əks etdirmir. Mənbə: 2014-cü il 31 dekabrına olan LTH təsdiq hesabatları və layihə/proqram üzrə iş göstəricisi qiymətləndirmə hesabatlarının reytingləri.		

Cədvəl 7

Azərbaycan: Suveren kredit və qrantlar üçün portfel üzrə keyfiyyəti göstəriciləri, 2013-2014		
Davam edən kreditlərin sayı (2014-cü il, 31 dekabrından etibarən)		9
	2013 (\$ milyon)	2014 (\$ milyon)
Müqavilə mükaflatları /öhdəliklər a,b	160.8	230.5
Ödənişlər a	148.3	182.2
Davam edən qrantların sayı (2014-cü il, 31 dekabrından etibarən) c		
	2013 (\$ milyon)	2014 (\$ milyon)
Müqavilə mükaflatları /öhdəliklər a,b	—	—
Ödənişlər a	—	—
Real problemlə layihə		—
Qeyd: Yuvarlaqlaşdırmaya görə cəm məbləğlər toplana bilməz.		
a İl ərzində müqavilə mükaflatları və ya ödənişləri olan bağlanmış kreditlər, qrantları ehtiva edir		
b Siyasət əsaslı kreditlər, qrantlar daxil deyil.		
c Yalnız Asiya İnkişaf Fondu və digər AİB xüsusi fondları daxildir		

Cədvəl 8

Qeyri suveren əməliyyatlar. Özəl sektor sərmayələrinin katalizatoru qismində AİB, qeyrisuveren dövlət və özəl sektor layihələrinə birbaşa kreditlər, avadanlığa investisiyalar, qarantiyalar, B kreditləri və ticarətin maliyyələşdirilməsi şəklində birbaşa maliyyə yardımı ilə dəstəkləyir. Fəaliyyətə başlayandan bəri AİB, Azərbaycanda yeddi qeyrisuveren özəl sektor layihələrinə 163 milyon dollar məbləğində maliyyələşdirməni təsdiqləyib. 2014-cü ilin dekabrın 31-i tarixində, AİB-in ölkə üzrə özəl sektor əməliyyatlarının cəm balansı və öhdəlikləri \$53.34 milyon təşkil etmişdi ki, buda AİB-in ümumi qeyrisuveren portfelinin 0.67%-ni təşkil edir. AİB-in Ticarətin Maliyyələşdirilməsi Layihəsi (TML) ticarəti dəstəkləmək üçün partnyor banklar vasitəsilə qarantiyalar və kreditləri verərək bazar boşluqlarını doldurur. TML, 2004-cü ildən bəri ticarəti dəstəkləmək üçün \$20.5 milyard dəyərində 10300 maliyyə əməliyyatı və kiçik və orta sahibkarlığı dəstəkləmək üçün 6000-dən çox maliyyə əməliyyatı yerinə yetirmişdir. 2014-cü ildə TML 1900-dan çox əməliyyat vasitəsilə ticarətə 3.8 milyard vəsait ayırmışdır. Azərbaycanda TML iki bankla işləyir və 54 maliyyə əməliyyatı əsnasında təxminən \$44 milyondəyərində dəstək vermişdir. Bazar boşluqlarını doldurmaqdan əlavə, TML-in hədəfi özəl sektora kapital axınını Asiyanın inkişafını təmin etməkdir. Azərbaycanda, TML tərəfindən ticarətə yatırılan \$44 milyonun 9.1%-i özəl sektorla birgə maliyyələşdirilmişdir.

Birgə maliyyələşdirmə. Birgə maliyyələşdirmə əməliyyatları AİB-in maliyyə partnyorlarına, hökumətlər və onların orqanlarına, çoxtərəfli maliyyə institutlarına və kommersiya təşkilatlarına AİB layihələrinin maliyyələşdirilməsində iştirak etməyə imkan yaradır. Əlavə vəsaitlər rəsmi kreditlər və qrantlar, digər güzəştli maliyyələşdirmə, B kreditlər kimi kommersiya maliyyələşdirməsi, riskin ötürülməsinin işləri, paralel kreditlər və səhmlər, zəmanətli birgə maliyyələşdirmə və AİB-in TML layihəsi ətrafında maliyyə əməliyyatları üçün birgə maliyyələşdirmə formasında yaradılmışdır. 2014 –cü ilin sonunda Azərbaycanda bir investisiya layihəsi üçün rəsmi birgə maliyyələşdirmənin toplam birbaşa əlavə dəyəri (BƏD) \$2.5 milyon və altı texniki yardım layihələri üçün \$2.5 milyona təşkil etmişdir. İki

investisiya layihəsi üçün toplam BƏD kommersiya yönümlü birgə maliyyələşdirməsi \$143.79 milyon etmişdir.

Azərbaycan: Birgə maliyyələşdirilən layihələr, 1 yanvar 2010 – 31 dekabr 2014		
Birgə maliyyələşdirmə	Layihələrin sayı	Məbləğ(\$ milyon)
Layihələrə	2	143.79
Kommersiya birgə maliyyələşdirməsi	2	143.79
Texniki yardım grantları	4	1.65
a Birdən çox maliyyə mənbəyi olan layihə bir dəfə sayılıb		

Cədvəl 9

Əməkdaşlıqlar. AİB, Azərbaycan hökuməti və onun qurumları ilə yaxından əməkdaşlıq edir . Azərbaycan CAREC-in üzvüdür və AİB, Azərbaycan və digər CAREC ölkələri arasında nəqliyyat, enerji, ticarət sövdələsməsi və siyasətin inkişafı məsələsində əməkdaşlığın güclənməsi və dialoqun asanlaşdırılması sahəsində rol oynayır. AİB, Azərbaycanda Avropa Yenidən Qurma və İnkişaf Bankı, KfW, İslam İnkişaf Bankı, Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyi, Koreya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyi, İsveçrə İqtisadi İşlər üzrə Dövlət Katibliyi, BMT İnkişaf Proqramı və Dünya Bankı kimi çoxtərəfli və ikitərəfli inkişaf partnyorları ilə əməkdaşlıq edir. AİB, Azərbaycanda öz yardımlarının səmərəliliyini, keyfiyyətini və dayanıqlığını gücləndirmək üçün vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə işləməklə yanaşı, ölkənin aparıcı universitetlərində və media qurumlarında qonaq mühazirəçilərin və mütəxəssis nətiqlərin iştirakını təmin etmidir.

Təchizat. AİB-in təchizat müqavilələrinin payı Hər il, AİB inkişaf etməkdə olan üzv ölkələrində layihələri və fəaliyyətləri maliyyələşdirmək üçün kreditlər, grantlar və texniki yardımlar və eləcə də malların, işlərin və məsləhətçi xidmətlərinin satın alınması üçün müqavilələr çərcivəsində bir necə milyard dollar məbləğində vəsait təmin edir. Müqavilələrin əksəriyyəti beynəlxalq rəqabət əsasında, AİB-in regional və ya qeyriregional bütün üzvlərinin şirkətləri və şəxsləri ilə açıq şəkildə bağlanır. Kredit

və qrant əməliyyatları çərçivəsində malların, işlərin və əlaqədar xidmətlərin satın alınması üçün satınalma müqavilələri 2013-cü ildə 6.59 milyard dollar və 2014-cü ildə 8.58 milyard dollar təşkil etdi. 2014-cü il 31 dekabr tarixinə toplam satınalma 135.21 milyard dollar təşkil edib. Kredit, qrant və texniki yardım əməliyyatları çərçivəsində məsləhətçi xidmətləri üçün satınalma müqavilələri 2013-cü ildə 511.13 milyon dollar və 2014-cü ildə 555.30 milyon dollar təşkil etmişdir. 2014-cü il dekabrın 31-ə olan cəm təchizat 9.98 milyard dollar idi.

Kredit, qrant və texniki yardım layihələri üçün satınalma müqavilələrində Azərbaycan payı						
	2013		2014		Toplam (2014-CÜ İLİN 31 DEKABRINDAN ETİBARƏN)	
	Məbləğ (\$ milyon)	Ümumi məbləği n %	Məbləğ (\$ milyon)	Ümumi məbləği n %	Məbləğ (\$ milyon)	Ümumi məbləği n %
Vahid						
Mallar, işlər və əlaqədar xidmətlər	140.3	2.13	226.26	2.64	850.11	0.63
Məsləhətçi xidmətlər	0.27	0.05	10.07	1.81	21.27	0.21
Ümumi satınalma	140.57	1.98	236.32	2.59	871.38	0.6

Cədvəl 10

Mallar, İşlər və digər Xidmətlər.1966-cı il 1 yanvar tarixindən 2014-cü il 31 dekabr tarixinədək, podratçılar və təchizatçılar AİB kredit və qrant layihələri çərçivəsində mallar, işlər və əlaqədar xidmətlər üçün \$135.21 milyard dəyərində 194667 müqavilədə iştirak etmişlər. Eyni müddət ərzində, Azərbaycandan olan podratçılar və təchizatçılarla \$850.11 milyon dəyərində 101 müqavilə bağlanmışdır.

**Azərbaycandan 1 yanvar 2010-31 dekabr 2014
tarixləri arasında AİB-in kredit və grant layihələrində
mallar, işlər və əlaqədar xidmətlərdə iştirak etmiş ən
fəal 5 podratçı/təchizatçılar**

Podratçı/Təchizatçı	Sektor	Müqavilə məbləği (\$ milyon)
Kolin İnşaat Turizm Sənaye və Ticarət AS Tur	NƏQ	181.92
Azerinşaatservis MMC	NƏQ	111.35
Gemiqaya Şirkəti MMC	SDŞİS	102.95
Polat Yol Yapı Sənaye və Ticarət AS	NƏQ	73.58
Euro-Asian Construction Corporation	NƏQ	66.57
Digərləri		191.03
Cəm		727.41
NƏQ = Nəqliyyat, SDŞİS = Su və digər şəhər infrastrukturunu və xidmətləri.		

Cədvəl 11

Məsləhətçi xidmətləri 1966-cı il 1 yanvar tarixindən 2014-cü il 31 dekabr tarixinədək, məsləhətçilər AİB-in \$9.98 milyard dəyərində olan kredit, grant və texniki yardım layihələri çərçivəsində 45,584 müqavilədə iştirak etmişlər. Eyni müddət ərzində, Azərbaycandan olan məsləhətçilərlə \$21.27 milyon dəyərində 89 müqavilə bağlanmışdır.

**Azərbaycandan 1 yanvar 2010-31 dekabr 2014
tarixləri arasında AİB-in kredit, grant və texniki
yardım layihələrində məsləhətçi xidmətləri üzrə
müqavilələrdə iştirak etmiş ən fəal 5 məsləhətçi**

Məsləhətçi	Sektor	Müqavilə məbləği (\$ milyon)
İRD Engineering S.R.L.	NƏQ	5.6
Sheladia Associates, Inc.	NƏQ	4.03
Sinam Ltd.	DSİ	3.37
AY Consulting Ltd.	SDŞİS	2.43
RSM Azerbaijan Limited Liability Company		0.16
Fərdi məsləhətçi(lər)		0.44
Digərləri		0.46

Cəm		16.49
DSİ= Dövlət sektoru idarəetməsi, NƏQ = Nəqliyyat, SDŞİS = Su və digər şəhər infrastrukturunu və xidmətləri.		

Cədvəl 12

Əməliyyatla bağlı çağırışlar Azərbaycan öz iqtisadi inkişaf səviyyəsinin aşağı düşməsinə, yeni minilliyin ilk onilliyində diqqətəlayiq şəkildə yüksək inkişaf səviyyəsinin azalmasını gözləyə bilər. İnkişafın əsas təkanverici qüvvəsi neft sektorundan uzaqlaşaraq iqtisadiyyatın fossil yanacaqlarına aid olmayan hissəsinə yönəlməyə davam edəcək. “Azərbaycan 2020 İnkişaf Konsepsiyası”, qeyrineft iqtisadiyyatının sürətli və dayanıqlı inkişafına nail olmağı əsas çağırış kimi müəyyən etməklə, ölkənin bilik əsaslı iqtisadiyyata keçidi üçün mexanizmi təmin edir. Bu işlərə infrastrukturun yaxşılaşdırılması, regional fərqləri azaltmaqla sosial inkişafı daha eksklüziv (əztəminatlı təbəqələrə yönəlik) etmək, yaxşı idarəetməni təbliğ etmək və özəl sektorun inkişafı üçün mühiti yaxşılaşdırmaq daxil olacaq. AİB, ölkənin öz iqtisadiyyatını şaxələndirmək və bilik əsaslı iqtisadiyyat yaratmaq üçün olan siyasətlərini və strategiyalarını dəstəkləyir. AİB-in Azərbaycandakı portfeli son 15 il ərzində sabit şəkildə böyüməkdədir. AİB və hökumət, dövlət qurumlarının layihələri idarə və icra etmək, ətraf mühit və sosial mühafizə tədbirlərinin gücü və satınalma və maliyyə idarəetməsi sahəsində AİB-in standart təcrübələrinə uyğunluq kimi bir sıra aparıcı sahələrdə portfeli təkmilləşdirmək üçün çalışırlar. Gələcək istiqamətlər Azərbaycan üçün qısaorta müddət ərzində inkişaf prioritetləri ölkənin əməkdaşlıq strategiyasına əsaslanacaq və nəqliyyat, enerji, su və digər şəhər infrastrukturunu xidmətlərindəki layihələri və özəl sektorun inkişafını ehtiva edəcək. AİB nəqliyyat korridorlarının tikintisini, qonşu ölkələrlə bağlantını təmin etmək və kənd icmaları üçün imkanları genişləndirmək yolu ilə dəstəkləyəcək. Bərpa olunan enerji resurslarını inkişaf və integrasiya etmək yolu ilə elektrik şəbəkəsini genişləndirmək və enerji səmərəliliyini yaxşılaşdırmaq üçün resurslar təmin ediləcəkdir. Şəhər infrastrukturunu və xidmətlərində yeniliklər – şəhər nəqliyyatı, su təchizatı və sanitariya və ikinci dərəcəli şəhərlərdə və kənd yerlərində bərk tullantıların idarə olunması daxil olmaqla prioritet olacaq. İnfrastruktur layihələri ilə

yanaşı, AİB bilik məhsullarını və potensialın qurulması fəaliyyətlərini inkişaf etdirəcək və maliyyələşdirəcək.

AİB, regional əməkdaşlığa, idarəetməyə və potensialın artırılmasına, ətraf mühitin dayanıqlılığına və iqlim təsirlərin azaldılmasına öz töhvəsini verəcək. İqtisadiyyatın şaxələndirilməsini genişləndirmək və sənaye, ticarət, kiçik və orta sahibkarlıq və infrastruktur sahələrində özəl sektorun daha böyük rol oynamasına kömək etmək üçün özəl sektor imkanları daha da araşdırılacaq. AİB və Azərbaycan haqqında AİB üzvlüyü Qoşulma ili 1999 Səhmdarlıq və səs vermə gücü Malik olduğu səhmlərin sayı: 47209 (ümumi səhimlərin 0.447%) Səslər: 88 639 (ümumi səslərin 0.656%, Ümumi səslərin 1.007%) Ümumi kapital abunəliyi: \$683.75 milyon Ödənisli kapital üzvlüyü: \$34.28 milyon Direktor Entoni Beyker və Alternativ Direktor Riçard Sisson Azərbaycanı AİB Direktorlar Şurasında təmsil edirlər. Olli Norojono AİB-in Azərbaycan üzrə ölkə direktorudur. Azərbaycan rezident missiyası 2004-cü ildə acılıb və AİB ilə hökumət, özəl sektor, vətəndaş cəmiyyətinin üzvləri və inkişaf üzrə partnyorlar arasında fəaliyyətlər üçün əsas əməliyyat bağlantısını təmin edir. Rezident missiyası qaydalarüzrə dialoqu, ölkə üzrə əməkdaşlıq strategiyasının inkişafı və proqramlaşdırılması və portfel idarəetməsi ilə məşğul olur, eyni zamanda Azərbaycandakı inkişaf ilə bağlı məsələlərdə bilik bazası kimi çıxış edir. Azərbaycan hökuməti tərəfdən AİB məsələləri ilə məşğul olan qurum MaliyyəNazirliyidir.

3.3 Azərbaycanın İslam İnkişaf Bankı ilə qarşılıqlı əlaqələri

Qlobal maliyyə sisteminin tərkibində İslam Bankçılığı daha çox "faizsiz maliyyə" kimi xarakterizə olunmaqdadır. İlk dəfə olaraq bu sistem 1963-1966-cı illərdə Misir iqtisadçı aliminin hazırladığı bank modeli əsasında elə həmin ölkədə tətbiq edilmişdir.

Hazırda islam bankçılığı geniş coğrafi kontingenti əhatə edərək, ABŞ-dan Çinədək dünyanın müxtəlif inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrində tətbiq edilir. Deyilənləri ümumiləşdirsək, islam bankçılığının 50 ilə yaxın bir dövr keçərək formalaşmasını və model olaraq sürətlə inkişaf etməsini görə bilərik. "The Financial Times"-ın verdiyi məlumatlara istinadən Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) son araşdırmasının nəticələrinə görə, İslam qaydaları (Şəriət) əsasında fəaliyyət göstərən maliyyə-kredit təşkilatlarına olan maraq sürətlə artır. Ekspert hesablamalarına görə, dünyadakı 1,2-1,6 milyard müsəlmanın pullarının yarısı 2018-ci ildə belə banklardakı hesablarda olacaq.

Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsində faizsiz bank institutlarının vəsaitlərindən istifadə istiqamətində İslam İnkişaf Bankı (İİB) ilə əməkdaşlıq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, Azərbaycanın 04.07.1992-ci il tarixində bu quruma üzv olması qarşılıqlı əməkdaşlıq əlaqələrinin sürətləndirilməsinə təkan vermişdir. Hazırda Azərbaycanın İİB-da 9,76 mln. ABŞ dolları (ümumi səhm kapitalının 0,13%) pay sahibi olmaqla onun işində yaxından iştirak edir.

Azərbaycan və digər müsəlman ölkələrinin İslam dünyası ilə əlaqələri Sovetlər Birliyi dövründə möhkəm deyildi. Buna səbəb Birliyin dinə amansız yanaşması və materialist idarəetmə tərzini olmuşdur. İslam bankçılığı və maliyyəsinə gəlincə, bu sahə də həmin illərdə o qədər populyar və diqqətçəkən deyildi. Bu maliyyələşdirmə növü keçən əsrin 60-cı illərinin sonundan başlayaraq ortaya çıxmış və uzun müddət inkişaf mərhələsində olmuşdur.

1991-ci ildə müstəqilliyini qan bahasına yenidən bərpa etdikdən sonra Azərbaycan bir çox beynəlxalq təşkilatlara üzv qəbul edildi. Bunlardan İslam bankçılığı və maliyyəsi sahəsində aparıcı rola malik İslam İnkişaf Bankını xüsusilə

qeyd etmək lazımdır. Əksəriyyəti müsəlman ölkələri olan zəngin neft ixracatına malik ölkələrlə əlaqələrə gəlincə, bu, xüsusilə 1994-cü il-də Ulu Öndər Heydər Əliyevin ideyası sayılan «Əsrin Müqaviləsi» imzalandıqdan sonra daha da genişləndi. Bu kontrakt Azərbaycanı maliyyə dünyasına çıxardı və daha sonra Fars körfəzi ölkələrindən ölkəmizə investor axınının yaranmasına səbəb oldu. Zaman keçdikcə, ənənəvi sistemlə çalışan banklarla yanaşı, İslam İnkişaf Bankı, Küveyt Ərəb İqtisadi İnkişaf Fondu, Abu-Dabi İnkişaf Fondu, Beynəlxalq İnkişaf üzrə OPEK Fondu, Səudiyyə İnkişaf Fondu və s. maliyyə institutları Azərbaycanda fəaliyyətlərini genişləndirdilər. Onlar, əsasən, qaçqın və məcburi köçkünlərin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması, məktəblərin tikintisi, su kanallarının çəkilişi, ərazilərin su ilə təchizatı, yolların təmiri, elektrik stansiyalarının yenidən qurulması və s. sahələrdə layihələr həyata keçirdilər. Bu layihələri həyata keçirərkən onlar icarə (lizinq), müddətli satış, güzəştli kredit xətləri və s. kimi İslam maliyyələşdirmə xidmətlərindən istifadə edirdilər.

Bu gün Azərbaycanda İslam bankçılığının uğurlu inkişafı üçün böyük potensial vardır. Buna görə də bir çox azərbaycanlı mütəxəssis mövcud hüquqi və normativ baza çərçivəsində İslam bank işinin ölkəmizdə tətbiq edilməsi üçün əllərindən gələni əsirgəmirlər. İslam İnkişaf Bankının qurumu olan İslam Təlim və Tədqiqatı institutunun köməyi ilə Azərbaycanın bir sıra universitet və təşkilatları hər il ölkədə müxtəlif tədbirlər təşkil edir və ya xaricdə keçirilən seminarlarda iştirak edirlər. Həmçinin, Bankın Texniki Əməkdaşlıq Ofisi, İslam Maliyyə Xidmətləri Departamenti də bu işdə öz bəhrələrini verir. Onlar müvafiq dövlət orqanlarının işçilərinin, müxtəlif dövlət və özəl bankların kadrlarının bu sahədə xaricdə təlimlər keçməsinə şərait yaradır və bununla bağlı onlara maliyyə dəstəyi göstərirlər. Bununla belə, hələ də ölkədə bu sahədə mütəxəssis çatışmazlığının mövcudluğu özünü göstərir.

Azərbaycanda bütün çətinliklərə baxmayaraq, İslam bankçılığı sektorunda bir sıra irəliləyişlər vardır. Amma bu uğurlar hələ ki, ənənəvi bankçılıq sistemi adı altında örtülü qalmaqdadır. Məsələn, İslam maliyyə prinsiplərinin bəzi elementləri Azərbaycanda Kövsər bankın fəaliyyəti ilə tətbiq edilməkdədir. Bu bank özünü İslam

bankı adlandırır. Amma rəsmi sənədlərdə ənənəvi sistemlə fəaliyyət göstərən bank kimi qeydiyyatdadır. Azərbaycanda faizsiz kredit verən bank kimi tanınır. Faktiki olaraq bütün islam maliyyə xidmətlərini göstərə bilmir. Buna baxmayaraq, o, MDB ölkələrində şəri-ət prinsiplərinə uyğun fəaliyyət göstərən yeganə müstəqil bankdır. Kövsər Bank 1988-ci ildə lisenziya almış və 2001-ci ilin sentyabr ayına kimi Universal Bank adı altında fəaliyyət göstərmişdir. Hazırda ancaq 4 növ xidmət təqdim edir: mudaraba əsaslı investisiya hesabları (investisiya əməkdaşlığı); muşaraka əsaslı firmalara kredit vermə (gəlir və itkinin bölüşdürülməsi); veksellərin (qiymətli kağız növü) alış və satışı ilə pərakəndə və korporativ müştərilərə kredit (İslami qiymətli kağız olan sukuka bənzər); icarə (lizinq) əsaslı istehlak krediti. «Bankçılıq fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanununa əsasən, bankların ticarət fəaliyyətinə qoyulmuş məhdudiyyətlərə səbəb ilə Kövsər Bank murabaha (alma və yenidən satma) əsaslı xidmətləri ölkədə tətbiq edə bilmir. Bankın fəaliyyəti haqqında məlumatın yayılmasına gəlincə, bu proses ictimai şəbəkələr vasitəsi ilə şifahi formada həyata keçirilməkdədir.

Bundan başqa, diqqətinizi İslam İnkişaf Bankının qurumu olan və Azərbaycanın da 1999-cu ildən üzvü olduğu Özəl Sektorun İnkişafı üzrə İslam Korporasiyasının ölkədəki fəaliyyətinə çəkmək istərdim. Bu təşkilat ölkəmizdə yerli banklarla yaxından əməkdaşlıq etməkdədir. 2006-cı ildən bu günə kimi Korporasiya Azərbaycan Beynəlxalq Bankı, Unibank, Bank Standard, Rabitəbank, Turanbank, Azərdəmiryolbank kimi banklara kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı üçün icarə (lizinq), icarə summa əl-bay (Lizinq və sonra alış) və müddətli satış vasitəsi ilə 17 mln. ABŞ dolları həcmində kredit xətləri ayırmışdır. Kredit xətləri zamanı müvafiq olaraq, hər iki tərəf qəbul etmişdir ki, maliyyələşdirmədən bir qəpik belə şəriətin haram buyurduğu sahələrə yönəldilməyəcəkdir. Bu əməliyyatlar Azərbaycan qanunvericiliyinə zidd deyildir və mövcud ənənəvi bankçılıq sisteminin şərtləri altında «gizli» qala bilər. Bu tipli kredit xətlərinə maraq artmaqdadır. Hətta, keçən il İslam İnkişaf Bankı Azərbaycan banklarına daha iri həcmli kredit xətləri ayırmaq niyyətini bildirmişdir. Ölkədə İslam maliyyəsi potensialını araşdırmanın digər yolu Azərbaycanda bu əsaslar üzərində fəaliyyət göstərən investisiya şirkətinin

yaradılması məsələsi idi. Bu da bariz nümunəsini səhmləri tam olaraq dövlətə məxsus Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti ilə İslam İnkişaf Bankının qurumu olan Özəl Sektorun İnkişafı üzrə İslam Korporasiyası arasında 2008-ci ildə təməli qoyulmuş və şəriət prinsiplərinə əsasən fəaliyyət göstərən Xəzər Beynəlxalq İnvestisiya Şirkəti arasında yaradılmış şirkətdə tapdı. Yeni yaradılmış şirkətdə Korporasiyanın səhmləri 75%, Azərbaycan İnvestisiya Şirkətininki isə 25%-dir. Yeni şirkət texniki quruluşuna görə qeyri-bank qurumu olduğundan, onun vasitəsi ilə şəriət qanunlarına uyğun investisiya fəaliyyətləri və müxtəlif layihələri həyata keçirmək daha asan olacaq. Şirkətin əsas məqsədi Azərbaycanın qeyri-neft sektoruna xarici və yerli investisiyaları cəlb etməklə onun ixracat potensialını gücləndirməkdən ibarətdir. Hesab edilir ki, şirkətin səhm kapitalı yaxın gələcəkdə hazırkı 4 mln-dan 70 mln-a artırılacaqdır. Şirkət hər iki aparıcı səhmdarının mövcud potensialı vasitəsi ilə həm hökumətin, həm də beynəlxalq maliyyə institutlarının dəstəyini əldə edəcəkdir.

Ölkədəki mövcud fəaliyyətinə paralel olaraq, Özəl Sektorun İnkişafı üzrə İslam Korporasiyası maliyyələşdirmə sisteminin bir forması olan lizinq sahəsində də mühüm addımlar atmışdır. Korporasiya bu yaxınlarda icarə-lizinq şirkəti yaratmış və onun ilkin kapitalını 5 mln. AZN həcmində müəyyən etmişdir. Ümumiyyətlə, İslam İnkişaf Bankı Qrupu regionla yaxından maraqlanmaqdadır. Məhz buna görə, Bank özünün Direktorlar Şurasının 34-cü illik Toplantısını Türkmənistanın Aşqabad şəhərində, 35-ci illik Toplantısını isə 2010-cu ilin yayında Bakı şəhərində keçirməyi qərara almışdır. Aşqabad tədbiri bu yaxınlarda keçirilmişdir.

İslam İnkişaf Bankı Qrupu və ərəb fondları ilə yanaşı, bir sıra digər İslam maliyyə müəssisələri də Azərbaycanın inkişafda olan iqtisadiyyatına kapital qoyuluşu yolları ilə maraqlanırlar. 2007-ci ilin mayında Küveyt Maliyyə Evi və Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti öz aralarında anlaşma memorandumu imzalamışlar. Memoranduma müvafiq olaraq, gələcəkdə Xəzər Beynəlxalq İnvestisiya Şirkətinə bənzər şirkətin yaradılması planlaşdırılır. Yeni yaradılacaq şirkətdə Küveyt Maliyyə Evinin payının 75%, Azərbaycan İnvestisiya Şirkətinin payının isə 25% olacağı qeyd edilmişdir. İlk pillədə şirkətin səhm kapitalının 20 mln. ABŞ dolları həcmində olması planlaşdırılmışdır. Müxtəlif səbəblərdən şirkətin yaradılması prosesi gecikmiş və bu

ilin mart ayında baş tutmuşdur. Səhm kapitalı, memorandumda qeyd edildiyi kimi, 20 mln. ABŞ dolları deyil, 500 min ABŞ dolları göstərilmişdir. Amma yaxın gələcəkdə 20 mln.-a artırılacağı bildirilmişdir. Şirkətin əsas məqsədi Azərbaycanın qeyri-neft sektoruna investisiyaların cəlb edilməsidir.

Bundan başqa, 2008-ci ilin iyun ayında iki bank arasındakı razılaşmaya əsasən, Bəhreyn Beynəlxalq İnvestisiya Bankı Əmrahbankın səhmlərinin 49% - nə sahibliyini tamamlamışdır. Müvafiq olaraq, Bəhreyn Bankının əsas məqsədi gələcəkdə Əmfahbankı şəriət prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərən bir quruma çevirməkdir. Amma qanunvericiliklə əlaqədar məhdudiyyətlərə görə, bu proses hələ dayandırılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, İslam maliyyəsinin Azərbaycandakı gələcəyi təkcə siyasi fiqur və idarəedicilərdən asılı deyil, bu, həm də əsas etibarilə ümumilikdə ölkə əhalisindən asılıdır. Qlobal maliyyə böhranı Azərbaycanda özünü büruzə verməsə də, düşünürəm ki, böhran başqa dövlətlərdə olduğu kimi, ölkəmizdə də İslam maliyyəsinə marağı artıracaqdır. İslam maliyyəsinin son 4-5 ildə göstərdiyi innovasiya tempi sübut edir ki, bu yeni maliyyə elementləri 2009-cu ilin tələblərinə də cavab verəcəkdir.

İslam İnkişaf Bankı tərəfindən Azərbaycanda həyata keçirilən layihələr haqqında	
“Azərbaycanda kənd yerlərinin kompleks inkişafı” layihəsi	Benefisiar: Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi Müddət: 2011-2018-ci illər
Naxçıvanda selə qarşı tədbirlər, suvarılan ərazilərin modernləşdirilməsi və genişlənməsi layihəsi	Benefisiar: Naxçıvan MR Dövlət Meliorasiya Təsərrüfatı Komitəsi
Azərbaycanın 6 rayonunda milli su təchizatı və kanalizasiya proqramı layihəsi	Benefisiar: “Azərsu” ASC Müddəti: 2012-2016-cı illər

Cədvəl 13

Nəticə və təkliflər

Azərbaycanın iqtisadi inkişafına dəstək olan regional maliyyə təşkilatları həm iqtisadi həm də sosial sahələrdə layihələr həyata keçirməklə bank sektoru, yoxsulluğun aradan qaldırılması, yerli istehsalat, sahibkarlıq, təhsil, neft-qaz istehsalı və daşınması, ətraf-mühitin qorunması, infrastrukturun yaxşılaşdırılması, orta və kiçik sahibkarlığın inkişafında böyük rol oynamışdır. Regional maliyyə təşkilatları yalnız yatırım deyil, həm də məsləhət xidməti layihələrində də iştirak edirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, son 7 il ərzində Azərbaycanda xarici investisiyaların səviyyəsi 56 mlrd. təşkil edir. Xarici investisiyalar əsasən enerji sektorunda cəmləşmişdir. Daha çox özəl sektorun inkişafı məqsədini daşıyan Avropa Yenidənqurma və İnkişaf bankı Azərbaycanda 9 yerli kommersiya bankı ilə işləyir və bu günə qədər öz tərəfdaşlarını təqribən 180 mln. dollarla təmin etmişdir. Ümumiyyətlə infrastrukturun inkişafı nizamnamə kapitalının təşkili üçün bank 15 illiyə kreditlər verir.

Son illərdə müxtəlif dövlətlər, həmçinin Azərbaycan tərəfindən maliyyə xidmətlərinin əldə olunmasının inkişafın mühüm aspektlərindən olduğu qəbul edilmişdir. Maliyyə xidmətlərinin az gəlirli ailələr üçün genişləndirilməsinə daha çox diqqət ayrılmışdır. Maliyyə xidmətlərinin əldə olunmasını asanlaşdırmaq həm maliyyə təşkilatları, həm də hökumətlərin fəaliyyətini tələb edir. 2000 - ci il sentyabr ayında Minilliyin Sammiti zamanı 189 ölkə yekdilliklə Minilliyin Deklarasiyasını qəbul etmişdir. Deklarasiya səkkiz MİM – i əhatə edir ki, bunların da arasında ən əsas məqsəd 2015-ci ilə qədər dünyada kəskin yoxsulluğun azaldılması idi. Səkkiz MİM altı sahəni : gəlir yoxsulluğu, təhsil, cinsi bərabərlik, səhiyyə, ətraf mühitin stabilliyi və global partnyorluğun yaradılmasını əhatə edir.

2012 – ci ildə Azərbaycan dünyanın biznes idarəolunmasının rasionallaşdırılması göstəriciləri üzrə ən öndə gedən ölkələr arasında özünə yer tapmışdır. Bu göstəricilər biznesin başlanması üçün vahid pəncərə sisteminin təqdim olunması, vahidləşdirilmiş əmlak qeydiyyatı və azlıqda olan payçıların müdafiəsi də daxil olmaqla Dünya Bankının Biznes İş İndeksində ölçülən on sahədən yeddisini təşkil edir. Sürətli iqtisadi inkişaf əlverişsiz fiziki və sosial infraqururlar üzərinə diqqəti cəlb edir. Belə inkişaf çətinliklərini nəzərə alaraq , Azərbaycan hökuməti

pisləşmiş fiziki infrastrukturun yenidən qurulması və ölkənin regionları arasında fərqləri aradan qaldırmaq, qeyri – neft sektorunda davalı iqtisadi inkişafı genişləndirmək üçün bir çox proqramlar həyata keçirmişdir.

Azərbaycan əməkdaşlıq etdiyi maliyyə təşkilatlarından biri olan Asiya İnkişaf Bankına 1999-cu ildən qoşulduğu vaxtdan 585.4 milyon dollar həcmində yardım krediti almışdır. Asiya İnkişaf Bankının Azərbaycandakı fəaliyyətinə həm ictimai, həm də özəl sektorlar daxildir. Hökumətin öz inkişaf strategiyasına uyğun olaraq həyata keçirilir. Ölkənin zəif kapitallaşdırılmış bank sektorunun gücləndirilməsinə və özəl infrastrukturun inkişafına kömək etməklə Asiy İnkişaf Bankı özəl sektordakı fəaliyyətini əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır.

Regional maliyyə təşkilatlarının Azərbaycanla son illərdə əməkdaşlıq istiqamətlərinin araşdırılması daha çox vəsaitin qeyri – neft sektoruna daha dəqiq desək, sahibkarlıq sahələrinin inkişafına yönəldilməsini göstərir. Çünki iqtisadiyyatın əsas hissəsini neft sektorundan asılı olması gələcək inkişafa təsir göstərə bilər. Keçirilən araşdırmalar göstərir ki, hökumət daha çox kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı üzrə regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığı davam etdirməlidir. Belə ki, sorğuda iştirak edən mütəxəssislərin əlli faizi sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi üçün sərmayələrin daha çox cəlb olunmasını təqdirə layiq hesab edir.

Mütəxəssislərin fikrincə, indiyə qədər AİB, AYİB, İİB tərəfindən təkcə yolların çəkilməsi layihələrinə 594 mln. dollar kredit ayrılmışdır. Azərbaycanın beynəlxalq tranzit yükdaşımalarda payını artırmaq üçün infrastruktur, daha dəqiq desək, yolların tikilməsinin maliyələşməsi sahəsində əməkdaşlıq mütləqdir.

İslam İnkişaf Bankı əsasən dövlət inkişaf proqramlarına uyğun olan layihələrin maliyələşməsinə həyata keçirir. İndiyə qədər nəqliyyat qovşaqlarının tikilməsi, su boru kanallarının yenidən qurulması və elektrik enerjisi yarımstansiyalarının tikilməsi üçün İİB Azərbaycan hökumətinə 130 mln. dollara yaxın kredit ayırmışdır. Digər maliyyə təşkilatları ilə müqayisədə İİB Azərbaycanda inkişaf proqramlarında daha az həcmdə kredit payı ilə iştirak etmişdir. Buna əsasən qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın İqtisadi inkişaf Nazirliyi İslam İnkişaf Bankından dövlət inkişaf proqramlarına əsasən gələcək üç il ərzində kənd təsərrüfatı, su kanallarının tikilişi və

enerji sektoruna daha çox maliyyə cəlb etməlidir. Azərbaycan tranzit coğrafi mövqeyə malik olmasına baxmayaraq, hələ də Xəzər dənizindən ticarət məqsədilə iqtisadiyyatda mühüm rol oynaya biləcək şəkildə istifadə olunmur. Qey etmək lazımdır ki, quru yolla daşımalara nisbətən su daşınmaları daha ucuz başa gəlir və Azərbaycan Xəzər dənizi vasitəsilə daşımaların həcmi artırmaqla nəqliyyat sektorunun iqtisadi göstəricilərə təsirini artırmaqla bilər. Bu Baxımdan Böyük Bakı Dəniz limanının yenidən qurulması vacibdir. Dəniz limanlarının yalnız Bakıda deyil, həmçinin Lənkəran, Siyəzən, Neftçala və digər dəniz sahili şəhərlərdə yenidən qurulması su yolu ilə yük daşımalarının həcmi bir neçə dəfə artırmaqla bilər. Həmin dəniz limanlarının tikilməsi və təchiz olunması istiqamətində regional maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlıq zəruridir.

Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı Azərbaycanla əməkdaşlıq üçün potensial olan maliyyə təşkilatlarından biridir. Bütün aktiv regional maliyyə təşkilatları (AYİB, AİB və s.) hazırda qrant əsaslı texniki əməkdaşlıq təklif etdikləri üçün Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı çatışmazlıqları və zəif iştirakı aradan qaldırmaq üçün Azərbaycandakı mövqeyinə yenidən baxmalıdır. Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı daha çox genişləndirilmiş əlavə sahələrə, sinergiyə və digər regional maliyyə təşkilatları ilə fərqi azaltmaq üçün əməkdaşlıqlara diqqət ayırmalıdır.

Azərbaycanla regional maliyyə təşkilatları arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi prosesində yarana biləcək problemlərin aradan qaldırılması yolunda müəyyən şərtlərə daha çox diqqət ayrılmalıdır:

- Kredit layihələri hazırlanarkən vətəndaş cəmiyyəti ilə məsləhət aparılması;
- Kredit sazişləri imzalanan vaxt dövlət şirkətləri və hökumət qurumları tərəfindən layihələrin şəffaf olması, hesabatlılığı mexanizmlərinin hazırlanması;
- Kredit layihələrinə görə hökumət şirkətləri və dövlət qurumlarının yekunlaşdırıcı hesabatlarının internet saytlarda yerləşdirilməsi;
- Maliyələşdirilən layihələr üzrə xalqa və kütləvi informasiya vasitələrinə məlumat verilməsi;
- Hesabatların Azərbaycan dilinə tərcümə olunması.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

- 1) Ş.H.Hacıyev, Ə.İ.Bayramov “Beynəlxalq iqtisadiyyat” Bakı 2000.
- 2) “Dünya İqtisadiyyatı” Ə.M.Bədəlov, A.M.Ağayev, S.C.Tağızadə. Bakı 2006-cı il.
- 3) “Dünya İqtisadiyyatı və Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlər” Şəkəraliyev A.Ş. – Bakı 1999-cu il
- 4) “Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya yolları” Q.M.Abbasov . Elm nəşriyyatı. Bakı 2005-ci il.
- 5) Kərimov Cəlil, Orucov Ayaz, İsmayılov Həsən “Dünya İqtisadiyyatı” Bakı – 2009
- 6) Cəlil Kərimov, AyazOrucov, Tahirə Kərimova “Beynəlxalq İqtisadiTəşkilatlar” Bakı – 2008
- 7) Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. “Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya yolları” Ç.M.Abbasov. Elm nəşriyyatı. Bakı - 2005. 252 səhifə.
- 8) “Beynəlxalq Maliyyə” Dünyamalı Vəliyev, Mayıl Rəhimov. Bakı 2000-ci il.
- 9) Vəliyev D. Azərbaycanın qlobal iqtisadiyyata inteqrasiyası. Bakı, 2008.
- 10)Dünmayalı Vəliyev, Aqil Əsədov “Beynəlxalq iqtisadiyyat”, Bakı 2012.
- 11)N.R.Quliyev, M.M.Mahmudov “Beynəlxalq Maliyyə Münasibətləri” Bakı – 2011
- 12)Süleymanov Elçin “Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığı” İqtisadiyyat – 2007 9-15 may, 17-23 may
- 13)Zöhrab İsmayıl, Salman Nəcəfov, Fuad Cəfərli “Xarici dövlət borcları və BMİ-lərin layihələrində ictimai iştirakçılıq”
- 14) Ə.Həsənov. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Dərslik. Bakı, 2005.
- 15)Eminov Anar Nazim oğlu “Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə investisiya əlaqələrinin təkmilləşdirilməsi problemləri: Avtoreferat ... Bakı- 2010

- 16) Xarici dövlət borcları və BMI-lərin layihələrində ictimai iştirakçılıq. Müəlliflər: Zöhrab İsmayıl, Salman Nəcəfov, Fuad Cəfərli
- 17) Vəciyev D., Rəhimov M. Beynəlxalq maliyyə. Bakı, 2000.
- 18) Dünya Bankının “Qlobal İqtisadi Perspektivlər” hesabatı – Aprel. 2012-ci il.
- 19) Beynəlxalq Valyuta Fondunun “Dünya iqtisadiyyatının icmalı” və “Qlobal Maliyyə Sabitli” hesabatları – İyul 2012-ci il.
- 20) Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının “Regional İqtisadi Perspektivlər” hesabatı – İyul 2012-ci il.
- 21) Шамседдин Гаджиев. Азербайджан на пути к мировому сообществу: стратегия внешнеэкономического развития. Киев 2000.
- 22) Международные экономические отношения / под редакцией А.И.Евдокимова – Москва: Проспект, 2004.
- 23) Акопова Е.С., Воронкова О.Н., Гаврилко Н.Н. Мировая экономика и международные экономические отношения. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2001.
- 24) И.Герчикова. Международные экономические организации: регулирование межхозяйственных связей и предпринимательской деятельности. М. 2000
- 25) Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi saytı. www.azstat.org
- 26) Dövlət Gömrük Komitəsinin rəsmi saytı. www.az-customs.net
- 27) Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı. www.ebrd.org
- 28) Asiya İnkişaf Bankı. www.adb.org

Xülasə

İqtisadi ədəbiyyatlarda regional maliyyə təşkilatlarının dünya iqtisadiyyatında oynadıqları rol və ölkələrarası münasibətlərin tənzimlənməsindəki iştirakı mövzusunə son dövrlərdə daha çox diqqət ayrılmışdır. Disertasiya işinin əsas məqsədi Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiyaların cəlb olunması baxımından regional təşkilatlarla bu sahədə əlaqələrin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyən edilməsidir. Regional maliyyə təşkilatları:

- Asiya İnkişaf Bankı ;
- Afrika İnkişaf Bankı;
- İslam İnkişaf Bankı;
- Kariblər İnkişaf Bankı;
- Orta Amerika İqtisadi İntegrasiya Bankı;
- Ərəb Pul Fondu;
- Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı;
- Avropa İnvestisiya Bankı.

Azərbaycan AYİB-ə də 1992-ci ilin sentyabr ayında üzv seçilmiş və hazırda 21 milyard AVRO-luq ümumi nizamnamə kapitalında 21.01 milyon AVRO dəyərində paya malikdir. AYİB ölkəmizdə indiyədək enerji, nəqliyyat, su, bankçılıq, mülkiyyət, aqro-biznes və ümumi sənaye kimi sahələri əhatə edən ölkə və regional əhəmiyyətli layihələrin həyata keçirilməsini dəstəkləmişdir. Asiya İnkişaf Bankı (AİB) ilə əməkdaşlıq. Azərbaycan Asiya inkişaf Bankına 1999-cu ilin dekabrında qoşulmuş və 2002-ci ilin əvvəlində Bakıda Əlaqələndirmə Ofisi təsis edilmişdir. 1991-ci ildə müstəqilliyini qan bahasına yenidən bərpa etdikdən sonra Azərbaycan bir çox beynəlxalq təşkilatlara üzv qəbul edildi. Bunlardan İslam bankçılığı və maliyyəsi sahəsində aparıcı rola malik İslam İnkişaf Bankını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Zaman keçdikcə, ənənəvi sistemlə çalışan banklarla yanaşı, İslam İnkişaf Bankı, Küveyt Ərəb İqtisadi İnkişaf Fondu, Abu-Dabi İnkişaf Fondu, Beynəlxalq İnkişaf üzrə OPEK Fondu, Səudiyyə İnkişaf Fondu və s. maliyyə institutları Azərbaycanda fəaliyyətlərini genişləndirdilər.

Резюме

В экономической литературе в последние годы все больше внимания уделяется роли региональных финансовых институтов в мировой экономике и в решении вопроса отношений между странами. Основная цель диссертации с точки зрения привлечения инвестиций в экономику Азербайджана региональными организациями, выявления областей, требующих улучшения в этой области. Региональные финансовые институты:

- Азиатский банк развития;
- Африканский банк развития;
- Исламский банк развития;
- Центральноамериканский банк экономической интеграции;
- Арабский валютный фонд;
- Европейский банк реконструкции и развития;
- Европейский инвестиционный банк.

В сентябре 1992 года Азербайджан был избран членом ЕБРР и в настоящее время от общего 21 млрд-ного уставного капитала имеет долю в размере 21,01 евро. ЕБРР в настоящее время поддерживает осуществление региональных проектов в стране охватывающих такие области как энергия, транспорт, вода, банковское дело, недвижимость, агробизнеса и других отраслей промышленности. Азиатский банк развития (АБР) и сотрудничество. В декабре 1999 года Азербайджан стал сотрудничать с Азиатским банком развития и в начале 2002 года в Баку был создан координационный центр . В 1991 году, после восстановления независимости, Азербайджан стал сотрудничать со многими международными организациями. Ведущая роль в области исламского банкинга и финансов, в частности, принадлежит Исламскому банку развития. Со временем, в дополнение к традиционной системе работы с банками, Исламский банк развития, Кувейтский фонд арабского экономического развития, Фонд Абу-Даби в целях развития, Фонд ОПЕК по международному развитию, Саудовский фонд развития и другие финансовые учреждения расширили деятельность в Азербайджане .

SUMMARY

In the recent years has been paid more attention to the role of regional financial institutions in the economy and the participation in the regulation of relations between the countries in the world economic literatures. The main object of the thesis is to attract investments to Azerbaijan economy and define the profile of improving relations with regional institutions in this case. Regional financial institutions:

- The Asian Development Bank
- The African Development Bank
- The Islamic Development Bank
- Caribbean Development Bank
- Central American Economic Integration Bank
- Arab Monetary Fund
- The European Bank for Reconstruction and Development
- European Investment Bank

Azerbaijan has been elected to the European Bank for Reconstruction and Development in 1992 september and now it has 21.01million EUR share in general charter capital with 21 billion EUR. European Bank for Reconstruction and Development has supported the implementation of regional projects like an energy, transport, banking, property, agribusiness and general industry up to know. In addition, European Bank for Reconstruction and Development provided financial and technical assistance to increase institutional development and competitiveness. The cooperation with Asian Development Bank . Azerbaijan has joined to Asian Development Bank in 1999 december and established Coordination Office in Baku in 2002. The action of Asian Development Bank in Azerbaijan has been directed to the social sector development. In 1991, after getting independence Azerbaijan joined to many regional institutions. The Islamic Development Bank one of them. Over time Islamic Development Bank, Kuwait Fund for Arab Economic Development, Abu Dhabi Fund for Development, OPEC Fund for International Development, Saudi Fund for Development and etc. have expanded its activities.

Referat

İkinci Dünya Müharibəsindən sonra dünyada bloklaşmalar ortaya çıxmış, beynəlxalq münasibətlər sürətlənmiş və beynəlxalq maliyyə təşkilatları qurulmağa başlamışdır. Quruluşu və sərmayəsinə birdən çox ölkənin qatıldığı, maliyyə fəaliyyətlərində birdən çox ölkənin faydalandığı quruluşlara beynəlxalq maliyyə təşkilatları deyilir. Hal-hazırda beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə yanaşı regional maliyyə təşkilatları da fəaliyyət göstərirlər. Bu təşkilatların hamısı ikinci dünya müharibəsindən sonra qurulmuşdur.

Yaranma səbəbləri və məqsədləri. 60-cı illərdə Asiya, Afrika və Latın Amerikasında regional bankların yaradılması bir sıra səbəblərlə bağlı idi. Daxili səbəblər: 1) müstəmləkə sisteminin dağılması, siyasi müstəqilliyin əldə edilməsi, dünyəvi inkişafda inkişaf etmiş ölkələrin rolunun artması və yeni iqtisadi düzən üçün onların mübarizəsi; 2) çox vaxt nəzərə alınmayan regional məsələləri həll etmək vacibliyi; 3) regional əməkdaşlığın inkişafı və inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadi problemləri birgə həll etmək məqsədilə iqtisadi integrasiyası. Xarici faktorlar: 1) inkişaf etmiş ölkələrə xarici özəl investisiyanın əsas axınlarını təşkil etmək; 2) inkişaf etmiş ölkələrin “regionalizm” siyasəti.

Beynəlxalq maliyyə təşkilatları:

- Beynəlxalq Pul Fondu ;
- Beynəlxalq Finans Qurumu;
- Beynəlxalq İnkişaf Birliyi;
- Birləşmiş Millətlər İnkişaf problemi;
- Çoxtərəfli investisiya zamanəti agentliyi;
- İnvestisiya Məsələlərinin Araşdırılması üzrə Beynəlxalq Mərkəz;

Digər regional maliyyə təşkilatları:

- Asiya İnkişaf Bankı ;
- Afrika İnkişaf Bankı;
- İslam İnkişaf Bankı;
- Kariblər İnkişaf Bankı;

- Orta Amerika İqtisadi İnteqrasiya Bankı;
- Ərəb Pul Fondu;
- Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı;
- Avropa İnvestisiya Bankı.

Cəmiyyətin inkişafının bütün dövrlərində təşkilatlar mühüm rol oynamışlar. Təşkilatların qarşısında duran əsas məqsəd ölkələr arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, müxtəlif tərəflər üçün marağa səbəb olan məsələlərə dair müvafiq layihələri hazırlanması, azad bazar iqtisadiyyatına keçidə kömək məqsədilə müəyyən qrup inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqtisadi inkişafın və yenidənqurmanın müdafiə edilməsi, maliyyə sabitliyinin qorunması, dünya ticarətinin çoxtərəfli, bərabər hüquqlu əsasda genişləndirilməsi, iqtisadi maraqlar nəzərə alınmaqla əməkdaşlığın əsas istiqamətlərinin və mexanizminin müəyyən edilməsindən ibarətdir.

Həm beynəlxalq, həm də regional maliyyə təşkilatlarının ortaq məqsədləri bunlardır:

- İnkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi inkişafını dəstəkləmək;
- İnkişafı təşviq etmək, mal alış – verişinə dair çətinlikləri aradan qaldırmaq;
- İqtisadi iş birliyini stimullaşdırmaq, iqtisadi birləşmə, sərbəst ticarət və iş birliyi münasibətlərini inkişaf etdirmək.

Son zamanlarda baş verən müsbət hadisələr Azərbaycanda keçid dövrünün sabitləşdiyini əks etdirir. Bu prosesdə pul-kredit siyasəti mühüm rol oynayır. Bu siyasət iqtisadiyyatdakı struktur irəliləyişlərlə paralel getməyə səmərəli olmaz. Bununla əlaqədar olaraq əksər iqtisadiyyatçılar sabitliyin daima qorunması üçün respublikaya investisiyaların cəlb olunmasını vacib sayırlar. Həmçinin ölkənin beynəlxalq maliyyə təşkilatlarına özv olması da mühüm amillərdəndir. Üzləşilən böhranlarla mübarizə aparmaq və daha da kəskinləşməsinin qarşısını almaq üçün regional maliyyə təşkilatları tərəfindən irəli sürülən tövsiyələr vacib rol oynayır. Regional təşkilatlar müəyyən məsələlərin həyata keçirilməsi üçün razılaşma və sərəncam əsasında təsis edilirlər. Bu təşkilatlar daimi fəaliyyətdə olan orqanlar sistemində malikdirlər və hüquq normalarına uyğun fəaliyyət göstərilir. Azərbaycan əksər regional maliyyə təşkilatları ilə 1995-ci ildən əlaqələr qurmağa başlamışdır.

İqtisadiyyatın inkişafı üçün eyni zamanda təhsilin yenidən qurulması, səhiyyə sisteminin yaxşılaşdırılması, işsizlik probleminin həlli, rəşional demografik siyasətin həyata keçirilməsi, sosial bərabərsizliyin azaldılması və sair kimi məsələlərə də diqqət yetirilməlidir. Bu saydığımız faktorlar yoxsulluğun aradan qaldırılması və həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün vacib olan faktorlardır. Azərbaycan dövləti inkişaf proqramı çərçivəsində bu sahələri beynəlxalq və regional maliyyə təşkilatlarından investisiyalar cəlb etməklə dirçəlməsinə nail olmuşdur. Qeyd edək ki, Azərbaycanın ÜDM-nin 57%-ni neft təşkil edir. Bu fakt ölkə iqtisadiyyatının gələcəyi üçün böyük risk yaradır. Müasir dövrdə neftdən gələn gəlirlərin və həmçinin regional maliyyə təşkilatlarının investisiyalarının qeyri-neft sektorunun və sosial sahələrin inkişafına cəlb olunması öz aktuallığını qoruyur. Bütün bunları nəzərə alaraq regional maliyyə təşkilatları ilə münasibətlərin elmi və nəzəri tədqiqatlarına ehtiyac duyulur.

İlk öncə Azərbaycanın iqtisadi inkişaf tarixinə nəzər yetirsək görürük ki, müstəqillik əldə edildikdən sonra ölkə qarşısında iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi istiqamətində əsas məqsədlər yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması, makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsi, iqtisadi islahatların aparılması, bazar iqtisadiyyatının formalaşdırılması, ölkə iqtisadiyyatına xarici investisiyaların cəlb edilməsi, bir sözlə, hərtərəfli sosial-iqtisadi inkişafın bərpası və davamlılığının təmin edilməsi olmuşdur. Bu istiqamətdə başlıca iş dövlət proqramları çərçivəsində ölkənin uğurla icra olunan daxili potensialından (istehsal olunan mal və xidmətlər) əldə olunan gəlirlərin səmərəli idarə edilməsi, həmçinin xarici iqtisadi siyasətin gücləndirilməsi olmuşdur. Bu minvalla, beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin qurulması məqsədi ilə Azərbaycan, müstəqilliyinin ilk illərində dünya maliyyə sisteminə inteqrasiya edərək Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı və Asiya İnkişaf Bankı kimi aparıcı beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarına üzv seçilmişdir. Səmərəli əməkdaşlığın nəticəsi olaraq bu təşkilatlar ölkədə müxtəlif dövlət və sosial əhəmiyyətli layihələri maliyyələşdirməklə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına bilavasitə dəstək olmuşdur.